BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İSTEME SEMANTİĞİNİN B1-B2 DÜZEYİ DERS KİTAPLARINDA İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN

BERRENUR URGANCIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA - 2025

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İSTEME SEMANTİĞİNİN B1-B2 DÜZEYİ DERS KİTAPLARINDA İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN

BERRENUR URGANCIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi NİHAL YAVUZ

ANKARA - 2025

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Berrenur URGANCIOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 19/06/2025

Tez Adı: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İsteme Semantiğinin B1-B2 Düzeyi Ders Kitaplarında İncelenmesi

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı- Soyadı, Kurumu) **İmza**

Prof. Dr. Hamiye Duran (Gazi Üniversitesi) ……...

Dr. Öğr. Üyesi Sıdıka Dursun (Başkent Üniversitesi) ……...

Dr. Öğr. Üyesi Nihal Yavuz (Başkent Üniversitesi) ……

ONAY

Enstitüsü Müdürü
Tarih: … / … / ……..

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 19/06/2025

Öğrencinin Adı, Soyadı: Berrenur URGANCIOĞLU
Öğrencinin Numarası: 22220218
Anabilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Programı: Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğretim Üyesi Nihal YAVUZ
Tez Başlığı: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İsteme Semantiğinin B1-B2 Düzeyi Ders Kitaplarında İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin, 19/06/2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %10'dur. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 19/06/2025

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:
Dr. Öğretim Üyesi Nihal YAVUZ

TEŞEKKÜR

Çalışma süreci boyunca yanımda olan anneme ve babama; en zor zamanlarda yardımlarını esirgemeyen Ayşegül Urgancıoğlu'na, Ege Miray Eren'e; Naz Sarıaslan'a; yorumlarıyla bana yardımcı olan Esma Turna ve Boğaç Babür Turna'ya; her türlü desteğiyle bu süreci tamamlamama yardımcı olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sıdıka Dursun hocama emeklerinden ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Manevi destekleri için Sema Beyazok'a, Memduha Beyazok'a ve bilhassa Sayın Prof. Dr. Süer Eker hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak her şeyi en başta göğüsleyen ve eleştirileriyle, yorumlarıyla beni hiç bırakmayan şahsıma teşekkür ederim.

Çalışmamı; Onk. Dr. Haluk NURBAKİ'ye ithaf ediyorum

ÖZET

Berrenur URGANCIOĞLU

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İSTEME SEMANTİĞİNİN B1-B2 DÜZEYİ DERS KİTAPLARINDA İNCELENMESİ

Başkent Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı

2025

Bu çalışma, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, isteme semantiği çerçevesinde öneri, rica, emir ve gereklilik bildiren dil bilgisel yapıların B1 ve B2 düzeyindeki ders kitaplarında açıklayıcılıklarını araştırmayı amaçlar. İsteme semantiği, dilin edimsel işlevleri arasında yer almakta olup, konuşurun muhataba yönelik çeşitli amaçlarla gerçekleştirdiği yönlendirme türlerini içerir. Bu yönlendirmeler doğrudan bir emir ya da istek şeklinde olabileceği gibi, dolaylı biçimde öneri, uyarı, şartlı yapı veya gereklilik bildiren kalıplar aracılığıyla da ortaya çıkabilir. Bu bağlamda isteme, sadece biçimbirim unsuru değil; aynı zamanda söylem ve pragmatik bağlamda da değerlendirilebilecek çok katmanlı bir anlamsal kategoridir. Araştırmanın veri setini, Türkiye'de yaygın olarak kullanılan altı ders kitabı oluşturmaktadır: Yedi İklim Türkçe (B1 ve B2), Yeni Hitit (B1 ve B2) ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe (B1 ve B2). Bu kitaplar içerik yönünden ünitelere, metinlere ve diyaloglara ayrılarak sistematik biçimde incelenmiştir. Araştırma kapsamında, kitaplarda yer alan diyaloglar, metinler, okuyucuya hitap eden metinler ve gerekli durumlarda etkinlik cümleleri taranmış; isteme semantiği taşıyan morfemler belirlenmiş ve içerik çözümlemesi yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Veriler, biçimsel, anlamsal ve işlevsel kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir. Ayrıca söz konusu isteme yapılarının işlevsel bağlamda nasıl sunulduğu ve öğreniciye yönelik hangi tür iletişimsel kazanımları hedeflediği değerlendirilmiştir. Bulgular, isteme semantiğinin kitaplarda çoğunlukla diyaloglar ve hikâye anlatılarında kullanıldığı saptanmıştır. "Lütfen", "-meli/-

malı", "rica ederim", "yapmanız gerekiyor", "kapıyı çalar mısınız?" gibi ifadeler, bu yapılar arasında öne çıktığı görülmüştür. Ancak kitaplarda isteme ifadelerinin öğretimine yönelik sistematik bir yaklaşım bulunmadığı, isteme biçimlerinin çoğunlukla bağlam dışı ya da örtük biçimde sunulduğu gözlemlenmiştir. Özellikle istek kipinin (istek, gereklilik, rica ve öneri bildiren yapılar) öğretimi açısından kitapların açıklayıcı veya farkındalık geliştirici bir içerik sunmadığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, isteme semantiğinin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde önemli bir pragmatik boyut taşıdığı; ancak ders kitaplarının bu alanı yeterince yapılandırmadığı görülmüştür. Oysaki isteme türündeki ifadeler, dil öğrenicisinin iletişimsel yeterliğini doğrudan etkileyen, sosyal bağlamda uygun ve etkili dil kullanımını geliştiren yapılardır. Bu bağlamda, kitapların içeriklerinin işlevsel dil öğretimi hedeflerine uygun biçimde yeniden gözden geçirilmesi, söylem temelli ve pragmatik odaklı etkinliklerle desteklenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe, isteme semantiği, istek kipi, ders kitabı incelemesi, pragmatik yeterlik, B1-B2 seviyesi.

ABSTRACT

Berrenur URGANCIOĞLU

AN ANALYSIS OF REQUEST SEMANTICS IN B1-B2 LEVEL TEXTBOOKS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Başkent University
Institute of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Master's Program

2025

This study aims to reveal to what extent the structures that inform linguistic guidance, suggestions, requests, orders and requirements within the framework of request semantics are included in textbooks at the B1 and B2 levels in teaching Turkish as a foreign language. Request semantics is one of the Deceptive functions of language and includes the types of orientation that the speaker performs for various purposes towards the addressee. These directions can be in the form of a direct order or request, as well as indirectly through suggestions, warnings, conditional structures, or patterns that indicate requirements. In this context, the request is not only a morphological element; it is also a multi-layered semantic category that can be evaluated in the context of discourse and pragmatics. Six Turkish textbooks widely used in Turkey constitute the data set of the research: Yedi İklim Türkçe (B1 and B2), Yeni Hitit (B1 and B2) and Gazi TÖMER Turkish for Foreigners (B1 and B2). These books have been systematically examined by dividing them into units, texts and dialogues in terms of content. Within the scope of the research, dialogues texts, texts addressed to the reader and activity sentences in each book were scanned; morphemes carrying request semantics were determined and classified by content analysis method. The data were analyzed by dividing into formal, semantic and functional categories. In addition, it was evaluated how these request structures are presented in a functional context and what kind of communicative gains they

target for the learner. The findings reveal that the semantics of desire are mostly used indirectly in dialogues and storytelling in books. Expressions such as "Please", "should/should", "you're welcome", "you need to", "will you knock on the door?" stand out among these structures. However, it has been observed that there is no systematic approach to the teaching of request expressions in books, and request forms are often presented out of context or implicitly. It has been determined that the books do not provide explanatory or awareness-raising content, especially in terms of teaching the request mode (structures that report requests, requirements, requests and suggestions). As a result of the research, it has been seen that the semantics of request has an important pragmatic dimension in teaching Turkish as a foreign language; however, textbooks do not structure this area sufficiently. However, expressions of the type of request are structures that directly affect the communicative competence of the language learner and improve the appropriate and effective use of language in a social context. In this context, it is suggested that the contents of the books should be revised in accordance with the goals of functional language teaching, supported by discourse-based and pragmatically oriented activities.

Keywords: Turkish as a foreign language, subjunctive semantics, subjunctive mood, textbook analysis, pragmatics, communicative competence, B1–B2 levels.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iv**
BÖLÜM I **1**
GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi **1**
1.2. Araştırmanın Problem Durumu **4**
1.2.1. Araştırmanın ana problem durumu **4**
1.2.2. Araştırmanın alt problem durumları **5**
1.3. Varsayımlar **5**
1.4. Sınırlılıklar **6**
1.5. Araştırma Yöntemi **6**
1.5.1. Araştırma modeli **6**
1.5.2. Veri kaynakları **7**
1.5.3. Verilerin analizi **7**
BÖLÜM II **8**
KURAMSAL ÇERÇEVE **8**
2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Tarihi **8**
2.2. Dil Bilimi **24**
2.2.1. Anlam bilimi (semantik) **24**
2.2.2. Edim bilimi (pragmatik) **26**
2.2.3. Kiplik – Kip **30**
2.2.3.1. Kiplik **30**
2.2.3.2. Kip **31**
2.2.4. Kiplik türleri **32**
2.2.5. İsteme semantiği **33**
BÖLÜM III **36**
BULGULAR **36**
3.1. Yedi İklim B1 ..... **37**
3.2. Yedi İklim B2 ..... **46**
3.3. Yeni Hitit B1 ..... **52**
3.4. Yeni Hitit B2 ..... **64**

3.5. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 72
3.6. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 77
BÖLÜM IV 82
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 82
4.1. Tartışma 84
4.2. Öneriler 85
KAYNAKLAR 86

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. Muhatabı Anlama 28
Tablo 2.2. Karşılıklı Konuşma 29
Tablo 2.3. Dil Bilgisel Doğruluk 29
Tablo 2.4. Toplumdilbilimsel Uygunluk 29
Tablo 2.5. Esneklik 30
Tablo 3.1. Yedi İklim B1 (1. Ünite) 38
Tablo 3.2. Yedi İklim B1 (2. Ünite) 40
Tablo 3.3. Yedi İklim B1 (3. Ünite) 42
Tablo 3.4. Yedi İklim B1 (4. Ünite) 43
Tablo 3.5. Yedi İklim B1 (5. Ünite) 43
Tablo 3.6. Yedi İklim B1 (6. Ünite) 44
Tablo 3.7. Yedi İklim B1 (7. Ünite) 45
Tablo 3.8. Yedi İklim B2 (1. Ünite) 46
Tablo 3.9. Yedi İklim B2 (2. Ünite) 47
Tablo 3.10. Yedi İklim B2 (3. Ünite) 48
Tablo 3.11. Yedi İklim B2 (4. Ünite) 49
Tablo 3.12. Yedi İklim B2 (5. Ünite) 49
Tablo 3.13. Yedi İklim B2 (6. Ünite) 50
Tablo 3.14. Yedi İklim B2 (7. Ünite) 50
Tablo 3.15. Yedi İklim B2 (8. Ünite) 51
Tablo 3.16. Yeni Hitit B1 (1. Ünite) 53
Tablo 3.17. Yeni Hitit B1 (2. Ünite) 54
Tablo 3.18. Yeni Hitit B1 (3. Ünite) 55
Tablo 3.19. Yeni Hitit B1 (4. Ünite) 57
Tablo 3.20. Yeni Hitit B1 (5. Ünite) 58
Tablo 3.21. Yeni Hitit B1 (6. Ünite) 59
Tablo 3.22. Yeni Hitit B1 (7. Ünite) 59
Tablo 3.23. Yeni Hitit B1 (8. Ünite) 60
Tablo 3.24. Yeni Hitit B1 (9. Ünite) 61
Tablo 3.25. Yeni Hitit B1 (10. Ünite) 62

Tablo 3.26. Yeni Hitit B1 (11. Ünite) 62
Tablo 3.27. Yeni Hitit B1 (12. Ünite) 63
Tablo 3.28. Yeni Hitit B2 (1. Ünite) 64
Tablo 3.29. Yeni Hitit B2 (2. Ünite) 65
Tablo 3.30. Yeni Hitit B2 (3. Ünite) 66
Tablo 3.31. Yeni Hitit B2 (4. Ünite) 66
Tablo 3.32. Yeni Hitit B2 (5. Ünite) 67
Tablo 3.33. Yeni Hitit B2 (6. Ünite) 69
Tablo 3.34. Yeni Hitit B2 (7. Ünite) 69
Tablo 3.35. Yeni Hitit B2 (8. Ünite) 70
Tablo 3.36. Yeni Hitit B2 (9. Ünite) 71
Tablo 3.37. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (1. Ünite) 72
Tablo 3.38. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (2. Ünite) 73
Tablo 3.39. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (3. Ünite) 74
Tablo 3.40. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (4. Ünite) 75
Tablo 3.41. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (5. Ünite) 76
Tablo 3.42. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (1. Ünite) 77
Tablo 3.43. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (2. Ünite) 78
Tablo 3.44. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (3. Ünite) 79
Tablo 3.45. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (5. Ünite) 80
Tablo 3.46. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (6. Ünite) 81

BÖLÜM I

GİRİŞ

Günümüzde yabancı dil öğretimi, küreselleşmenin ortaya çıkardığı iletişim odaklı gereksinimler doğrultusunda, yalnızca biçimsel dil bilgisi öğretimiyle sınırlı kalmayıp, dilin anlam bilimsel ve işlevsel yönlerini de içeren çok katmanlı programlara dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, dilin yalnızca biçimsel özelliklerini değil, aynı zamanda anlam üretme süreçlerini ve edimsel işlevlerini de dikkate alan yaklaşımlar önem kazanmış bulunmaktadır. Özellikle isteme edimi, bireyler arası etkileşimde sıklıkla başvurulan ve dolayısıyla hedef dilde yeterlik kazanılması gereken temel söylem işlevlerinden biridir. Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı (CEFR) da dil öğretiminde iletişimsel yeterliğe öncelik vererek, öğrenicilerin dil bilgisi yapılarını yalnızca biçimsel olarak değil, bağlama uygun ve işlevsel biçimde kullanabilmelerini hedeflemektedir. Bu çalışma, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde isteme semantiğinin öğretimsel temsilini, B1 ve B2 düzeylerine ait ders kitapları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu çalışma, öğretim materyallerinde isteme semantiğine karşılık gelen dil bilgisi yapılarının çeşitliliği, sıklığı ve bağlam içi kullanımları temel alınarak gerçekleştirilmiş; elde edilen veriler, biçimbirim, anlam ve işlev dağılımları açısından analiz edilmiştir. Bu yönüyle araştırma, yabancı dil öğretiminde anlam odaklı yaklaşımların ve iletişimsel yeterlik hedeflerinin önemine vurgu yapan kuramsal ve uygulamalı bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yabancı dil öğreniminde dil bilgisi temel yapıyı oluşturmaktadır. Dil bilgisi öğretimine ek olarak anlam, bağlam, sosyoloji, psikoloji vb. disiplinler de eklenince bir bütün olarak dil öğretilir. Dil bilgisinde, isteme anlamını işaretleyen biçimbirimler dışında isteme anlamına gelen biçimbirimlerin işaret ettiği anlamlarını ve dağılımlarını incelemek bu tezin amacıdır.

Yabancı dil öğretimi geçmişinde dil bilgisi-çeviri yöntemi oldukça yaygın kullanılmıştır. Ancak yabancı dil öğretimi yaygınlaştıkça dil öğretim yöntemleri de

gelişmiş, psikoloji ve sosyoloji de dil öğretiminde kullanılmaya başlanmıştır. Birikimli ve disiplinler arası bir gelişim gösteren dil öğretim yöntemleri şu şekildedir:

Dil bilgisi-çeviri yöntemi, direkt yöntem/dolaysız yöntem, doğal yöntem, işitsel-dilsel yöntem, bilişsel yöntem, iletişimsel yöntem, seçmeli yöntem; bu yöntemlerin yanı sıra farklı birkaç yöntem daha bulunmaktadır ancak kullanımda daha az tercih edilmiştir. Bu yöntemler de şunlardır: Telkin yöntemi, danışmanlı (grupla) dil öğretim yöntemi, sessizlik yöntemi, tüm fiziksel tepki yöntemi, işitsel-görsel yöntem, görev temelli yöntem, içerik merkezli yöntem.

Günümüzde dil öğretiminde dil bilgisi-çeviri yöntemi kullanımı oldukça azalmış olup bunun yerine iletişimsel dil öğretimi ön plana çıkmıştır. D-AOBM (Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni)'de de bu iletişimsel dil öğretim yöntemi de oldukça önemsenmiş ve dil öğrenen bireyi sosyal unsur, aktif konuşur olarak ele alıp öğrencinin de üretici becerisini kullanmasını hedeflemiştir. Bu çalışmada, dil öğretimi içerisinde oldukça önem kazanan anlamsal bağlam incelenmiştir. Anlam çeşitliliği, biçim bilimsel, anlam bilimsel ve işlevsel açıyla; kip ve kiplik unsurlarının bulunduğu dil bilgisel çerçevede ele alınmıştır. Bu kapsamda Yedi İklim Türkçe, Yeni Hitit ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe ders kitapları incelenmiştir. İnceleme kapsamına alınan ders kitaplarından, öncelikle ünitelerinde yer alan isteme semantiğiyle ilgili tüm ifadeler toplanmıştır. Bu ifadeler; biçimbilimsel, anlambilimsel ve işlevsel açıdan çözümlenmiştir. İncelemede, dolaylı ve doğrudan istemeler, kalıplar ve kip yapıları özel olarak ele alınmış, bunların öğretim materyallerindeki sunum şekli ve kullanım kapsamı araştırılmıştır.

Veriler, kategorik olarak sınıflandırılmış ve tablolar halinde sunularak nicel ve nitel analiz yapılmıştır. Bu yöntem, isteme semantiğinin kapsamlı ve derinlemesine incelenmesini sağlamıştır.

Vardar, (2007, s. 18) *Dilbilimi Terimler Sözlüğü*'nde anlam bilimini, dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremli ve artsüremli açılardan inceleyen dil bilim dalı diyerek açıklamaktadır.

Edim bilimi ise dil bilgisine, konuşucuya ek olarak dilin felsefesini, kalıplarını, dünya görüşünü ve işleyişini de araştırma alanına dahil ederek anlık mesajları inceler.

Korkmaz'ın (1992, s.103) kip tanımı şu şekildedir: Kip fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren dil bilgisi kategorisidir.

Kiplik ise Vardar'ın (2007, s. 135) terimler sözlüğündeki açıklamasıyla; konuşucuyla dinleyici arasındaki bildirişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliğidir. Benzer şekilde, anlam bilim dilin yapısal ve biçimsel düzlemde taşıdığı anlamları incelerken; edim bilim, anlamın bağlam, konuşur niyeti, dinleyici konumu, fiziksel ortam, kültürel normlar ve toplumsal roller gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini ve farklılaştığını ele alır. Bu anlam çeşitliliği yabancı dil öğrenirken yahut öğretilirken üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilir. Temel düzeyde öğrenilen bir kural, yapı veya istisna ilerleyen düzeylerde dallanıp budaklanmaktadır. O yüzdendir ki bu çeşitlenen kullanımların öğretilmesi, gösterilmesi ya da sezdirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Dil, iletişim için kullanılan temel araçlardan biridir. Önemli olan iki kişinin dili kullanarak bir bildirişim içerisinde minimum hata ya da asgari düzeyde yanlış anlama/anlatma ile iletişim kurmalarıdır. Türkçede var olan kip kullanımlarının anlam bakımında çeşitlilik göstermesi toplumsal algı düzeyinde çeşitlendiği bilinmektedir. Dil bilgisi içerisinde öğretilen bir biçimbirimin sözce içerisindeki edimsel işlev karşılığı biçimbirimin işaretlediği mesajdan farklı olabilmektedir. Bu sebepten Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenecek kişinin bu çerçeveleri öğrenmesi gerekir. Tezin bu noktadaki önemi; bireyin, Türkçenin yabancı dil olarak öğreniminde anlamdan kaynaklı hatalı kullanımların, yanlış anlama/anlatma gibi olumsuzlukların önlenmesini sağlamak amacıyla yapılacak olan çalışmalara, ders içeriğini zenginleştirmek maksatlı üretilecek materyallere ve ders anlatımında kaliteyi arttırmak isteyen öğretmenlere kaynaklık etmesidir.

Araştırma, isteme semantiğinin dil bilgisel yönünün ötesine geçerek, biçim birimlerinin anlam alanlarını, kullanım çeşitliliğini ve edim bilimsel bağlamlardaki işlevlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, incelenen ders kitaplarında emir, rica ve istek gibi anlam katmanlarının varlığı, dağılımı ve sıklığı analiz edilecektir. Böylece, ders kitaplarında yer alan isteme yapılarının öğrenicilere pragmatik açıdan ne düzeyde etkili bir dil girdisi sunduğu değerlendirilecektir.

Yapılan literatür taramasında ders kitaplarını isteme semantiği bakımından inceleyen çalışmaların yetersiz bulunmasından dolayı doküman analizi yöntemiyle isteme semantiği araştırılmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişilerin ders kitaplarından isteme

semantiğini ne derece gördükleri ve etkinliklerde dil bilgisel öğretimin anlam bilgisi ile ne kadar eşleştiğini gözlemlemek amaçlanmıştır. Bu tez, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin iletişimsel yeterliklerini geliştirmede isteme semantiğinin açık, sistemli ve bağlama duyarlı biçimde öğretilmesinin önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Problem Durumu

1.2.1. Araştırmanın ana problem durumu

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde, dil bilgisel unsurların yalnızca yüzeysel biçimlerine değil, bu unsurların kullanıldığı kelime, cümle ve kalıpların bağlama bağlı olarak kazandıkları çeşitli anlamlara da odaklanılmıştır. Türkçede yer alan isteme anlam birimleri örneğin istek kipi, emir kipi ve gereklilik kipi, dilin doğal kullanımında çoğu zaman yalnızca temel işlevleriyle sınırlı kalmaz; bağlamsal, kültürel ve pragmatik koşullara bağlı olarak anlam kaymaları, genişlemeleri veya incelmeleri gösterebilir. Bu anlam birimlerinin dil bilgisel formunun ötesinde anlam çeşitliliği taşıması, özellikle yabancı dil öğrenenler için doğru ve etkili iletişim kurma sürecinde belirleyici rol oynamaktadır.

Ancak, orta düzey (B1-B2) ders kitaplarında bu biçim birimlerinin sahip oldukları anlamsal çeşitliliğin ne ölçüde yansıtıldığı, öğrencinin yalnızca biçimsel kurallarla mı yoksa bağlamsal-anlamsal farkındalıkla mı karşılaştığı sorusu önem taşımaktadır. Çünkü bu kiplerin ilk anlamlarının ötesinde kazandığı dolaylı anlamlar, örtük iletiler ya da nazik talepler gibi pragmatik işlevler, öğretim materyallerinde yeterince yer almadığında öğrenici, hedef dildeki iletişim durumlarını yanlış yorumlayabilir ya da yanlış sözcelem üretebilir.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemi Türkçedeki isteme semantiği (istek, emir, gereklilik vb.) biçimsel olarak öğretimi yapılmakla birlikte, bu kiplerin bağlam içinde kazandığı farklı anlam katmanlarının (yeterlik kipinin isteme anlamını işaret etmesi, gereklilik kipinin emir anlamını işaret etmesi vb.), yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde kullanılan ders kitaplarında açık, net ve sistematik bir şekilde sunulup sunulmadığını araştırmaktır.

Bu temel problem çerçevesinde, ders kitaplarında isteme semantiği yalnızca tanımsal ve yapısal boyutları mı yer almakta, yoksa bunların anlamsal ve edim bilimsel işlevlerine de yer verilerek iletişimsel anlam katmanları öğrencinin farkındalığına sunulmakta mıdır, sorusu araştırmanın yönünü belirlemektedir. Bir başka deyişle "Türkçe dil bilgisindeki isteme semantiğinin istek kipi, emir kipi vb. morfemlerin ilk anlamlarından uzaklaşarak farklı anlamları işaretlemesi durumu mevcut yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ders kitaplarında yer alıyor mu?" sorularına yanıt aranmaktadır.

1.2.2. Araştırmanın alt problem durumları

Türkçede yer alan isteme kipliklerinin (istek, emir, gereklilik vb.) yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde kullanılan B1 ve B2 düzeyindeki ders kitaplarında ne sıklıkta ve hangi biçimsel yapılarla yer almaktadır?

Ders kitaplarında yer alan isteme kiplikleri bağlamsal-anlamsal çeşitlilikleri de örneklerle desteklenerek sunulmakta mıdır?

Kitaplarda isteme semantiğinin edim bilimsel işlevlerine (örneğin rica, uyarı, teklif, dolaylı istek, izin vb.) ne ölçüde yer verilmektedir?

İlgili dil bilgisi konularına ilişkin alıştırmalar, öğrencilerin isteme semantiğinin pragmatik kullanımlarını kavramalarına ve üretici biçimde kullanmalarına imkân tanımakta mıdır?

1.3. Varsayımlar

B1 ve B2 düzeyinde hazırlanan Yedi İklim Türkçe, Yeni Hitit ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe ders kitapları, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaygın biçimde kullanılan ve temsili nitelikte kaynaklar olduğu düşünülmektedir. Ders kitaplarında yer alan isteme kipleri, kitap yazarları tarafından D-AOBM'ye uygunluk açısından ve sistematik bir biçimde seçildiği varsayılmaktadır. Ders kitaplarında bulunan dil bilgisi açıklamaları, o düzeydeki öğrenicinin anlam ve kullanım ilişkisini kurmasına imkân sağlayacak şekilde tasarlandığı öngörülmektedir. Kitaplarda bulunan metinler ve etkinlikler, öğrenicinin isteme semantiğine dair anlam çeşitliliğini sezebilmesini mümkün

kılacak nitelikte olduğu varsayılmaktadır. Kullanılan ders kitapları, D-AOBM'nin öngördüğü iletişimsel dil öğretimi yaklaşımına uygun şekilde hazırlanmış olduğu kabulüyle hareket edilmiştir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma, yalnızca yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan B1 ve B2 düzeyindeki Yedi İklim, Yeni Hitit ve Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe ders kitaplarıyla sınırlıdır. A1, A2, C1 ve C2 düzey kitaplar araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu kitaplar dışında kalan çalışma kitapları, dinleme CD'leri, çalışma kağıtları vb. öğretim materyalleri araştırma kapsamı dışındadır. Çalışmada, ders kitaplarında yer alan isteme anlam biriminin biçimsel, anlamsal ve edim bilimsel kullanımları odak alınmıştır. Kiplik dışında kalan diğer dil bilgisel kategoriler (zaman, görünüş, kiplik dışı modlar vb.) incelemeye dâhil edilmemiştir. Araştırma, belirli ders kitaplarının içerik analiziyle sınırlıdır; dil öğrenicileri ya da öğretmenlerle yapılmış doğrudan bir uygulamaya ya da görüşmeye yer verilmemiştir. Yalnızca yazılı ders materyalleri incelenmiş, görsel-işitsel ek materyaller veya dijital platform içerikleri değerlendirmeye alınmamıştır.

1.5. Araştırma Yöntemi

1.5.1. Araştırma modeli

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Doküman analizi; mevcut belgeler, yazılı materyaller ve metinlerin sistematik bir biçimde incelenmesini esas alan bir veri toplama ve çözümleme yöntemidir. Bu çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitapları içerik açısından değerlendirilmiş, isteme kiplerinin anlamsal ve edim bilimsel düzeyde ne şekilde yer aldığı analiz edilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin, grupların veya olayların anlamlarını, deneyimlerini ve bakış açılarını derinlemesine anlamayı amaçlayan, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi yöntemlerle veri toplayan ve verileri sözel olarak analiz eden araştırma yaklaşımıdır. Bu tür araştırmalarda nicel ölçümden çok, anlam, yorum, bağlam ve yorumlayıcı anlayış ön plandadır (Büyükikiz, 2014).

1.5.2. Veri kaynakları

Araştırmanın veri kaynakları, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan ve orta düzeye (B1–B2) hitap eden şu ders kitaplarıdır: Yedi İklim Türkçe B1 ve B2 Yeni Hitit B1 ve B2 Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 ve B2. Bu kitaplar, Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler tarafından hazırlanan ve öğretim kurumlarında sıkça tercih edilen kaynaklar olmaları bakımından temsil edici niteliktedir.

1.5.3. Verilerin analizi

Toplanan veriler, içerik çözümlemesi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik çözümlemesi, verilerin anlamlı kategoriler altında toplanmasını ve yorumlanmasını sağlar. Kitaplardaki isteme kiplikleri, hem dil bilgisel biçimleri hem de bağlamsal anlam kullanımları açısından sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler, anlam çeşitliliği ve pragmatik işlevler açısından betimsel biçimde yorumlanmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Tarihi

Dünya üzerindeki en eski dillerden biri olan Türkçe, öğretimi konusunda da köklü bir geçmişe sahiptir. Türkçe yazılı kaynaklardan öncesinde Çin kaynaklarında, Soğdca kaynaklarda Türklere ve Türkçeye ait bilgilere rastlamaktayız. Zaman sıralaması açısından Türk boylarının metinlerinden evvel Çin kaynakları ve bunun yanı sıra İrani halklar da Türklerden bahsetmiştir. Türklerin ve diğer halkların ilişkilerinin boyutları ve ilişkilerinin uzun süreli olması bize Türkçenin kullanımı açısından bilgi vermektedir. Halkların ilişkilerinin getirisi dil alışverişidir. *Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki Türkler Çince öğrenirken Çinliler de Türkçe öğrenmiştir ve diğer diller için de aynı alışveriş söylenebilir. Bu durum dil öğretiminin nasıl gerçekleştiğine dair somut bir bilgi olmamasına rağmen kayıtlara geçip günümüze ulaşmayı başarmış tarihsel metinlerden anlaşılmaktadır.* (Biçer,2012)

Türkçe ve İrani diller de etkileşim içine giren dillerdendir. İrani hakların tıpkı Türk halkları gibi geniş coğrafyalara yayılması iki dilin bir noktada harmanlanmasını sağlamıştır. Karşılaşmalarının nedenleri ne olursa olsun bir dil karşısına gelen dili etkiler ve o dilden etkilenir. İrani halklardan olan Soğdlar Türklerle ilişki kurmaya başladıktan sonra Türkçe öğrenmiş ve git gide Türkleşmeye başlamışlardır. Bununla birlikte Türk devlet adamları ve bilginleri duygu ve düşüncelerini Soğdca ifade eder olmuşlardır. Her iki halkın benzeşmeye başlamalarına Soğdlar penceresinden bakacak olursak Soğdcanın öğretildiği kadar Türkçenin de öğrenildiğini görebiliriz. Hatta Eker'in "*İlgi çekici bir nokta da başta Soğdlar olmak üzere, Orta Asya'daki İran dilli halkların, İslamiyet sonrasında ana dillerini büyük ölçüde yitirerek Türk dili ve kültürünün bir parçası hâline gelmeleridir*." (Eker,2010) cümlesinde de görüldüğü üzere Türkçenin öğretiminin yaygın olduğu ve aktif bir şekilde yapıldığı söylenebilir.

Konar göçerlikten sonra yerleşik hayata geçen Türkler yerleşik hayatın getirileriyle daha ilgili olmuşlardır. Mimari, edebiyat, resim vb. alanlarda gelişmişlerdir. Yerleşik hayatla birlikte yaşam tarzlarında bir başka değişiklik de olmuştur. Bu da Maniheizm'i

kabul etmeleridir. "*Bögü Kağan'ın Çin'den getirdiği Mani rahipleri Türkler arasında Maniheizm'i yayma faaliyetlerine girişirler. Türklere bu dini öğretebilmeleri için Türkçe hitap etmeleri gerekmektedir. Bir dini bir halka öğretebilmenin en önemli yolu o halkın diliyle konuşabilmektir. Din öğrenmenin dışında bilimde ve yazıda Moğollardan ileride olduklarından Moğol hükümdarı Cengiz Han döneminde alfabeyi Uygurlardan öğrenip resmî yazışmaları bu yolla yazdıkları düşünülmektedir*" (Biçer,2012).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi çerçevesinde Karahanlı dönemine baktığımızda Türkolojinin adeta kutsal kitabı gibi olan Dîvânü Lügati't Türk (DLT) karşımıza çıkmaktadır. Atasözleri, deyimler; Türk boylarının kültürleri, coğrafyaları; dil öğretim teknikleri gibi birçok açıdan Türkolojinin yapı taşlarından biri olan DLT yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde de önem taşımaktadır. Öğretim yöntemi olarak dil bilgisi-çeviri yöntemini kullanmıştır. Dil öğretimi yaparken kültür tanıtımının ehemmiyetinin farkında olarak eserini zenginleştirmiştir.

Dîvânü Lügati't Türk, Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür. Kaşgarlı Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed tarafından yazılmıştır. Eserin tam adı "Kitâbü Dîvânü Lügati't Türk"tür; "Türk dillerini toplayan kitap" demektir. Buradaki dillerden maksat ağızlardır: Oğuzların dili, Kıpçakların dili, Arguların dili. Kaşgarlı Mahmud sadece bir sözlük yazarı değildir. Sözlüğünde belirttiğine göre o, Cevâhirü'n-Nahv fî-Lügati't Türk (Türk dilinin dil bilgisi cevherleri) adlı bir de dil bilgisi yazmıştı. Ancak bu dil bilgisi bugüne dek bulunamamıştır (Ercilasun,2015 s.315). Görülmektedir ki Kaşgarlı Mahmut ihtiyaç dahilinde bir eser yazmakla kalmamış bu ihtiyacı giderecek şekilde destekleyici başka eser de yazmıştır. Kendisini Türk dilinin dil bilgisine, kültürüne ve erişebildiği konulara adamıştır. Adanmışlığını DLT'nin içerisinde kendisi de belirtmiş ve "ben onları en iyi surette sıralamış, en iyi bir düzenle düzenlemişimdir." (Ercilasun,2015 s.315) sözleriyle dile getirmiştir.

Kaşgarlı Mahmud'un DLT'yi yazma amacı bizzat kendisi tarafından eserinin başında yazmakta olduğu eseri Hz. Muhammed'in (sav) bir hadisinden dolayı yazmaya başladığını, bu hadisin sahih olmaması durumunda bile mantık olarak Türk dilini öğrenmenin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Kaşgarlı Mahmud'un sözlerinden de anlaşıldığı üzere hem Hz. Muhammed'in (sav) hadisini yerine getirmek istemiş hem de Türkçe o dönemde önemli bir iletişim dili olduğu için bunun akla ve mantığa uygun olduğunu ifade etmiştir.

Eserini yazarken muhatap aldığı kitle Arap olduğundan sözlüğün düzenini, madde başları gibi, Arapçaya göre yapmıştır; önsöz, dil bilgisi ve kelime açıklamaları da Arapçadır. Türkçe kelimeler Arapça kelime sınıflandırmalarına (hemzeli, salim, şeddeli, üçlü, dörtlü vb.) ve vezinlere göre tasarlanarak (söz gelişi yazdı, fa'li vezninde) aynı vezindeki kelimeler bir başlık altında toplanmış; kendi içlerinde ise alfabe sırasına konmuştur (Ercilasun,2015 s.317). DLT'de bütün bunlara rağmen, yine de Arap imlasına değil, Türk dili imla kaidelerine uymaya çalışmış ve Türkçe kelimelerin telaffuzuna sadık kalınmıştır (Anonim,1986).

Kaşgarlı Mahmud'un takip ettiği sistemi kendi kaleminden öğrenecek olursak, "*Ben bu kitabı hikmet, seci' atalar sözü, şiir, recez (*Arap şiirinin en yaygın formlarından biri*), nesir gibi şeylerle süsleyerek hece harflerini sırasınca tertip ettim.*" (Kaşgarlı Mahmut,2023) cümlesinden çıkarımda bulunabiliriz. Birçok edebi türü eserinde kullandığını belirten Kaşgarlı, kültür tanıtımına da örnek teşkil etmektedir.

Konu başlıklarında işleyeceği konuyu kısaca özetleyerek dili öğrenecek olanlara kısa bir kavram haritası çıkartmış oluyor. "*Önce iki harflilerden başladık, sonra üç, dört, beş, altı harflileri söyleyeceğiz. Ortası sakin olanları önce yazıp, sonra da türlü harekeyle harekelenmiş olanları sırasıyla yazacağız.*" (Kaşgarlı Mahmut,2023). Yapılan bu kavram haritası hedef dili öğrenecek olan kişiye öğrenme kolaylığı sağlamaktadır. Kaşgarlı bu açıklamaları yaparken kelimelerin nerelerde ve hangi anlamlarda kullanıldığını göstermiştir. Kelimelerin anlamları örnek cümleler, şiirler, atasözleri ve deyimlerle pekiştirilmiştir. Eser bu yönüyle Türkçenin ilk tanıklı sözlüğü olarak kayıtlara geçmiştir. Sözlükte kelimelerin anlamlandırılması ve Türk boylarına ait bütün söz varlıklarının (küfür sözleri, argolar, edatlar, tabiat taklidi kelimeler…) eserde yer alması bakımından değerlendirildiğinde Divan, modern bir sözlük hüviyeti kazanmaktadır (Akar,2016).

Ot kelimesine yaptığı açıklamanın yanında örnek olarak verdiği cümle kelimelere örnek olarak aktif bir şekilde kullanılan dilden ve atasözlerinden yararlandığını gösterir. "'*Ot tese ağız köymes: Ateş demekle ağız yanmaz.' Bu sav, söylediği sözden cayan kimse için söylenir*." (Kaşgarlı Mahmut,2023).

Güzel ve Karatay'ın Türkçe Öğretimi El Kitabı'nda (2014) Kaşgarlı'nın dil öğretim yöntemi olarak izlediği yolun özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. "*Medreselerde yapıldığı gibi önce ve hemen her zaman sadece kural verme değil, önce çok sayıda örnekten hareket edip kurala ulaşma yolunu izlemiş ve günümüz yabancı dil öğretiminde benimsenen bir yöntem uygulamıştır."* Tümevarım olarak adlandırabileceğimiz bu yöntemin eserde pek çok uygulaması mevcuttur. Örneğin, DLT'de geçen "Tatırlığ: Toprağı düz olmakla beraber sert olan yer, Bakırlığ: Bakırlı dağ, Sagızlığ: Çamuru yapışkan yer." (Kaşgarlı Mahmut,2023) gibi "-lığ, -luğ" eklerinin yer belirttikleri (Sıfat anlamına gelenler de mevcuttur) sonucuna vardırır.

2. *"Dil öğrenmede örneklerin, metinlerin önemini çok iyi fark etmiş, verdiği çok sayıda örneği günlük hayattan, atasözlerinden, manzum sanat eserlerinden derlemiştir."*
   "*Keçik: Köprü. Nitekim şu savda gelmiştir: 'Kaynar öküz keçiksiz bolmas= Coşkun su geçitsiz olmaz.' Bu sav, herkesin şaşırıp kaldığı bir işte, çıkılacak bir yol bulunabileceğini anlatmak için söylenir.*" (Kaşgarlı Mahmut,2023) cümlesi ve bunun gibi birçok cümle DLT'de örnek olarak yer almaktadır.
   "*Ogurladı: Saklanmak, vakit ve fırsat gözetmek 'Er ışın ogurladı= Adam işini vaktinde yaptı.*

Şu parça dahi gelmiştir:

Begim özin ogurladı "Beyim kendini izledi,

Yarağ bilip ogurladı Bunu silah bilerek vaktini gözledi

Uluğ Tenğri ağırladı Tanrı kerem kıldı

Anın kut kıw türi togdı Onun için kut'u, devleti yükseldi"

(Düşman için pusuya girmiş olan Tanğut Beyini anlatarak diyor ki: Beyim kendisini askerden çaldı, saklandı. Fırsat imkân aradı. Allah ona utku verdi; bu yüzden devleti ve bahtı yükseldi. (Kaşgarlı Mahmut,2023) Ogurladı kelime örneğinde görüldüğü üzere, öğretmek istediği kelimeyi hem iki anlamına birden değinilmiş hem de iki anlamını da bir arada barındıran bir şiir ile desteklemiştir.

Dil öğretirken, Türk kültürünü de tanıtma, öğretme amacını gütmüş, bu konuya özel bir önem vermiştir. "*Oğuz: bir Türk boyudur. Oğuzlar Türkmendirler. Bunlar yirmi iki bölüktür; her bölüğün ayrı bir belgesi ve hayvanlarına vurulan bir alameti vardır.*

Birbirlerini bu belgelerle tanırlar." Dizine göre sırası gelen kelimenin 'Oğuz' olmasından yola çıkarak Türk boylarını tanıtmış ve bu boylara ait tamga denilen işaretlere yer vermiştir. "Birbirlerini bu belgelerle tanırlar" sözünden mülhemle kültürü tanıttığı söylenebilir.

3. "*Dil öğretiminde tekrarın önemini çok iyi kavradığından, önceden geçen kuralı tekrar hatırlatmaktan çekinmemiştir*" (Güzel & Karatay,2014).

Oğuz kelimesinden yola çıkılarak verilen yirmi iki boydan biri olan Iwa boyunu tanıtıp tamgasını belirtmiş ilerleyen sayfalarda tekrar dizine göre yeri geldiğinde tekrar ifade etmiştir. Bu durumu Besim Atalay'ın çevirdiği DLT eserinde tamga tanıtımını 56. sayfada ve 90. sayfada görmekteyiz. Atalay'ın çevirisinde "Dizin" cildinde kelimelerin hangi sayfada ve hangi ekle bulunduğu yazmaktadır. Örnek olarak: "Adhak= Ayak. Bk: ayak; (Kıpçak, Yemek ve Suvarlarca) azak.

Dîvânü Lügati't Türk, nihayetinde bir Türkçe-Arapça sözlüktür. Araplara Türkçe öğretmek maksatlı yazılmıştır ancak faydası bu kadarla kalmamıştır. Dönemin edebi türlerine, dil bilgisine, Türk boylarına, kültürlerine, zevklerine, duyguları ifade ediş biçimlerine vb. birçok konuya ışık tutmuştur. Eski Türkçeye dair yarım kalan açıklamalar Dîvânü Lügati't Türk vesilesiyle tamam olmuştur. Türkoloji bağlamında bakılırsa ilk dil öğretimi amaçlı yazılan eser olarak değerlendirilebilir. Dil öğretimi bakımından Dîvânü Lügati't Türk, sistemi kurulmuş, yazıya geçirilmiş ve yüz yıllarca kullanılmış olan dil bilgisi–çeviri yöntemini, yaygın olmadığı bir dönemde kullanması açısından özgün bir eserdir.

Yazılı kaynaklardan hareketle denilebilir ki yabancı dil olarak Türkçe öğretimi açısından eserler git gide artmaktadır. Bu eserlere Türkçe dönemi olarak bakıldığında, Harezm Türkçesi ile Türk dil bilgisi hakkında eser bulunmazken Kıpçak Türkçesinde dil bilgisi öğretiminden çok ana dili Türkçe olmayan kişilere hitaben sözlükler hazırlandığı görülür. Sözlükler bu tezin konusu olmadığından sadece isimleri zikredilecektir. Bu sözlükler arasında sadece Codex Cumanicus (CC) dil bilgisi kurallarını da vermesi hasebiyle diğer sözlüklerden ayrılmaktadır. Ali Akar'ın da "*İki bölüm şeklinde yazılan CC Kıpçakların dilleri hakkında çeşitli bilgiler veren bir kılavuz kitaptır. Bu kitabın, Kıpçak bölgesinde ticaretle uğraşan Hristiyanlara yardımcı olmak için ya da İdil (Volga)in aşağı yatağındaki Kumanlar arasındaki Hristiyanlık propagandası yapan Fransisken mezhebi*

mensuplarınca yazılmış olduğu sanılıyor." (Akar,2016) satırlarıyla tanımladığı CC hem misyonerlik hem de ticari amaçlarla yazılan bir dil öğretim eseridir. Eserin içeriğine dair bilgiler yine Akar'ın satırlarında görülmektedir. "*Kitabın ilk 55 yaprağı İtalyanlar bölümüdür. Burada Latince bir giriş, alfabetik ve üç sütun halinde Latince, Farsça ve Kumanca kelime listeleri yer almaktadır. Daha sonra fiiller, isimler, sıfatlar, zarflar ve zamirler kaydedilmiştir. Sözlük bölümü en sonda bulunmaktadır. Latin alfabesine göre düzenlenmiş İtalyanlar bölümünde toplam 1560 kelime yer almaktadır. Sözlükte 1120 kadar kelime olup bunlar din, duygu, haslet, ticaret, eşyalar, hayvanlar, meslekler, rütbeler vb. gibi gruplar altında toplanmıştır*." (Akar,2016). Ercilasun'un "*Metinler, İncil'den parçalar, ilahiler, bilmece ve atasözlerinden oluşur. Metinlerin Latince tercümeleri de verilmiştir*." (Ercilasun,2015) ifadesinde de yer alan metin seçimleri amaca hizmet eden bir eser olduğunu doğrulamaktadır. Bu içeriklerden anlaşılacağı üzere bir misyonerin veya bir tüccarın ihtiyacı olan kelimeler ve metinler sözlükte yer almıştır. Tematik bir sözlük denilebilecek bir içerik seçilmiş ve 19. Yüzyıl itibarıyla iletişim odaklı içerik seçimine örnek oluşturmuştur. İçerik ve kelime seçimleri Dîvânü Lügati't Türk ile karşılaştırılırsa amaçları doğrultusunda yöntemlerinin de değişiklik gösterdiği görülür.

Codex Cumanicus dışındaki sözlükler şu şekildedir:

- ***Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk***
- ***Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugali***
- ***Et- Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye***
- ***Bülgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak***
- ***El-Kavânînü'l-Külliye Li-Zabti'l- Lügati't-Türkiyye***
- ***Ed- Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't- Türkiyye***

Biçer'in (2012 s.107-133), Kıpçak döneminde hazırlanan Türkçe öğretim kitaplarının genel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- *Bu eserlerde Kıpçak Türkçesinin ağız özelliklerinden ziyade dönemin standart yazı dili olan Oğuz -Kıpçak karışımı dil kullanılmıştır.*
- *Arapça dil bilgisi sistematiğine uygun olarak hazırlanmıştır.*
- *Arapça sözcükler yazılırken harekeler genellikle kullanılmamasına rağmen Türkçe sözcüklerin yazımında harekeler kullanılmıştır.*

- *Arapça sözcükler siyah mürekkeple yazılmışken Türkçe sözcükler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.*
- *Eserlerin sözlük bölümündeki kelimeler konularına göre (tematik) sıralanarak anlamca birbirine yakın sözcüklerin öğretimi kolaylaştırılmıştır.*
- *Dil bilgisi konuları anlatılırken konuyu pekiştirmek amacıyla örneklere yer verilmiştir.*
- *Sözlük bölümlerinde farklı lehçelerden alınan sözcüklerin ait olduğu lehçeler belirtilmiştir.*
- *Farklı milletlerin günlük hayatta Türklerle iletişim kurabilmesi için gerekli olan ticari, sosyal, kültürel unsurlarla ilgili sözcükler öğretilmeye çalışılmıştır.*
- *Türkçe kabul edilen çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük bulunmaktadır.*
- *Sözlük ve dil bilgisi bölümlerinden oluşan bu eserlerde dil bilgisi-çeviri yöntemi ağırlıklı olarak kullanılmıştır.*
- *Eserlerde karşılaştırmalı dil bilim ilkelerine uygun olarak Türkçe dil bilgisi kuralları Arapça dil bilgisi kurallarıyla karşılaştırılmıştır.*
- *İncelemeye konu olan eserlerde üretici dönüşümsel dil bilgisi ilkelerine uygun cümle örnekleri verilmiştir. Modern dil bilimden asırlar önce yazılan bu eserlerde, üretici dönüşümsel dil bilgisi ilkelerinin kullanıldığı görülmektedir.*
- *Daha çok okuma ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır* (Biçer,2012 s.107-133).

Çağatay Türkçesinde kaleme alınan eserlerin Türkçenin dil bilgisi konusuna daha çok girdiği görülür. Dîvânü Lügati't Türk eserinden sonra Türk diline ait önemli bir diğer eser Ali Şîr Nevâî'nin kaleme aldığı Muhakemetü'l-Lugateyn'dir (ML). İki Dilin Karşılaştırılması olarak günümüz Türkçesine çevrilen eser Türkçenin Farsça ile 'at başı' gittiğini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. DLT ile farkları ilk olarak burada ortaya çıkmaktadır. DLT Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılırken ML Türkçenin o dönemde popüler olan dili Farsça ile karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Dönemin gençleri, devlet adamları ve dahi halkı Türkçenin yanı sıra Farsçayı yetkin bir şekilde konuşup yazabilirken aynı şeyi ana dili Farsça olan kişilerin yapamadıklarını öne sürmüş, bununla birlikte Türkçeye sırt çevirmeye başlamış havas kesime farkındalık kazandırmaya çalışmıştır. "Ona göre, Türkler arasında yediden yetmişe herkes Farsça

bildiği halde, Farsların binde biri bile Türkçe bilmemekte, konuşamamakta, konuşsa bile acemiliği hemen ortaya çıkmaktadır." (Akar,2016).

Barutçu Özönder'in inceleme eserinde Nevâî'nin Türkçe ve Türkçe sanat hakkındaki endişeleri şu sözlerle dile getirilmiştir "ML'de, Nevâî, Türk yazar ve şairlerinin dil tavırlarının, dolayısıyla Türk dilinin edebi dil olarak kullanım derecesinin, Türk edebiyatının içinde bulunduğu durumun edebiyat tarihi açısından değerlendirmesini yapar. Yazı dillerini ve onlara bağlı olarak edebiyatların tesis ve yükselişinin devlet hakimiyetiyle olan yakın ilgisini büyük bir ileri görüşlülükle fark eder." (Barutçu Özönder,1995) Bu açıklamadan bir dilin devlet hakimiyetiyle yakından ilişkili olduğunu devlet politikalarının yönü ile dil değişimlerinin yaşandığını çıkarılmaktadır. Nevâî bu dil değişimlerinden Türkçenin olumsuz etkilendiğini ve kullanım alanın daraldığını fark ederek ML'yi yazmıştır. Müellif olarak döneminde etkisini bizzat göremese de ML'yi yazdıktan bir sene sonra vefat etmiştir- Türk diline, edebiyatına paha biçilemez bir eser bırakmıştır.

Hem Farsçaya hem de Türkçeye hâkim olan Nevâî, anlam alanı daha derin olan Türkçe kelimelere tek tek değinmiş, cümle içinde örneklere yer vermiştir. Misal olarak, Türkçede 'içmek' fiili birçok kelime ile ifade edilirken Farsça bu konuda daha kısır kalmaktadır yahut Türkçe kelimeyi anlamak için ya uzun uzun Farsça açıklamaların yapıldığının ya da Arapçadan yardım alındığının savını ortaya koymuştur

Birkaç örnekle

- *Sāḳiyā tut bāde kim bir laḥẓa özümdin baray*
  Şarṭ bu kim her niçe tutsang leb-ā-leb sıpḳaray

Āyā bu sıpḳaray lafẓı mażmūnıġa yitkende Fārsî şi'rde ni 'ilac ḳılġaylar

Ve tamşırmak ki ġāyet-i zevḳdin bat içmes, leżżet tapa tapa az az içer.

Bu ġarîb ma'nâ edāsıda Türkçede bu maṭla' bar kim beyt

- *Sāḳî çu içip manga tutar ḳoş*
  Tamşı tamşı anı ḳılay nūş (Barutçu Özönder,1995)

Bu iki beyitte yer alan 'sıpkarmak' (içkiyi veya suyu tek dikişte içmek, kafaya dikmek) ve 'tamşımak' (damla damla içmek) kelimeleri 'içmek' fiilinin farklı anlam

ifadelerine örnek beyitlerdir. Nevâî, burada bir kelimeye derinlik kazandıran anlam farklılıklarını ortaya koymuş, örneklerle desteklemiştir.

Nevâî, ML'yi yazarken kullandığı cümle örneklerini beyitlerden seçmiş ve beyitleri klasik Türk şiirinin yaygın temalarını kullanarak Türkçenin edebi dildeki varlığını kanıtlamaya çalışmıştır. Sadece edebi belagat konusunda değil dil bilgisinde de örnekler vermiş ve açıklamalar yapmıştır. Türkçenin sondan eklemeli bir dil oluşunu öğretmek amacıyla Farsçada bulunmayan Türkçeye özgü "işteşlik" eki gibi ekleri açıklamış bunlara parçalar halinde örnekler vermiştir (Barutçu Özönder,1995). Ses bilgisine, şekil bilgisine ve sözlük bilgisine yer verilen ML; Çağatay Türkçesini, dönemin dil gelişmelerini, devletin ve halkın dil alışkanlıklarını ve daha birçok şeyi içinde barındıran önemli bir eserdir.

Her dil kendi coğrafyasında kendi konuşurları arasında yeterli ve değerlidir. Bir dildeki anlam alanı başka bir dilde ya azdır ya fazladır ya da yoktur. Bu dilin kendisine yeterli olması ile açıklanabilir. Dilin 'canlı bir varlık olması' ifadesinden yola çıkılarak gelişen kavram alanına göre kelimelerin de azalıp çoğaldığı ya da yok olduğu söylenebilir. Ancak Nevâî o dönem şartlarınca Türkçenin tehlikeye girdiğini; dil elden giderse kültürün, milli kimliğin ve hatta milli geleceğin de tehlikeye gireceğini bildiğinden Türk halkına uyarı niteliğinde böyle bir eser yazma ihtiyacı duymuştur. *"Nevâî'nin 'Türkçeyi yüksek bir sanat dili haline getirmek ve münevver Türk'ün ruhunu yükseltmek' gayesi güttüğünü belirten Zeki V. Togan'ın görüşlerini iktibas ettikten sonra, Nevâî'nin her eserinin "onun geniş kültürünü, sanat dehasını ve milliyetçiliğini açıkça ortaya" koyduğunu belirtir."* (Ercilasun,2015 s.411).

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi alanında Selçuklu dönemi adeta bir duraklama dönemidir. Bilim dili olarak Arapça, resmi dil ve edebi dil olarak Farsça revaçtadır. Türkçenin kullanım alanı ise sarayda, orduda ve halk arasındadır. Türkçe öğretimi üzerinde planlı programlı bir eğitim olmamasıyla birlikte ihtiyaç dahilinde Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Sosyal yaşam, ticaret ve siyaset her zaman dil öğrenimi/öğretimi konusunda tetikleyici etkenler olmuştur. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine talebin azaldığı Selçuklu döneminde bile öğrenim gereksinimi doğmuştur. Devlet büyüdükçe dili öğretmese bile dili öğrenmek isteyenler var olmuştur.

Anadolu Beylikleri döneminde Karamanoğlu Mehmet Bey'in 'dergahta bargahta Türkçeden başka dil konuşulmaya' cümleleriyle okuttuğu ferman Türkçenin Türk beylikleri içerisindeki önemine vurgu yapmaktadır. Karamanoğlu'nun yapmak istediği Nevâî'nin yapmak istediği işle paraleldir. Her ikisi de Türkçeyi Arapça ve Farsça karşısında diri tutmak istemiştir.

Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan dönemin başlangıç yıllarında Farsça ve Arapçadan tercümeler yapılmış, daha sonra, özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren telif eserler kaleme alınmaya başlanmıştır (Akar,2016). Anadolu'nun Haçlılar ve Moğollar tarafından maddi ve manevi yıpratılmasının bir getirisi olarak tasavvufî akımlar gelişmeye başlamıştır. Halkın Türkçe konuşması mutasavvıfları Türkçe eserler kaleme almaya yönlendirmiştir. Bu da edebi olarak Türkçenin gelişmesine olanak sağlamıştır. Tasavvufi eser kaleme almadaki dilin Türkçe olması hedef kitlenin ana dilinin Türkçe olmasından kaynaklanır. Bu dönem eski Anadolu Türkçesinde özgün eserler ortaya koymakla geçmiştir. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde kayda değer bir eser yazılmamıştır.

Mutasavvıflardan olan Âşık Paşa, Türkçenin hak ettiği değeri görmediğini ve horlandığını ileri sürerek "*Türk diline kimsene bakmazıdı, Türklere hergiz (asla) gönül akmazıdı; Türk dahı bilmezidi ol dilleri, İnce yolı, ol ulu menzilleri*." (Ercilasun,2015 s. 442) dizelerini kaleme almıştır. Âşık Paşa, Garib-nâme eseriyle Türkçenin Selçuklu ve Beylikler devri Anadolu'sunda hâkim Arap, Fars kültürü ve dillerinin karşısında, tam anlamıyla garip kaldığını ifade eder.

Dil öğretiminde sözcük bilgisi, dil bilgisi ve dile ait unsurlar öğretilirken dilin bir diğer önemli parçası olan kültürü de öğretmeden dil öğretimi tamamlanamaz. DLT'den günümüze kadar yazılan ve yapılan bütün dil öğretimleri kültür öğretimini de içermektedir. Bunu karşılaştığımız ve yüz yıllar önce yazılmış her dil öğretim eserinde görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'ne gelindiğinde yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi biraz daha artmaya başlamıştır. Üç kıtaya hükmeden, birçok ülkeyle ilişki içinde bulunan ve çok uluslu olmasından dolayı birçok millete devletlik yapan Osmanlı doğal olarak Türkçenin öğretimi konusunda ilerlemiştir. Osmanlı'ya esir düşenler, sonradan Müslüman olup Anadolu'da kalanlar, devşirmeler, tüccarlar, bilim insanları vb. her kesimden insanın Türkçe ile öğretim/öğrenim ilişkisi olmuştur, Osmanlı döneminde. Edebiyatta, ilimde,

bilimde, siyasette Türkçe kullanılmış diğer ülkelerin, imparatorlukların, krallıkların Türkçeyi öğrenmesine yol açılmıştır. Birikimli bir şekilde işleyen bu dil öğretim/öğrenim durumu 15. yüzyılda başlamış, 18. yüzyılda okul, kürsü, birim açılmasına kadar genişlemiştir. Türkler (Turks) ve Anadolu Türkleri (Turkish); kültürleri, dilleri gibi birçok farklı alanda diğer milletlerin dikkatini çekmiş ve bu alanda çalışmalar yapılmıştır.

Avrupa'daki ülkelerde Türkler ve Türkçe için çalışmalar yapılmıştır. 16. yüzyılda Floransa şehrinin İstanbul balyosluğunda yazman olarak bulunmuş olan Filippo Argeiti, İtalyan tüccarlara yardım etmek amacıyla konuşma kılavuzu ve sözlük niteliğinde bir eser yazmıştır (Biçer,2012). Eserin adı Regola del Parlare Turcho'dur. İtalyan papaz Pietro Ferraguto'nun, Grammatica Turchesca (Türkçe Dil Bilgisi) adlı eseri Avrupa'da yazılan ilk Türkçe dil bilgisi eseridir. Ancak, çalışmanın dil bilgisi kuralları bölümü oldukça yüzeysel olup Türk dilinin kurallarına yeterli miktarda yer vermemektedir (Besli&Tokay,2022). Almanya'da Hieronymus Megiser, Institotionum Linguage Libri Quaturo (Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları) eseri genel olarak Avrupa dil bilgisi örnek alınarak yazılmıştır, Etymologia başlığıyla 14 başlıkta isimler ve fiiller konusunu karışık olarak ele almıştır. Eserde İsim Çekimi, Sıfatların Dereceleri, İsim Türetimi, Sayı Adları ve Zamirler başlıkları bulunmaktadır (Besli&Tokay,2022). Megiser'in Latin harfleriyle yazdığı dil bilgisi, yazıdaki bütün ünlüleri göstermesi bakımından Türkçe için büyük bir önem taşır. Eserde önce alfabe ve okuma alıştırmalarına yer verilmiş daha sonra dil bilgisi kuralları anlatılmıştır. Ardından metin örnekleri ve sözlük bölümleri verilmiştir. Yabancılara Türkçe öğretmek üzere kaleme alınan eserlerin bu tür bir yöntem, yol izlemesinde Megiser bir öncü, eseri ise bir örnek konumundadır (Çiçek,2021). Megiser'in kullanmış olduğu yöntem dil bilgisi-çeviri yöntemidir. Atasözlerini örnek cümle olarak kullanması dil öğretiminde kültür tanıtımının önemini ve köklü geçmişini göstermektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazılan eserlerin şu ana kadar verilenleri hep hedef kitlenin ana dili sistematiği üzerinden yazılmıştır. Bir Türk tarafından Arap'a öğretmek için yazılıyorsa Arapçanın sistemi, Türk olmayan biri tarafından kendi halkı için yazılıyorsa kendi ana dili sistemi kullanılmıştır. Yani yabancı dil öğretiminde günümüzde kullanılan "hedef dile maruz bırakma", "çok gerekmedikçe öğrencinin ana dilini ya da ortak dili kullanmama" kalıpları daha oluşmamıştır.

Türkçenin kullanımının ilerlemesi dolayısıyla İstanbul'da Venedik Cumhuriyeti tarafından 1551'de dil oğlanları okulu kurulmuştur. Ardından 1669'da Fransa'da, 1754'te

Avusturya'da, 1766'da Polonya'da 1814'te İngiltere'de açılan dil oğlanları okullarının ortak amacı Türkçe tercüman, Osmanlı'da devlet memuru, elçiliklerde çalışan yetiştirmek olmuştur.

Rusya'da 18. yüzyılda I. Petro Bilimler Akademisi kurulmuş ve bu çatı altında şarkiyat ve Türkoloji çalışmalarına ayrı bir önem verilmiştir. Akademide Türkçe bilen tercümanlar yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Biçer,2012).

Tekrar bir akademiden bahsederek Avusturya-Macaristan İmparatoriçesi Maria Theresia'nın kurduğu "Viyana Diplomasi Akademisi" söylenebilir. 1753 yılında kurulan akademide Arapça Farsça ve Türkçe eğitimleri verilmiştir, buradan mezun olan öğrencilerin Osmanlı Devleti ile direkt iletişim kurmak için tercüman olmuşlardır.

Avrupa'da siyasal, ekonomik veya ticaret amaçlı Türkçe öğreten merkezler açılmış yukarıda sayılan kurumlar bu merkezlere örnektir. 18. yüzyıla kadar Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu ile iletişim için dil öğrenmiş ve kendi öğrencisine öğretmiştir. İlerleyen zamanda, özellikle Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi diller öğrenmeye ve öğretmeye başlamıştır. Öyle ki Tanzimat Dönemi romanlarındaki karakterlerin bile Fransızca ile bir ilişkisi vardır. Felatun Bey ile Rakım Efendi eserinde Rakım Efendi Fransızca bilir, Fransızca – Türkçe tercümeler yapar ve İngiliz bir ailenin kızlarına Türkçe dersi verir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru yabancı dil olarak Türkçe öğretimi hem Avrupa'da hem de Osmanlı'da artış göstermiştir.

Türkiye Türkçesinin öğretimi yıllar içerisinde tekrardan önem kazanmıştır. Dünyanın küreselleşmesi, coğrafi konum ve diğer ülkelerle yapılan kültürel ya da siyasal iş birlikleri buna sebep olmuştur. Birçok üniversite, kurum ve şahıslar yabancılar için Türkçe öğretim kitapları, eğitim setleri gibi materyaller yayımlamışlardır. Üniversitelerin çoğunda Türkçe öğretim merkezi bulunmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü hem yurt dışında hem de yurt içinde Türkçe öğretimi yapmakta aynı zamanda materyal üretmektedir. Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, dil kursları ve özel dersler yabancılar için Türkçe öğreten yerler olarak aktif görev yapmaktadır.

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (D-AOBM), Avrupa ülkelerinde dil öğretim programlarını, program yönergelerini, sınav ve ders kitapları vb. konulardaki çalışmalar için yol gösterici bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Yabancı dil öğrenenlerin dili

iletişim kurmada kullanabilmek için neleri bilmeleri gerektiğini açıklayan bir eserdir. Bununla birlikte öğretmenlerin ve materyal geliştirenlerin dilde etkinlik yazmak için hangi bilgi vermeleri ve hangi yetenekleri geliştirmeleri gerektiğini kapsamlı bir şekilde açıklayan öneriler kitabıdır. Bu açıklamalar kültür bağlamını da kapsamaktadır. Bir ilerlemenin, öğrenmenin her aşamasında ve yaşam boyu öğrenme kuralıyla dil öğrenim\öğretim yöntemlerinin ölçülmesini sağlayan dil yeterlik düzeylerini de tanımlayan bir kaynaktır (Millî Eğitim Bakanlığı,2021). Betimleme ve tanımlama üzerinden bir dilin nasıl ne kadar ve ne şekilde öğrenilebileceğini açıklayan bir metindir. Konsülün kendi ifadelerinde geçen *"Şunu açıklamalıyız ki uzmanlara ne yapacaklarını ya da nasıl yapacaklarını söylemeyi amaçlamadık. Sorular soruyoruz ama bu sorulara cevap vermiyoruz.*" cümlesinden anlaşılacağı gibi bu metin bir yönerge ya da kurallar bütünü değil, öneri metnidir.

Çerçeve metninin yazılış amaçlarından bazıları: Dil öğretiminde çalışan kişilerin farklı yöntem ve teknik kullanmaları, bireysel dil öğreniminde kişileri yönlendirecek yeterli araç ya da ölçütlere sahip olmamaları, dil değerlendirmelerinin farklı olması şeklinde özetlenebilir. Dil öğretiminde kurumlar için bir yol haritası olması amacıyla yazılan bu metin aynı zamanda bireysel olarak dil öğrenen kişilerin seviyelerini, ilerlemelerini kontrol etmeleri için de bir rehber kitap olmayı amaçlamıştır. Başlangıç, orta ve yüksek olarak adlandırılan seviyeleri A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 seviyeleri olarak belirlemişler ve her seviyenin dört beceriye göre yeterliklerini saptamışlardır. Bu ayrımların amacı öğrencinin dili öğrenirken edinmesi gereken yetkinlikleri karmaşaya uğramadan öğrenmesidir. Ortak bir paydadan hareketle üretilen dil öğretim materyalleri birçok dilde, alanda kolaylık sağlamaktadır. Sadece öğretim kısmında değil ölçüm kısmında da önerileri bulunan D-AOBM'de her fırsatta bir kurallar bütünü olmadığını sadece öğretim için yapılan öneriler bütünü olduğu dile getirilir.

Avrupa Birliği'nin ortak pazar, ortak ticaret, ortak siyaset politikasının kaçınılmaz getirisi olan dil öğretimi böyle bir metnin kaleme alınmasına neden olmuştur. Dilin konu olduğu bir alanda kültürün de ardı sıra gelmesi doğaldır. Bu metinde de çok kültürlülük, çok dillilik önemlidir. Dünyanın iletişimsel boyutları iyice birbirine karışmasından ve içeriğinin çok dilli ve çok kültürlü olmasından dolayı çerçeve metni, Avrupa sınırlarından çıkıp dünyada ortak kullanılan bir metin olmuştur.

D-OABM'de anlam bilimsel yetenek; öğrenenin, anlamın düzenlenişinin farkında olması ve düzenlenişi kontrol etmesidir, şeklinde açıklanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Anlamın düzenlenişi ifadesi bağlamla ilişkisi, sözcükler arası ilişkiler ve dil bilgisel öge, kategori, yapı ve süreçlerin anlamını içerir. Bizim de konumuz olan anlam bilim içeriği başvuru metninde de iletişimin merkezi olarak kabul görmüş ve sık sık konu edilmiştir. Seviyelerde bu anlam bilimin nasıl olması gerektiği belirtilmiştir.

Başvuru metninin yabancı dil öğretmenlerine tavsiyesi şu şekilde ifade edilmiştir: "*Dilsel biçimlerden ve bunların anlamlarından başlamak yerine iletişimsel işlevi ve kavramların dizgesel sınıflamasından başlar ve ikinci basamak olarak bu sınıfları örnekleyen biçimler, sözcükler ve dil bilgisini ele alır*." (Milli Eğitim Bakanlığı,2021). Daha açık bir şekilde, iletişimsel yöntem önerilmiş ve bir kelimenin öğrenci tarafından ihtiyaç duyulan anlamları önceliklenmiştir. Başka bir deyişle dilin dil bilgisi kuralları ikinci öncelik sırasında bulunurken anlamsal işlevsellik, iletişimsellik, bildirişim birinci öncelik sırasında verilmiştir.

Tamamlayıcı cilt olarak yayımlanan başvuru metninde detaylı bir şekilde seviyelerin yeterliklerinden bahsetmişler ve tablolarla örnekler göstermişlerdir. "Muhatabı anlama, hassas durumlarda ve anlaşmazlıklarda iletişimi kolaylaştırma" gibi birçok konuda seviyelerin yeterlik tabloları bulunmaktadır. Edimsel yetkinlik ise başlı başına bir konu olarak ele alınmıştır.

"Edimsel yetkinlik öncelikle kullanıcının\öğrenenin dil kullanımının ilkeleri bilgisi ile ilgilidir bu ilkelere göre mesajlar:

- Kurulur, yapılandırılır ve düzenlenir ("Söylem yetkinliği"),
- İletişimsel işlevleri yerine getirmek için kullanılır ("Fonksiyonel yetkinlik"),
- Etkileşimsel ve işlemsel şemalara göre sıralanır ("Tasarım yetkinliği").

Söylem yetkinliği, "Tematik gelişim", "Tutarlılık ve bağdaşıklık" gibi genel boyutların yanı sıra bir etkileşimdeki iş birliğine dayalı ilkeler ve "Söz sırası alma" da dahil olmak üzere metinleri tasarlama becerisiyle ilgilidir. İşlevsel yetkinlik, kişinin birikiminin kullanımında ve uygun toplum dil bilimsel seçeneklerin seçiminde "Esneklik" içerir. İletişimsel dil etkinliklerine yönelik tüm ölçekler, farklı işlevsel dil kullanım türlerini tanımlamaktadır. Etkileşimsel ve işlemsel şema bilgisi aynı zamanda sosyokültürel yetkinlikle de ilgilidir. Bu bilgi bir yanda "Toplum dil bilimsel uygunluk" ve

diğer yanda “Genel dil varlığı” ve “Söz varlığı” altında kullanım alanı çeşitliliği ve daha düşük seviyelerde onların birikimi açısından ele alınmaktadır. Ek olarak edimsel yetkinlik, kelimelerin ve ifadelerin “cümle/sözlük anlamının” aksine bağlamda “konuşmacı anlamını” içermektedir. (Milli Eğitim Bakanlığı,2021). Burada bahsedilen edimsel yetkinlik konuşurun/öğrenenin öğrenmiş olduğu dil bilgisi kurallarının dışında kalan etkenleri de belirleyip iletişim boyutlarını daha kontrollü kullanmasıdır. A1 seviyesinden başlayıp C2 seviyesine kadar kümülatif ilerleyen dil öğrenim sürecinde edimsel yetkinlik çoğunlukla B2 ve C1 seviyelerinde aktif olarak kullanılmaktadır. Ne var ki bu seviyelerde aktif olarak kullanılabilmesi için B1 ve B2 seviyelerinde ayrımların ve farklılıkların bilincine varılması gerekmektedir. A1 ve A2 seviyelerinde öğrenilen sözlük anlamları seviyeler ilerledikçe farklı anlamları, kullanımları ve çeşitleri verilmelidir. Bilinenden hareketle bilinmeyeni öğretmek dil öğretiminin temel unsurlarından biri olarak oldukça önemlidir.

Ekonomik, siyasal, coğrafi ve kültürel sebeplerle Türkiye’de eğitim alacak olan on sekiz yaş altı gençlere yabancı dil olarak Türkçe eğitimi vermek için Türkiye Maarif Vakfı’nın D-AOBM’den yararlanarak hazırladığı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı önemli kaynaklardan birisidir. Bu program öğretmenlere izlence olarak hazırlanmıştır. Seviyeleri ve seviyelerin dil becerilerini detaylandırarak dil öğretimini kolaylaştıran tablolar mevcuttur. Örneğin kişisel alan başlığında bir kişinin ihtiyaç duyabileceği birçok unsur listelenmiştir. Mekanlar; ev, restoran, yurt… Kurumlar; aile, sosyal alan. Nesneler; mobilya, ev eşyaları, ev aletleri vb. gibi kelime alanları belirlenmiştir. Kişisel alandan, kamusal alandan, meslekler alanından ve eğitim alanından oluşan çevre gruplandırmaları mevcuttur (Türkiye Maarif Vakfı,2020). Programda iki temel kazanım listesi bulunmaktadır: Becerilere göre (okuma, dinleme, yazma ve konuşma) kazanım listeleri ve seviyelere göre (A1, A2, B1, B2 C1, C2) kazanım listeleri. Bu tezin içeriği gereği sadece B1, B2 seviyeleri anlamsal çeşitlilik çerçevesince incelenmiştir ve bulguları şu şekildedir (Türkiye Maarif Vakfı,2020. 37-73):

- *B1 Dinleme/İzleme Becerisi Kazanım Listesi; Mecazlı ifadeleri ayırt eder, konuşmacının duygu durumlarını belirler, vurgu ve tonlamadan kaynaklanan anlam farklarını kavrar, mizahi metinlerin iletisini çözümler, Türkçenin yapısal özelliklerinin anlam üzerindeki etkisini belirler.*

- *B2 Dinleme/İzleme Becerisi Kazanım Listesi; Mecazlı ifadeleri ayırt eder, konuşmacının duygu durumlarını çözümler, vurgu ve tonlamadan kaynaklanan anlam farklarını belirler, mizahi metinlerin iletisini çözümler, mizahi ifadelerin anlamını kavrar.*
- *B1 Sözlü Etkileşim Becerisi Kazanım Listesi; Diyaloglarda deyim ve mecazlı ifadelere yer verir, istek ve şikâyetlerini ifade eden diyaloglar kurar, vurgu ve tonlamaya özen göstererek iletişim kurar, duygularını sözlü olarak ifade eder ve karşısındaki kişinin duygularına uygun tepkiler verir.*
- *B2 Sözlü Etkileşim Becerisi Kazanım Listesi; Konuşmalara, bağlama uygun ifade ve kalıpları kullanarak katılım sağlar, kurgusal (örneğin hayal ve varsayım içeren) olay ve durumlara yönelik diyaloglar oluşturur.*
- *B1 Sözlü Üretim Becerisi Kazanım Listesi; Konuşmalarında vurgu, tonlama ve duraklara dikkat eder, bağlama uygun mecazlı ifadeler kullanır, bir cümleyi veya kısa bir metni farklı vurgu ve tonlamalarla yeniden ifade eder.*
- *B2 Sözlü Üretim Becerisi Kazanım Listesi; Vurgu tonlama ve duraklara dikkat ederek konuşur. Konuşmaların da bağlama uygun mecazlı ifadeleri kullanır.*
- *B1 Okuma-Anlama Becerisi Kazanım Listesi; Tutarlılık unsurlarını belirler. Metinlerdeki örtük iletileri belirler. Kişisel gözlem ve izlenim içeren ifadeleri belirler. Mizahi unsurları belirler. Türkçenin yapısal özelliklerinin anlamaya etkisini belirler.*
- *B2 Okuma-Anlama Becerisi Kazanım Listesi; Metinlerdeki örtük iletileri belirler. Bağlamdan hareketle mecazlı ifadeleri ve kalıpları anlamlandırır. Tutarlılık unsurlarını belirler. Mizahi unsurları belirler. Türkçenin yapısal özelliklerinin anlamaya etkisini belirler.*

Dilek ve pişmanlık ifadelerini kullanarak, geçmişte yaşanan olaylara ve durumlara ilişkin metinler yazar. Plan, tasarı veya hayallerini anlatan basit metinler oluşturur.

Çerçeve metin, tamamlayıcı metin ve program metninde ana amaç olan *"hedef dilde etkili iletişim kurmayı öğrenmek"* (Türkiye Maarif Vakfı,2020. S. 21) doğal olarak anlamsal çeşitlenmeyi de kapsamaktadır. Dil öğretiminin günümüzdeki asıl hedefi dil öğrenen kişinin öğrendiği dilde iletişim kurmasıdır. Dil bilgisiyle başlayan dil öğretimi iletişimsel boyuta taşındığı vakitte anlam çeşitliliği, toplum bilinci, sosyolojik etkiler anlama sirayet etmektedir.

2.2. Dil Bilimi

Dil bilimi, insan hayatının en temel yetilerinden biri olan dil kullanımını inceleyen bilim dalıdır. Türk Dil Kurumu'na göre tanımı şu şekildedir: Dillerin yapısını, gelişmesini, dünyada yayılmasını ve aralarındaki ilişkileri ses, biçim, anlam ve cümle bilgisi bakımından genel veya karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim; genel dil bilimi, lisaniyat, lengüistik, filoloji. (TDK, Er:16.12.2024 15:41). Dil biliminin konusu, nesnel bir bütünlük gösteren bir çeşit şifre olan dizgi özelliği taşıyan dil ve kendine özgü bağımsız bir bilimdir (Vardar,1971).

Dillerin yapılarını, işaret ettikleri anlamları, kullanımlarını inceleyen ve sistematik bir şekilde açıklayan dil bilimi bilimsel bir bilim dalı olarak ortaya çıktıktan sonra farklı birkaç disiplinle bağdaşarak çeşitli dallara ayrılır: dil bilgisi, biçim bilimi, söz dizim, anlam bilimi, değer bilimi, ses bilgisi, ses bilimi, sözlük bilimi, toplum dil bilimi, ruh dil bilimi, köken dil bilimi vb. (Karağaç,2012). Kıran'a göre, dilbilim tarih içinde konusunu dil olarak saptayan, bunun keskin sınırlarını çizen, pozitif bir bilim olarak ortaya çıkan ilk toplum bilimidir.

Sonuç olarak, dil bilimi dili yapısal, anlamsal, dizgesel, söz dizimsel, daha derin ve çeşitli açılardan inceler ve dil denen olguyu açıklamaya çalışır. Dilin anlaşılmasında, öğrenilmesinde ve öğretilmesinde felsefi ve bilimsel bir rol oynar. Artzamanlı, eşzamanlı incelemeleri de bulunan bu bilim dalı dil olgusunu geçmiş, günümüz ve gelecek zaman dilimlerinde bir bütün olarak betimlemeye çalışmaktadır.

2.2.1. Anlam bilimi (semantik)

Dil bilimi zamanla inceleme alanlarını geliştirmiş ve genişletmiştir. Gelişerek genişleyen alanlardan biri de anlam bilimi olmuştur. Anlam bilimi araştırmaları, kelime ve onun dünyadaki karşılığının nasıl eşleştiği sorusu ile başlamıştır. Aksan (1999), kelime ve anlam kavramlarının M.Ö. IV. Yüzyılda Hindistan'da Yaska tarafından yazılan Nirukta adlı eserinde, aynı yüzyılda Eski Yunan'da Platon'un Kratylos adlı yapıtında ele alınarak tartışılmaya başlandığını ileri sürmüştür (Aksan,1999 s.16). Palmer, Anlam biliminin konusu, kelime ve cümlelerin nasıl bir şeyler ifade edebildiklerini anlamlandırmaktır (Palmer,2020 s.54) cümlesiyle tanımlamıştır. Altınörs ise anlamın felsefi tanımıyla

başlayarak dil felsefesine getirmiş ve "Belirli bir iletişim ortamında niyetli iletişimde kullanılan sözcelemlere (*utterance*) ait bir niteliği belirtmektedir." (Altınörs,2003 s.43) diyerek anlam bilimine atfedilebilecek tanımı yapmıştır.

Dil biliminin kurucularından sayılan Saussure'ün de "anlam farklılıkları" diyerek dilin derin yapısına dikkat çektiği konu ilerleyen zamanlarda anlam bilimi adıyla dil biliminin bir dalı olarak gelişme kaydetmiştir. Anlam bilimi dil bilgisel bağlamdaki anlam farklılıklarını tanımlar ve sözlük anlamının kapsamını, kelimelerin tanımı yapılırken genelden özele nasıl bir sıralamada olduğunu ve neleri içerdiğini inceler.

Genel olarak anlam bilimi bir kelimenin sözlük için tanımı yapılırken ne derece genel ve kapsayıcı tanım yapılabileceğini incelemek üzerine başlamıştır. Kocaman'ın bu konudaki ifadeleri şu şekildedir: Anlam bilimi herhangi bir dildeki sözcük ve tümce anlamının niteliğini belirlemeli ve ikisinin arasındaki ilişkiyi açıklamalıdır. Dildeki gerek sözcük gerek tümcedeki anlam belirsizliklerini kestirebilmelidir. Bir dilin sözcük ve tümceleri arasındaki dizgeli ilişkileri belirleyip açıklayabilmelidir (Kocaman,1992. s.3).

Geleneksel dil bilgisinin ve dil biliminin doğrudan doğruya sözcüklere ağırlık veren, onları ön planda bulunduran tutumuna karşı çıkan Saussure, gösterge kuramıyla dilin bir sözcükler, terimler, listesi değil birbiriyle sık ilişkiler içinde işleyen bir göstergeler bütünü olduğunu ileri sürmüş ve kanıtlamıştır (Aksan,1999 s.20). Saussure'e göre dilsel işaret, bir işaret eden ve bir de işaret edilenden oluşmaktadır. Yani, kişinin konuşurken çıkardığı sesler ve hakkında konuştuğu dünyadaki nesneler kavramsal varlıklar tarafından yansıtılmaktadır (Palmer,2020 s.49). Palmer, anlam biliminin amacının bir bölümünü, '*bir cümlenin kaç farklı şekilde anlaşılabileceğini açıklama*'nın oluşturduğunu söyler.

Anlam bilimi, kelimenin genel tanımından yola çıkarak kişinin ne anlattığını, nasıl anlattığını araştırır. İki farklı yaklaşımı vardır: İlki kullanılan kelimenin dünyadaki gerçek nesnelerden geldiğini ileri süren yaklaşımdır, ikincisi ise kelimenin anlamının her bireyde farklı olacağı ama genel geçer bir tanım paydasında buluşulabileceğini ileri süren yaklaşımdır. Anlam bilimindeki ortak görüş ise her dilin fonetik ve semantik arasında dil bilgisinin bulunduğudur. Yani bir kelimenin anlamı üç bileşenden oluşmaktadır: fonetik, dil bilgisi ve semantik. Dil öğretiminde sıralama dil bilgisiyle başlamaktadır, ardından fonetik en son sırada semantik gelmektedir. Dil bilimindeki semantiğin karışıklığına

girmeden kelimenin temel anlamları öğretilir. İlerleyen kurlarda bu temel anlamlara yan anlamlar ilave edilir.

Sonuç olarak, kelime ve cümle anlamlarıyla birlikte her dilin kendine özgü anlamlandırma yolları, anlam biliminin araştırma konularını oluşturur. Kelimelerin ne anlam ifade ettiğini, bu anlamların açık olup olmadıklarını, tek bir kelimeyle nelerin anlaşılabileceğini ve aynı şekilde cümlelerin de anlam alanlarını inceler. Tarih içerisinde kelimelere sözlük anlamı temel alınarak yapılan tanımların kapsamı incelenmiş ve ilerleyen dönemlerde bir kelimenin kapsayıcı tanımı yapılsa bile, dil canlı ve gelişim halinde olduğundan yapılan tanıma bir süre sonra güncelleme gerektiği ortaya çıkmıştır. Zamanla kelimenin sözlük anlamı dışındaki anlam alanlarını incelemeye başlanmıştır. Sonuç olarak anlam bilimi, dilin dil bilgisel açıdan anlam alanlarını, kavram çeşitliliğini ve işaret edilenlerin farklılığını hem betimler hem de analiz eder. Bu süreçte, yalnızca kelimelerle sınırlı kalınmamış, cümlelerin de anlam alanları araştırma konularına dahil edilmiştir.

2.2.2. Edim bilimi (pragmatik)

Dilin yalnızca dil bilgisinden ibaret olmadığı ya da dil bilgisinin sınırlarıyla kısıtlı kalmadığı fark edildikten sonra, dilin kullanımını ve bağlamını incelemeye yönelik yeni bir alan doğmuştur: Edim bilim (pragmatik).

Kelimenin cümle içerisindeki konumu ve cümlenin bağlamdaki yeri, sesletimdeki tonlamalar ve vurgular kelimenin ve cümlenin anlamsal çeşitliliği sağladığı bilinmektedir. Bağlam, konuşanların sosyal ilişkileri, sosyal statüleri, psikolojileri ve hatta dünyaya bakış açıları kelimelerin, cümlelerin işaret ettikleri anlamları çeşitlendirdiği bilim insanlarınca ortaya çıkarılmıştır. Anlam bilimi, dilin anlam yapılarını ve kelime ile dünya arasındaki ilişkileri dil bilgisel bir bağlamda incelerken; edim bilim ise bu anlamların kullanım bağlamı ve toplumsal dinamiklerle nasıl şekillendiğini araştırmaktadır.

Edim bilimi için dil bilimcilerin yaptığı birkaç tanım şu şekildedir: Kılınç, "*Edim bilimi, durumlara, konuşanların niyetine ve iletinin iki taraf açısından algılanma biçimlerine odaklanan bir bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır*" (Kılınç,2019); Levinson, edim bilimini "*Dil kullanımı araştırmalarıdır*" (2005. s.5) şeklinde tanımlamış ve katılımcıların inançlarını, bilgilerini, niyetlerini ve pek çok unsuru da kapsadığını

ekleyerek açıklamıştır (2005.); Polat, konuşucunun sözcüklerinin ne anlama geldiği ve konuşucunun sözcükleriyle ne demek istediği arasındaki ayrım (…) dilin kullanım boyutu… (2010, s. 35) şeklinde çeşitli ancak benzer ya da yakın tanımlar bulunmaktadır. Palmer'ın *Semantik* adlı eserinde geçen dilsel anlam (gösterge) ve referans (gönderge) birbirleriyle ayrılmaz bir ilişki içindedir. Anlam bilim, anlamı dil bilgisi çerçevesinde inceler; edim bilim, dilsel anlamla referansın ilişkisini inceler. Palmer, "*Bir kelimenin ya da bir cümlenin dilin yapısına, dil bilgisine ve cümle dizilimine göre incelenmesi, anlam bilimin araştırma alanıdır; diğer sosyal bilimlerin (psikoloji, sosyoloji, kültür vb.) ilişkileriyle incelenmesi edim bilimin araştırma alanıdır.*" (2020, s.53 – 80) sözleriyle edim bilimi açıklar.

Edim biliminin yapı taşlarından birini oluşturan J. L. Austin, felsefecilerin dile yaklaşımlarını eleştirerek gündelik dili dışladıklarını söyler. Gündelik dilin aslında dil incelemeleri konusunda oldukça fazla kaynak ürettiğini belirtir. Felsefecilerin genellikle dilin çok kurallı konuşulduğu alanları, belagat tarzlarını ve mekanik biçimlerini irdelediği için gündelik dile değinmediklerine dikkat çeker.

Austin, Söylemek ve Yapmak adıyla Türkçeye çevrilen How To Do Things With Words adlı eserinde edimsözü *"Yerine getirilen edime(eyleme) 'edimsöz edimi' adını veriyorum."* (Austin,2009 Çev: Aysever. s. 121) diyerek açıklamıştır. Sonuç olarak Austin, felsefecilerin dili yorumlamadaki eksikliği fark ederek alan yazınına edimsel söz, söz edim, edimseller vb. kelimeleri getirdiği görülmektedir. Edimseller içerisinde de seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimleri gibi kavramlarla daha kapsamlı incelemeler ve açıklamalar yapmıştır. Cümlelerin anlam alanlarının genelden özele incelenmesi konusunda bir yol haritası çizerek literatüre katkıda bulunmuştur.

Searle, edimsellerden bahsederken bağlamın, tonlamanın, ses tonunun vb. etkenlerin yanında konuşulan dilin kendine özgü felsefesini de işin içine katmıştır. Searle'e göre her dil, kendi içinde bir ıralamaya sahiptir. Iralama ifadesi, dildeki anlamların dikkatlice ve aşama aşama kurulduğunu işaret etmektedir.

Searle, "*Dolayısıyla farklı sözceleme edimlerinde bulunan bir konuşucunun bu sözceleme edimlerini yerine getirirken aslında aynı önerme ve edimsöz edimlerinde bulunması olanaklıdır. Kuşkusuz, aynı sözceleme ediminin iki farklı kişi tarafından ya da aynı kişi tarafından iki farklı ortamda gerçekleştirilmesi durumunda, önerme ile edimsöz*

edimlerinin de aynı olacağını söylemek doğru olmaz." (Searle,2000 Çev: Aysever s. 94) diyerek sözcelemin tıpkı bir nehirde iki kere yıkanılmaz felsefesine dayanarak her seferinde yeni bir anlamı işaretleyebileceğini, farklı yorumlanabileceğini aktarmaktadır.

Sonuç olarak, her iki dil bilimci filozof da cümlelerin anlamlarını dil bilgisiyle sınırlandırmayıp daha geniş bir sahaya çıkarmışlardır. Austin bağlamı, konuşurların ilişkilerini, sosyolojiyi, psikolojiyi vb. etkenleri sınırlılıklara eklerken; Serale bu sınırlılıklara bir de konuşulan dilin kendine özgü dil felsefesini dahil etmiştir. Bütün bu çerçeveler dahilinde bir cümlenin anlaşılması yorumlanması ve dönüş sağlanması tek başına dil bilgisiyle oluşturulmamaktadır. Birikimli bir şekilde öğrenilen\öğretilen sosyal bilimleri, kültürü, toplumsal kural ve yasakları vb. olguları da içermektedir. Edim biliminde önemli olan bağlam, tonlama, jest, mimik gibi birçok bileşen mevcuttur. Bu etkenler anlamı güçlendirebilir, çeşitlendirebilir farklı yönlere çekebilir.

Yabancı dil öğretiminde öğrenci hedef dile karşı öğrenebileceği birçok şeyi kitaplardan, öğretmenlerden, hedef dil konuşurlarından ve çeşitli materyallerden öğrenebilir. Anlam bilim çerçevesinde dil öğretimi öğrenciye iletişim berraklığı, anlaşılabilirlik kazandıracağı düşünülmektedir. Anlam çeşitliliğinden soyutlanmış bir dil olamayacağı gibi dil öğretiminin de eksik kalacağı öngörülmektedir. Yabancı dil öğretiminde B1 ve B2 seviyelerinde bu anlam farklılıkları, derinlikleri, çeşitliliği verildiği takdirde konuşma alanı, anlama kabiliyeti ve ifade yeteneği gelişeceği bilinmektedir. D-OABM'de de iletişim kapsamında anlam bilimsel farkındalığın öğretilmesi gerektiği çokça bahsedilmiştir.

D-OABM'de B1-B2 seviyelerinde iletişim kapsamında anlam bilimsel farkındalığın öğretilmesine ait birkaç tablo aşağıdaki şekildedir (D-OABM,2021 s. 78-142.)

Tablo 2.1. Muhatabı Anlama

	Muhatabı Anlama
B1	Günlük karşılıklı konuşmalarda, kendisine açıkça ifade edilen konuşmaları veya işaretleri takip edebilir; ancak zaman zaman bazı sözcüklerin, işaretlerin ya da ifadelerin tekrarını istemek zorunda kalabilir.
B2	İşitsel veya görsel dikkat gerektiren gürültülü bir ortamda dahi, standart dilde ya da aşina olduğu bir ağızla söylenenleri ayrıntılı biçimde anlayabilir.

(D-OABM,2021 s. 78)

Tablo 2.2. Karşılıklı Konuşma

	Karşılıklı Konuşma
B1	Karşılıklı bir konuşma veya tartışmayı sürdürebilir; ancak zaman zaman ne anlatmak istediğini tam olarak ifade etmeye çalışırken anlaşılması güçleşebilir. Şaşkınlık, mutluluk, üzüntü, ilgi ve kayıtsızlık gibi duyguları ifade edebilir ve bu duygulara uygun tepkiler verebilir.
B2	Hedef dil kullanıcılarıyla ilişkilerini, onları istemeden gücendirmeden, güldürmeden ya da rahatsız etmeden; ayrıca onların yetkin bir dil kullanıcısıyla iletişim kurarken sergileyeceklerinden farklı bir davranışa neden olmadan sürdürebilir. Duygularının derecelerini ifade edebilir ve olayların ya da deneyimlerin kişisel önemini vurgulayabilir.
	(D-OABM,2021 s. 78)

Tablo 2.3. Dil Bilgisel Doğruluk

	Dil Bilgisel Doğruluk
B1	Aşina olduğu konularda, anadili kaynaklı belirgin etkiler görülse de genellikle anlamı açık olan ve kabul edilebilir düzeyde doğru ifadelerle iletişim kurabilir. Yaptığı hatalar iletişimi engellemez.
B2	Dil bilgisini büyük ölçüde doğru kullanır; anlamı bozacak düzeyde hatalara yer vermez. Bazı karmaşık yapılarda zaman zaman hatalar yapsa da basit yapılar ile belirli karmaşık dil bilgisi kalıplarını tutarlı ve doğru şekilde kullanma becerisine sahiptir.
	(D-OABM,2021 s.136)

Tablo 2.4. Toplumdilbilimsel Uygunluk

	Toplumdilbilimsel Uygunluk
B1	Resmiyet içermeyen bir üslupta, en yaygın dil işlevlerini ve biçimlerini kullanarak geniş bir iletişim yelpazesinde etkileşim kurabilir ve uygun tepkiler verebilir. Belirgin nezaket kurallarının farkındadır ve bu kurallara uygun biçimde davranır. Hedef toplulukta yaygın olan gelenekler, adetler, tutumlar, değerler ve inançlar ile kendi kültürel geçmişi arasındaki temel farklılıkları ayırt edebilir ve bu farklılıkları yansıtan işaretleri algılamaya çalışır.
B2	Sosyokültürel ve toplumdilbilimsel ipuçlarını tanıyabilir, yorumlayabilir ve duruma uygun şekilde kendini ifade etmek amacıyla dinsel ifade biçimlerini bilinçli olarak değiştirebilir. Resmî ya da resmî olmayan bir üslupta, duruma ve muhatap kişiye uygun şekilde kendini açık, nazik ve kendinden emin bir biçimde ifade edebilir.
	(D-OABM,2021 s. 141)

Tablo 2.5. Esneklik

	Esneklik
B1	Rutin olmayan ya da zorlayıcı durumlarla başa çıkmak amacıyla kullandığı ifadeleri duruma göre uyarlayabilir. İletmek istediklerinin büyük bir kısmını aktarabilmek için çeşitli basit dil yapılarından (kelime ve yapı düzeyinde) esnek biçimde yararlanabilir.
B2	Karşılıklı konuşmalarda, yön, tarz ve vurgu gibi değişkenlere uyum sağlayabilir. İfade etmek istediği düşünceyi, duruma uygun olarak farklı biçimlerde dile getirebilir. Bir noktayı vurgulamak ya da açıklamak amacıyla bir fikri yeniden ve farklı şekilde ifade edebilir.
	(D-OABM,2021 s. 142)

Tablolardaki açıklamalardan da görüldüğü gibi yabancı dil öğrenecek kişinin B1-B2 seviyelerinde sahip olması gereken yeterlikler bu şekildedir. D-OABM, öğrencinin dili öğrenirken pasif değil aktif kullanıcı olması gerektiğini önerir, bu bağlamda öğrenci anlam çeşitliliğine hâkim olmak durumundadır.

2.2.3. Kiplik – Kip

2.2.3.1. Kiplik

(Modality), cümle üreticisinin cümlenin içerdiği önermeye karşı tutumunu, yorumunu ve yaklaşımını ifade eden, cümledeki fiilin bildirme ve tasarlama durumlarını gösteren bir dil bilgisi kategorisidir. Kiplik, kip olarak adlandırılan fiil-morfoloji ilişki bağıntısının, zaman başlığıyla verilen fiil-zaman ulamının ve görünüş adıyla geçen fiil-bakış açısının bir üst katmanıdır ve daha soyut kabul edilen bölümüdür. Anlam alanına yaklaşımları bakımdan edim bilimiyle benzerlikleri bulunmaktadır.

Kiplik, anlatım içeriğinin gerçekle bağıntısının karakterini veya anlatım içeriğinde yansıtılan nesnel ilişkilerin karakterini ya da konuşanın anlatımın içeriği ve doğruluğu üzerine tutumunu, görüşünü yansıtan anlamsal bir ulamdır (Yılmaz Deniz,2014. s.137). *Kiplik, olasılık ve zorunlulukla, konuşmacının bir ifadenin gerçekliğine olan bağlılık derecesiyle ve konuşmacının bir şeyin olmasını veya olmamasını istemesiyle ilgili karmaşık bir kategoridir* (Göksel & Kerslake,2006). *Kiplik, konuşucunun cümlesindeki oluş ya da*

kılışın gerçek olup olmama durumu karşısında takındığı tutumunu, görüşünü, bakış açısını, değerlendirmesini gösteren bir anlam bilimi kategorisi olarak tanımlanabilir (Yazıcı Ersoy,2015).

2.2.3.2. Kip

(Mood), fiilin gerçekleştiği zaman hakkında bilgi veren ya da fiilin dileğini (şart, emir, istek) anlatan biçim bilgisel (morfolojik) bir kategoridir. Hareketi ve eylemi, oluşu ve kılışı zamanda işaretler yahut fiilin gerçekleşme biçimi açısından türünü (emir, istek, şart vb) belirler. Fiilin ilişkili olduğu şahısları dolaylı olarak gösterir; yani kip, fiilin zamanla, kişilerle ve dileklerle ilişkisini gösteren biçim birimleridir. Anlam alanı araştırmaları bakımından anlam bilimle paraleldir.

Zeynep Korkmaz, "*Fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren dil bilgisi kategorisi Türkçede kipler, bildirme, kipleri ve istek kipleri olarak ikiye ayrılır*." (Korkmaz,1992, s. 103); Fatma Türkyılmaz, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri* adlı eserindeki 'Kip Hakkındaki Görüşler' başlığında çeşitli dil bilimcilerin kip tanımlarını vermiştir: *Bir konuşmacının ne söylediğine karşı tutumunu ifade eden, fiil şeklindeki gramatik ayrımlar; Konuşanın sözle ilgili anlatımının gerçekleşme derecesi hakkındaki düşüncesinin ifadesidir, anlatım yöntemidir; Fiillerin eylemleri, oluşları, durumları, zamanla ilgili olarak anlatırken girdiği biçim; Fiillerin zaman ve tarz bildirmek üzere özel çekim ekleri alarak girdikleri şekillerdir; Fiillerde biçim işin yapılışını gösterir. Bu yapılış bir bildirime, bir istek, bir dilek-şart, bir gereklilik, bir emir ile ilgili olarak olumlu, olumsuz, olumlu-soru, olumsuz-soru biçimlerinde olabilir. Fiil kök ya da gövdelerinin zaman ve biçimlerine göre türlü morfemlerle girdikleri kalıplara denir* (Türkyılmaz,1999, s.1-3). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre, çekimli fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde ve ne tarzda olacağını gösteren kategoridir (Türk Dil Kurumu,2025). Fiilin bildirdiği oluşun konuşan açısından ne tarzda ne yolda yansıtıldığını gösterir bir bakıma açıklamada beliren ruh durumudur (Demir & Yılmaz,2014).

Türkçede iki kip kategorisi bulunmaktadır. Haber kipleri ile fiileri zaman bakımından işaretler, tasarlama kipleri ise fiilleri niyet bakımından işaretler.

Haber kipleri; geniş zaman kipi (-Ar), şimdiki zaman kipi (X-yor), gelecek zaman kipi [(y)AcAk], geçmiş zaman kipi (-DI), öğrenilen geçmiş zaman kipi(-mXş) olarak biçim birimleri vardır. Tasarlama kipleri ise; dilek – şart kipi (-sA), istek kipi [-(y)A], gereklilik kipi (-mAlI), emir işaretleyicileri [-(y)AyIm, -Ø, -sXn, -(y)AlIm, -Xn(ız), -sXnlar] şeklinde biçim birimleri bulunur.

2.2.4. Kiplik türleri

Erk Emeksiz, kip ve kiplik kavramlarını birbirinden şu şekilde ayırır; Kiplik önerme boyutunda yalnızca yüklemi değil tüm tümceyi kapsayan ve bakış açısı yansıtan anlamsal bir ulamdır ve bu nedenle tek bir dil bilgisel yapıya indirgenemez. Kip ise bu anlamsal ulamın dil bilgiselleşmiş biçimidir (Erk Emeksiz,2008. 55-66). Bu ayrımdan yola çıkılarak kiplik için ekler dışında belirteçler, sıfatlar, söylem birimler vb. unsurlar da kiplik çatısında toplanabilir.

Kiplik üzerine yapılan dil bilimsel araştırmaların kökeni, mantık ve felsefe disiplinlerine dayanmaktadır. Bu alanlarda bilgi, genel olarak iki temel başlıkta sınıflandırılır: olasılık ve zorunluluk. Bilginin doğru ya da yanlış olabilme niteliği, onu olası ya da zorunlu kategorilere yerleştirir. Örneğin, bir bilginin bazı evrenlerde ya da durumlarda geçerli olup diğerlerinde geçerli olmaması, onun olası bir doğru veya yanlış olduğunu gösterir. Buna karşılık, eğer bir bilgi her durumda, her dünyada doğruysa (veya yanlışsa), bu durumda o bilgi zorunlu olarak doğru ya da yanlış kabul edilir. (Aslan Demir,2007).

Kiplik, dil bilimsel araştırmalarda hem anlamsal hem de işlevsel açıdan çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve bu katmanlı yapıyı daha iyi anlayabilmek, yorumlayabilmek ve açıklayabilmek adına dil bilimciler kiplik ulamını belirli başlıklara ayırmışlardır. Kiplik türleri dil bilgisini, bağlamı ve dilin mantığını kullanarak morfolojik unsurların ve diğer unsurların işaretlediği, zamanı ve niyeti farklı anlam türlerine dayandırabilmektedir. Dil bilgisinin işaretlediği anlam çerçevesi dışında kalan kipliklerin üç ana başlığı bulunmaktadır. Mystrıdou'nun tezinde sınıflandırılarak verilen genel kiplik türleri aşağıdaki gibidir:

1. ***Bilgisellik Kipliği (Epistemik Kiplik):*** *Konuşmacının önermesinin doğruluk değerine dair kesinlik derecesini göstermektedir. Tahmin, çıkarım, varsayım vs.*

gibi konuşmacının düşüncesini yansıtan öznel yargılar bu kiplik altında sınıflandırılmaktadır. Bilgisellik kipliği kapsamına, konuşmacının bakış açışını yansıtan öznel yargılar dışında, nesnel önermeler de girmektedir. Bu tür önermeler herkesin kabul ettiği, bilinen gerçekler içerdiğinden dolayı nesnel bilgisellik kipliği altında yer almaktadır.

2. ***Yükümlülük Kipliği (Deontik Kiplik):*** *Yükümlülük kipliği genelde izin verme ve zorunlu kılma söz eylemlerine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Yükümlülük kipliği, bigisellik kipliğinde olduğu gibi, öznel veya nesnel olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesnel yükümlülük daha çok şart, gerek, zorunda gibi sözcüksel araçlarla kodlanmaktadır.*

3. ***Devinim Kipliği (Dinamik Kiplik):*** *Yetenek, yeterlilik, istek, niyet gibi anlamlar yer almaktadır. Bu kiplik türü de yükümlülük kipliğiyle olduğu gibi, önermede sunulan eylemin gerçekleşebilmesi için belli koşulların yerine getirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ancak yükümlülükten farklı olarak, devinim kipliğinde bu koşullar yaptırım güce sahip olan bir otorite kaynağından belirlenmemektedir* (Mystrıdou,2015 s. 13-18).

Sonuç olarak kip, dil öğretiminde haber kipleri ve tasarlama kipleri başlıkları altında B1 seviyesinde öğretilmeye başlanmaktadır. Ancak kiplik türlerinde görüldüğü üzere anlam bakımından farklılıklara sahip olabildiğinden B1 seviyesinden sonra bu farklılığın öğretilmesi önem kazanmaktadır.

2.2.5. İsteme semantiği

İsteme anlamı taşıyan işaretleyiciler ya da isteme anlamı taşıyan kullanımlar bazı dil bilimciler tarafından yükümlülük kipliği içerisinde ele alınmaktadır. Ergönenç Akbaba'nın açıklamaları şu yöndedir: "*Yükümlülük-olurluk; zorunluluk veya izin-olurluk anlamlarını ifade eder"* Kiplik içinde ele alınan başlıca ifade alanları şu şekildedir: *1. Yeterlilik 2. Olanak 3. Zorunluluk 4. Gereklilik 5. İzin 6. Emir 7. İstek 8.Niyet/ Gönüllülük 9. Olasılık 10. Çıkarım 11. Varsayım. Bu ifade biçimlerinin sayısı artırılabilir, hatta bazı incelemelerde gelecek, olumsuzluk, soru, şart, korku, yasaklama, öneri vb. ifadeler, kiplik içinde incelenmektedir. Kiplik anlamlar içerisinde konuşurun içinde bulunduğu psikolojik*

durumların yani sevgi, nefret, korku, şaşkınlık, acıma vb. gibi duyguların da yer alabildiği görülmektedir (Ergönenç Akbaba,2017 s. 53-54).

İstek kipliğinin hangi kategoride olduğu net bir şekilde kategorize edilememiş, dil bilimciler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Yükümlülük kipliği içerisinde inceleyen dil bilimcilerin [Palmer (2001), Angelika Kratzer (1981, 1991), Nuyts, Jan (2006)] yanı sıra gönüllülük kipliği içerisinde inceleyen dil bilimciler [Bybee, Perkins & Pagliuca (1994), Narrog, Heiko (2012), Portner, Paul (2009)] de bulunmaktadır. İstek kipini daha farklı kategorilerde inceleyen dil bilimciler de bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinde isteme ve istek kavramları bağlamında bir ayrım bulunmaktadır. İsteme kavramı, emir, istek, rica ve yalvarma edimlerini içeren bir üst başlık olarak değerlendirilmektedir. Emir verilirken, rica ederken ya da yalvarırken konuşur, karşısındaki kişiden bir şey istemektedir. Bu edimlerin yanı sıra bazı duygular da çeşitli edimleri isteme semantiği içerisine girmektedir. İletişim ortamına istek, dilek vb. kip ekleri, istek bildiren kiplik yüklemler, söylem stratejileri, parçalar üstü sesbirimler vb. ile çıksa da konuşuru bu birimleri kullanmaya yönelten ya da bu birimlerle ifade bulan anlam değeridir (Aslan Demir,2007 s. 88). TDK'nin Genel Türkçe Sözlük internet sayfasında 'isteme' kelimesinin anlamı "isteme işi, arzulama, istem" (TDK,2025) şeklinde verilmektedir. 'İstek' kelimesinin anlamı ise "1. Bir şeye karşı içten gelen yönelme duygusu; gönül, arzu, heves, kasıt. 2. Yerine getirilmesi başkasından istenilen şey; emir, özenç. Meram, talep. 3. Belirli bir gereksinimi karşılayacağı düşünülen nesne veya duruma karşı duyulan özlem; arzu." (TKD,2025) olarak verilmektedir.

Bir eylemin yapılıp yapılmaması konusunda konuşurun takındığı tutuma istek denir. Yükümlülük kipliği, içeriğinde konuşurun alıcı üzerinde tahakküm kurarken esasında kendi isteklerini, arzularını, heveslerini ve taleplerini ifade eder. *"Jespersen'a göre konuşurun istekleri en katı emirlerden en alçak gönüllü bir yalvarmaya kadar değişebilmektedir. Jespersen bu düşünceden hareketle kip sistemini istek unsuru taşıyan ve taşımayan olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. Zorunluluk, izin, emir ve istek anlam alanlarını istek taşıyan kipler arasında kabul etmektedir."* (Karabulut & Kazanlar Ürkmez,2020 s.77).

"İstek semantiği emir kadar güçlü olmayan, rica kadar da kibar olmayan; günlük hayatta yoğun toplumsal ağları paylaşan, mesafeli olmayan insanların birbirlerinden bir

şey isterken sıklıkla kullandıkları; birinci kişilerde niyet edilen, tasarlanan, arzu edilen durumları, zaman zaman da gerçekleşme potansiyeli görece düşen dilekleri, arzu veya hayal edilenleri, ikinci ve üçüncü kişilerde yönlendirici olabildiği için tavsiye, öneri, teklif, nasihat, tembih vb. anlam nüvelerini karşılayan bir anlam alanıdır" (Aslan Demir,2007 s. 143).

"İstek semantiğinin emir gibi dayatma, otorite ve statüye dayalı güç üstünlüğü, toplumsal mesafe, dış dinamiklerin etkisine bağlı ileri derecede yönlendiricilik vb. ön koşulları yoktur. Bu nedenle karşılıklı-eşit güç ve statü ilişkilerinde veya rica edilecek kadar mesafeli olunmayan insanlarla iletişimde sık sık tercih edilir ve tercihi, toplumsal dayanışma ve yakınlığa işaret eder." (Aslan Demir,2007 s. 89) Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişilerin de bu ayrımları bilmesi, hiç yoktan sezinlemesi gerekir ki hem topluma ters düşecek bir söylemde bulunmasın hem de kendisini saygın bir konumda ifade edebilsin. Bu açıdan bu çalışma eğitim yeterliği açısından önem taşımaktadır.

Türkiye Türkçesinde isteme, dil bilgisel açıdan tasarlama kiplerinde öğretilirken anlam bilimsel ve edim bilimsel çerçevesi ailede, okulda, toplum ilişkilerinde öğretilmektedir. Bu daha uzun soluklu bir eğitimdir. Ancak yabancı dil öğretiminde\öğreniminde öğrencinin böyle bir zaman bolluğu bulunmamaktadır. Öğrenci isteme semantiğini öncelikle dil bilgisi yapısında öğrenir ardından da anlam bilimsel ve edim bilimsel katmanını metinlerden, öğretmenle ilişkisinden, toplumda karşılaştığı bireylerle ilişkisinden çıkarsamaya çalışır ve edinmeye çabalar. Bu anlam çeşitliliğinin toplumdan ve bireylerden öğrenilmesi uzun zaman ve fazla çaba gerektiğinden ve kişinin algıladığı anlamlarla iletilmek istenen anlamların eşleşip eşleşmediği kontrole muhtaç kaldığından yabancı dil öğrenen kişinin anlam çeşitliliğini anlamakta zorlanması kaçınılmazdır.

BÖLÜM III

BULGULAR

D-AOBM'de esas olan kişilerin dilleri öğrenirken üretici pozisyonda olup öğrendiği dil bilgisi kurallarıyla cümleler, paragraflar, metinler; konuşmalar ya da diyaloglar üretmesidir. Kişi, yabancı olduğu dili alıcı becerileriyle öğrendikten sonra üretici becerileriyle kendini ifade edebilmesi amaçlanır.

Dil öğretiminde çağdaş yaklaşımların temelini oluşturan D-AOBM, dil öğrenen bireyin sadece dil bilgisi kurallarını değil, aynı zamanda dili iletişimsel bir araç olarak etkin kullanma yetisini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda D-AOBM, dil öğretimini salt yapısal bilgilerle sınırlı tutmaz; dili anlamlı bağlamlar içerisinde kullanabilme, iletişimde karşılaşılan durumlara uygun tepkiler verebilme ve dilin işlevsel yönlerini kullanabilme gibi becerileri ön plana çıkarmaktadır. D-AOBM'de dil yeterliği, "iletişimsel yeti" kapsamında değerlendirilmekte olup bu yeti; dil bilgisel, söylemsel, sosyolojik ve pragmatik bileşenleri içermektedir. Bu bileşenler içinde pragmatik yeterlilik, bireyin dilsel birimi yalnızca biçimsel olarak değil, aynı zamanda bağlama uygun anlamıyla kavrayıp üretebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın çerçevesinde, özellikle isteme semantiğinin B1 ve B2 düzeylerindeki ders kitaplarında nasıl öğretildiği araştırılmıştır.

D-AOBM'de tanımlanan B1 ve B2 düzeyleri, dil öğrenicisinin iletişimde daha fazla sorumluluk aldığı ve dilsel stratejileri daha etkin kullandığı aşamalardır. Bu düzeylerde, bireyin isteme, öneride bulunma, uyarma, rica etme, tavsiye verme gibi edimsel işlevleri kullanabilmesi beklenmektedir. Bu da biçim bilimsel olarak kip biçimbirimlerinin öğretilmesinin ötesinde, bu yapıların anlamsal ve işlevsel çeşitliliğiyle ele alınmasını zorunlu kılar. Bu çalışmanın da temelinde yer alan isteme semantiği, D-AOBM'nin bu iletişimsel yaklaşımıyla örtüşmektedir. Öğrencilerin yalnızca Türkçe dil bilgisindeki ekleri tanıması değil, eklerin işaret ettikleri ilk anlamları dışında sözce içerisindeki edimsel işlevini anlayabilmeleri hedeflenmelidir. Bu nedenle öğretim materyallerinde, dilin işlevsel yönünü ortaya koyan içeriklerin yer alması ve öğrencinin bağlamsal anlamları sezip üretmesini sağlayacak etkinliklerin bulunması önemlidir.

İsteme semantiğinin önemi böylece ortaya çıkmaktadır. Tasarlama kiplerinden olan istek kipi, isteme semantiğinin dil bilgisi bölümünü oluştururken diğer biçimbirimlerle oluşturulan isteme anlam birimi, semantik biliminin alanına girmektedir.

Araştırmanın bulguları, incelenen kitapların isteme semantiğine kapsamında içerik, etkinlik türleri, diyalog ve metin yapılarında farklılıklar ve benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Bu bulgular, aşağıda detaylı şekilde ele alınacaktır.

Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapan Yunus Emre Enstitüsü, Ankara Üniversitesi TÖMER ve Gazi Üniversitesi TÖMER kurumlarının B1 ve B2 seviye ders kitapları isteme semantiği bağlamında incelenmiştir. Kitaplar içerik, etkinlik ve diyalog temelli yapılarına göre edimsel ve söylem çözümlemesi bakımından değerlendirilmiştir. Kitapların üniteleri taranırken, isteme anlamı taşıyan tüm yapılar: Tasarlama kipleri, kalıp ifadeler (Yardım eder misiniz? Bir bakar mısınız?) ve diğer biçimbirimler ifadeler belirlenmiştir.

Yunus Emre Enstitüsü'nün Yedi İklim Türkçe ders kitaplarında isteme edimi A1 seviyesinden itibaren gösterilmektedir. İsteme edimi kapsamı dışında tutulan bir örnekle Müzeyyen'in Ayşegül'le yeni tanıştığında sorduğu "Senin adın ne?" sorusu Müzeyyen'in Ayşegül'ün adını öğrenmek istemesidir gibi sorular kapsam dışı tutulmuştur. Bununla birlikte yönergelerde yer alan "Yazalım, okuyalım, tartışalım vb" istek kipli çekimler de araştırmanın kapsamı dışındadır.

3.1. Yedi İklim B1

İncelenen kitapta isteme semantiği ile ilişkili ifadeler belirlenmiş ve bu ifadeler, biçimsel (morfolojik yapı), anlamsal (semantik içerik) ve işlevsel (edimsel değer) yönleriyle çözümlenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu ifadeler kategorize edilmiştir:

Tablo 3.1. Yedi İklim B1 (1. Ünite)

1.Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Babam neşeliyken harçlık **isteyelim**.	İste- fiili, istek kipi	İsteme eyleminin koşula bağlı olması	Bağlama göre işlevi değişen bir cümle.	11
Çalışırken lütfen rahatsız etmeyin.	Emir kipi	Nazikçe uyarmak	Uyarı	13
Araba sürerken cep telefonuyla konuşma.	Emir kipi	Genel-geçer kural bildirimi	Uyarı	13
Pazara gitmişken bana meyve al.	Emir kipi	Rica	Yakın ilişkide olunan kişiye sipariş vermek	13
Araba sürerken dikkatini dağıtmay**alım**.	İstek kipi	Uyarı	Kibar bir dille uyarıda bulunmak	13
Dışarı çıkmışken bana da gazete al**ır** mısın?	Geniş zaman kipi,	İstek sorusu	Muhataba nezaket çerçevesinde sipariş vermek	13
Altınını satmak isteyenler bu yükselişi değerlendir**ebil**irler.	Yeterlik kipi	Tavsiye	Yatırım tavsiyesi veren bildirim	14
Ders çalışırken telefonla oynama.	Emir kipi	Uyarı	Ders kitabındaki bağlama göre uyarı ve öneri olarak yorumlanabilir.	17
Pencereleri silerken perdeleri de yıkay**ayım**.	İstek kipi	Tasarı	Plan bildirimi	18
Hastayken hiçbir şey yemek istemi**yor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	Bildirim	Belirli bir durumda ortaya çıkan durumun açıklanması	18
Londra'ya gelmişken seni de ziyaret etmek iste**di**m.	Geçmiş zaman	İsteme ediminin planlanması	Planlanmış eylemin bildirimi	18
Tellakların görevi padişahın isteklerini halka iletmek**ti**.	Geçmiş zaman kipi, İste- fiili	Bildirim	Tarihi bir mesleğin tanımlanması	24
15 yaşında, gurbete yani İstanbul'a gitmek **istedi** ama elindeki para sadece yolun yarısına kadar yet**ti**.	İste- fiili, Geçmiş zaman kipi	Bildirim	Biyografik bir metinde isteme ediminin gerçekleşememesinin açıklanması	28
"… Sirkeci'de bir otele sazımı koydum, karın tokluğuna çalış**ayım** dedim ama olma**dı**."	İstek kipi, geçmiş zaman kipi	Metin içi cümle, yaşanmış olay aktarımı	Çalışma isteğini beyan edilmesi ama olmadığının anlatımı	28
Neşet Ertaş, kendisinin bir imzası olmasını iste**di**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Geçmiş istek bildirimi	Geçmişte kişinin isteğinin açıklaması	28

Yedi İklim B1 (1. Ünite), Tablo Devamı

1. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Babama 'Bir şeyler yazıyorum ne diy**eyim** sonunda?' dedim.	İstek kipi, Geçmiş zaman kipi	İçsel karar, niyet ifade etme	Fikir alma, danışma	28
Yazılar spontanedir ve sanatçı o an nasıl **isterse** o şekilde yap**ar**.	İste- fiili, Şart kipi, geniş zaman kipi	Tanıtım yazısı	Yapılan şeklin hangi şarta bağlı olduğunu açıklama	32
Hemen bak**ar** mısın?	Geniş zaman kipi	Eylem talebi	Alıcıyı harekete geçirme	33
Başvur**alım** mı?	İstek kipi	Teklif	Ortak plan yapma teklifi	33
Yarın öğlen buluş**alım**.	İstek kipi	Plan oluşturma	Yakın geleceğe dair plan yapma	33
Uygun, İletişim Fakültesinin önünde buluş**alım**.	İstek kipi	Öneri	Yakın gelecek zaman planı	33
Gazetede bir iş ilanı gördüler ve bu işe başvurmak **istedi**ler.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Bildiri	Görmek ve istemek eylemlerinin açıklaması	37
Bu konuda "Etkili İletişim" ve "Görsel Estetik" adlı dersleri veren Metin Hoca'dan yardım **istedil**er.	İste- fiili, Geçmiş zaman kipi	Bildiri	Neden, kimden yardım istenildiğinin açıklaması	37
Sizden bir ek belge isteyebilirler, zaman geçirmeden bu belgeyi teslim edin.	İste- fiili, emir kipi	Yol gösterme	Bağlam uyarınca bir konu hakkında yol gösterme	38
Bazı durumlarda işveren sizinle çalışma **iste**ğini belli ed**ebil**ir.	İste- fiili, yeterlik kipi	İhtimal bildirimi	Bağlam uyarınca var olan bir ihtimalin anlatımı	38
Bize kendinizden kısaca söz ed**er** misiniz?	Geniş zaman kipi, soru eki	İstek	Retorik soru cümlesi	39
Niçin bizimle çalışmak **istiyor**sunuz?	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Açıklama bekleyen soru	İsteğin sebebinin araştırılması	39
Öncelikle bölümümle ilgili deneyim kazanmak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Sorunun açıklaması	Soru bağlamında cevabın açıklanması	39
Ayrıca para kazanmak da **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Sorunun açıklamasının devamı	Cevabın açıklanmasının devamı	39
Ancak biz sizinle ilgili daha ayrıntılı bilgi **istiyor**uz.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Detay istenmesi	Görüşme esnasında verilen bilgilerin detaylandırılmasının talebi	39
Babası çiftlikteki işlere yardımcı olması için Sadık'ın ziraat mühendisliğinde okumasını **iste**mektedir.	İste- fiili, bildirme kipi	Bildirme	Film tanıtımında istenen durumun sebebiyle açıklanması	43
Sadık babasının **iste**ğine karşı çıkar, gazetecilik bölümünde okumaya karar ver**ir**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Cümle bazında bildirme	Film tanıtımı bağlamında film hikayesini tanıtma	43

Tablo 3.2. Yedi İklim B1 (2. Ünite)

2. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Annesi kızının okula kahvaltı edip gitmesini **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek belirtimi	Üçüncü şahıs anlatıcı konumunda isteme anlatımı	48
Yaren doktor olmak **istiyor**, bunun için sadece tıp fakültelerini tercih etti.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Durum açıklaması	Üçüncü şahıs anlatıcı konumunda isteğin açıklanması	48
Sedat makine mühendisliği bölümünde okumak **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Durum açıklaması	Üçüncü şahıs anlatıcı konumunda istek belirtimi	49
Araba pazarına, kendime araba almak **istiyorum.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Niyet	Bu cümle diyalog kapsamında olup karşı tarafa söylenmektedir ve niyet belirtir.	50
Hatta başı ağrıyanlar Yaren'den ilaç (!) bile **istedil**er.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Talepte bulunma	Direkt istemek, talepte bulunmak	52
Yurtta kalmak **istemeyen** öğrenciler biraz fazla ödeyerek öğrenci evlerinde kalabilirler.	İste- fiili, olumsuzluk eki, isim-fiil eki	Öneri, tavsiye, yol gösterme	Tanıtım yazısında yapılabilecek tercihlerin açıklanması	54
Bir evim ol**sa**.	Dilek kipi	Hayal kurma	Metin içerisinde bir hayıflanma	51
Keşke iş hayatım daha iyi ol**sa**.	Dilek kipi	Hayıflanma	İçinde bulunulan durumdan şikâyet etme	51
Her birinize güzel geçmişler hatırlatacak yaşamlar dili**yor**um.	Dile- fiili, şimdiki zaman kipi	Temenni	Okuyucular için iyi dileklerde bulunmak	51
Öğretmenim izin verir**se**niz size bazı sorular sormak isti**yor**um.	Şart kipi, Şimdiki zaman kipi, iste- fiili	İcazet almak	Nezaket çerçevesinde izin isteme	57
Eğer pazara gidecek**se**n acele et çünkü pazar bugün kalabalık.	Şart kipi	Koşul, emir, uyarı	Şarta bağlı hareket planı önerisi	58
Eğer televizyon izlemeyecek**se**n televizyonu kapat.	Şart kipi	Koşul, emir	Koşula bağlı buyruk	58
Hocam vaktiniz var**sa** biraz konuş**abil**ir miyiz?	Şart kipi, yeterlik kipi	Rica, izin isteme	Nezaket gereği konuşma talebinde bulunma	58
Eğer yorgun**sa**n evde kalıp film seyred**elim**. Dışarı çıkmay**alım**.	Şart kipi, istek kipi	Teklif, öneri	Şarta bağlı plan önerisi	58

Yedi İklim B1 (2. Ünite), Tablo Devamı

2. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Eğer insanlardan saygı görmek istiyor**sa**n, sen de başkalarına saygı göster.	İste- fiili, şart kipi, emir kipi	Neden sonuç açıklaması	Etki-tepki kuralının bağlam içerisinde açıklanarak öneride bulunulması	58
Çalışmaya devam edecek**se**niz ben çık**ayım**.	Şart kipi, istek kipi	Şarta bağlı teklif	Saygı, nezaket gereği teklifte bulunmak	58
Problemi çözemediy**se**n yardım ed**ebil**irim.	Şart kipi, yeterlik kipi	İsteme, öneri	Şarta bağlı yardım teklifi.	58
Vaktin var**sa** çay bahçesinde biraz otur**alım** mı?	Şart kipi, istek kipi	İsteme, öneri	Şarta bağlı teklif	59
Vaktin var**sa** tiyatroya gid**elim** mi?	Şart kipi, istek kipi	İsteme, öneri	Şarta bağlı teklif	59
Hayatım sana bir şey sormak **istiyoru**m**.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Niyet	Soru sormak için icazet almak	59
Benimle evlen**ir** misin?	Geniş zaman kipi	Teklif	Evlilik teklifi söz kalıbı	59
Sinemaya gid**eceğ**im. Sen de gel**se**n**e**.	Gelecek zaman kipi, istek kipi	Öneri, teklif	Eşlik edilmesini teklif etme	59
Ders çalışıyor**sa**nız televizyonun sesini kıs**ayım**.	Şart kipi, istek kipi	Şarta bağlı öneri	Var olan durumu karşıdaki kişinin isteğine bağlı değiştirme ihtimalinin belirtimi	60
Uyuyacak**sa**nız, odanın lambasını kapatmayı unutmayın.	Şart kipi, emir kipi	Yönlendirme	Şarta bağlı uyarı	60
Eve erken gelecek**se**niz sofrayı siz hazırlayın.	Şart kipi, emir kipi	Şarta bağlı istek	Bağlama göre değişiklik göstermektedir. Emir, istek, rica anlamlarına gelebilmektedir.	60
Yolculuğa çıkıyorlar**sa** muslukları kontrol etsinler.	Şart kipi, emir kipi	Şarta bağlı istek	Bağlama göre değişiklik göstermektedir. Emir, istek, rica anlamlarına gelebilmektedir. Uyarı ve tembih anlamları daha baskındır.	60
Bana yine kızacak**sa**n, hiç konuşmay**alım**.	Şart kipi, istek kipi	Koşul	Önlem alma anlamında istek	60
Eğer yumurta haşlanmış**sa** ocağı söndür.	Şart kipi, emir kipi	Şartlı buyruk, yönlendirme	Şart-sonuç cümlesi. Esas eylemin şarta bağlanması	67
Eğer kitabı okuduy**sa**n bana verir misin?	Şart kipi, geniş zaman kipi	Rica, isteme	Kitabı emanet isteme	67

Tablo 3.3. Yedi İklim B1 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Biraz da sohbet ed**elim**.	İstek kipi	Teklif	Bağlam içerisinde konuyu yönlendirme	70
Ayrıca sana bir haber ver**eyim**.	İstek kipi	Bildirme	Haber verme isteğini açıklama, niyet bildirme	70
Bu yaz Türkiye'ye ben de gitmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Bildirme	Planda yapılmak isteneni bildirme	70
Türkçe kursuna gelmek isti**yor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Direkt isteme	İstek bildirimi	70
Bırakmadın ki bir çalış**ayım**.	İstek kipi	Sitem	Beklentiyi sitemle dile getirme.	70
Yarın Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezi'ne birlikte gid**elim**.	İstek kipi	Teklif	Birlikte yapılacak plan teklifi	70
Merkez müdüründen kurslar ve yeni kayıtlar hakkında bilgi al**alım**.	İstek kipi	Teklif	Birlikte yapılacak plan teklifi	70
Elindeki kitaba bir de ben bak**abilir** miyim?	Gereklilik kipi, geniş zaman kipi	İsteme, izin talebi	Ricada bulunma, talep etme	70
Sizi arkadaşımla tanıştır**ayım**.	İstek kipi	Niyet	Nezaket çerçevesinde bildirimde bulunmak	72
Size kurslarımızda ilgili şu broşürü ver**eyim**.	İstek kipi	Teklif	Konuşma dili içerisinde nezaket kalıbı	72
Gelin tanış ol**alım** işi kolay kıl**alım** sev**elim** sevil**elim** bu dünya kimseye kalmaz.	İstek kipi	Edebi sanat	Yunus Emre'nin dizelerinden alıntıyla yapılan çağrı	73
Size nasıl yardımcı ol**abili**rim?	Yeterlik kipi	Yardım teklifi	Metin bağlamı içerisinde yardım teklifi, danışmanın karşılama cümlesi.	76
Arkadaşım Türkçe kursuna kayıt yaptırmak **istiyor.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Üçüncü şahsın isteğinin dile getirilmesi	76
Fotoğrafları bir gün sonra getir**ebil**ir miyiz?	Yeterlik kipi	Yeterlik sorgulama	Kuralları öğrenmek için sorgulama	76
Peki burada fotokopi çektir**ebiliyor** muyuz?	Yeterlik kipi, şimdiki zaman kipi	Yeterlik sorgulama	Kuralları öğrenmek için sorgulama	76
Sakin huzurlu bir hayat yaşayıp emekliliğin tadını çıkarmak **istiyor**lar.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	İstenilen hayatın betimlenmesi, açıklanması	78
Hem sen şehrin gürültüsünden uzaklaşmak **istiyor**um demiyor musun?	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Teyit etmek	İstek sorgulama, hatırlatma, onay alma	80
Asuman Hanım aldıkları evin hastaneye ve parka ayrıca çarşıya da yakın olmasını **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Alınacak evin çevresinde olması istenilen yerlerin sırayla açıklanması	80
Ayrıca internette de farklı ilanlara bak**abil**iriz.	Yeterlik kipi	Öneri	Olanakların hatırlatılması	80
Yeni ev sahibiniz evde kendilerinin oturacağını söylüyor ve sizden bir ay içinde evi boşaltmasını **istiyor.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Açıklama	Ders kitabındaki etkinlik kapsamında öğrenciye betim yaptırımı, tahayyül ettirme, zihinde bağlam oluşturma	81
Sizi tanıştır**ayım**.	İstek kipi	Niyet	Nezaket çerçevesinde istek bildiriminde bulunmak	81
Buzdolabını mutfağın neresine yerleştirmenizi **ister**siniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek araştırması	Yerleştirme yapan kişinin kullanıcının isteğini sorması	84

Tablo 3.4. Yedi İklim B1 (4. Ünite)

4. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Gözleri bağlanan öğrencinin dokunarak sınıftaki eşyaları bilmesi ve söylemesi **istenir.**	İste- fiili, geniş zaman kipi	Açıklama	Oyun tanıtımı ve açıklaması	93
İçeride yüzünün şeklini görmek **istiyo**rum.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Çok yakında gerçekleşmesi beklenen bir olayın istendiğinin belirtilmesi	95
Haydi içeri gir**elim**.	İstek kipi	Teklif	Davet etme, kişileri yönlendirme	95
Bütün tabloları görmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Çok yakında gerçekleşmesi beklenen bir olayın istendiğinin belirtilmesi	95
Ben bir daha övünmey**eceğ**im arkadaşlar söz.	Gelecek zaman kipi	Söz verme	Tövbe etme, vazgeçme bildirimi	96
Fotoğraf çektirmek **istiyor.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	İstek bildirimi	96
Şeyma Hanım, sinemaya gitmek **istemiyor.**	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Sinemaya gitme eyleminin istenmemesi	98
Size kendimden bahsetmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman	İstek	Belagat gereği giriş cümlesi	102

Tablo 3.5. Yedi İklim B1 (5. Ünite)

5. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Haydi kalk elini yüzünü yıka kahvaltı edeceğiz.	Emir kipi	Yönlendirme	Yapılması istenen eylemlerin beyanı	112
Biberleri ve domatesleri küp küp doğrayın.	Emir kipi	Yönlendirme, yönerge	Tariflerinde emir bağlamında kurulan yönergeler	114
Tavada sıvıyağı kızdırın	Emir kipi	Yönlendirme, yönerge	Tariflerinde emir bağlamında kurulan yönergeler	114
Önce biberleri atın ve pişirin.	Emir kipi	Yönlendirme, yönerge	Tariflerinde emir bağlamında kurulan yönergeler	114
Avukat Adile Hanım'la görüşmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Geliş sebebi açıklama, istek belirtme	117
Bir avukata danışmak **isted**im.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek belirtme	Konuşma dilinde bağlayıcı açıklama	117
En kısa zamanda işlemlere başlay**alım**.	İstek kipi	Bildirim	İşlemlerin başlamasının belirtimi	117
Sen de gel**ir** misin	Geniş zaman kipi	Teklif	Teklifte bulunma, plan yapma	119
Merak ettim, ona gitmek isti**yor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Doğrudan isteme	119

Tablo 3.6. Yedi İklim B1 (6. Ünite)

6. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Dersi anlayanların sorularıma cevap vermesini **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Ders esnasında öğretmenin öğrencilerden cevap istediğini belirtmesi	131
Gitmediğim yerleri görmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Plan yapılırken isteğin belirtilmesi	132
Lise yılları güzel bir anı olarak geride kalırken tekrarı olmayan hayat yolunda sizlere başarılar **diliyor**um.	Dile- fiili, şimdiki zaman kipi	Dilek	'tekrarı olmayan' ifadesiyle önemi anlatılan hayat için iyi dilekte bulunma	133
Yolunuz bahtınız açık olsun.	Emir kipi	Dilek	Geleceğe dair iyi dilekte bulunma	133
Üniversitemizde 28 Mayıs'ta yedinci bahar şenliği düzenlenecek. Şenlik çok eğlenceli olacak. Seni de aramızda görmek iste**r**iz.	Geniş zaman kipi	Davet	Etkinlik daveti	136
Yüzünün hep güleceği iyi bir bayram **diliyor**um.	Dile- fiili, şimdiki zaman kipi	Dilek kalıbı	Bayramlaşma metni, kalıp yapı	138
Bayramınızı tebrik eder, mutluluklar **diler**im.	Dile- fiili, geniş zaman kipi	Dilek kalıbı	Bayramlaşma metni, kalıp yapı	138
Seni de aramızda görmek **ister**iz.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Davet	Topluluğa, etkinliğe davet bildirimi	136
Evet, sen de düğüne gelmek **ister** misin?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Davet	Konuşma akışı içerisinde etkinliğe davet	142
Elbette, çok **isteri**m.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Teklifi kabul etme, davete icabet etme	142
Düğünde neler yapılır biraz anlat**ır** mısın?	Geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Etkinliğe dair âdetleri öğrenme isteği	142
Tuzlu kahve iç**er** misiniz?	Geniş zaman	Teklif	Gelenekleri anlatan bir metinde ilgi çekici olması amacıyla yazılmış bir cümle örneği	145

Tablo 3.7. Yedi İklim B1 (7. Ünite)

7. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Ancak, Zühre'nin annesi kızını bir vezirin oğluyla değil, bir padişahla evlendirmek **istemek**tedir.	İste- fiili	İstek bildirimi	Hikâye anlatımı bağlamında istek bildirimi	150
Hayatım boyunca çocuklarımın benimle aynı kaderi paylaşmamasını **istedi**m.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Bir isteğin yapıca olumsuz anlamca olumlu bir cümleyle dile getirilmesi	158
Miss Dean, Kitabı bitirip üzerinde tartıştıktan sonra bizden romanla ilgili bir kompozisyon yazmamızı **istedi**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Geçmiş zamanda gerçekleşmiş bir isteğin anlatımı	161
Dinleyin ve bir fikir nasıl geliştirilir, kompozisyon nasıl yazılır görün.	Emir kipi	Yönlendirme	Metinde sınıfta geçen bir olay anlatımı bağlamında emir bildirimi	161
Bu yazının sahibi yanıma gelsin.	Emir kipi	Yönlendirme	Metinde sınıfta geçen bir olay anlatımı bağlamında emir bildirimi	161
Arkadaşınızı alkışlayın ve bir dahaki sefer siz de onun gibi yazmaya gayret edin.	Emir kipi	Yönlendirme	Öğretmenin, sınıfı yönlendirmesi, teşvik etmesi, örnek göstermesi	161
Ben sana matematik öğretir**se**m sen de bana kompozisyon yazmayı öğret**ir** misin?	Şart kipi, geniş zaman kipi	Talep etme	Karşılıklı eylemde bulunma teklifi	161
Marusya benden kompozisyon dersi **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında geçmişte yaşanılan bir isteğin okuyucuya hitaben yazılması durumunda şimdiki zamanla betimlenmesi	161
Allah zihin açıklığı versin kızım.	Emir kipi	Dilek, kalıp cümle	Dua anlamında kalıp cümle, Allah'tan isteme	165
Allah'a ısmarladık.	Geçmiş zaman kipi	Kalıp cümle	Vedalaşmalarda söylenen edimsöz	165

Yedi İklim B1 ders kitabının incelenmesi sonucu isteme semantiğinin çeşitli dil bilgisel yapılarda kullanıldığı ortaya çıkmıştır. İşlevsel başlığı altında cümlenin metin içinde ya da diyalogda yer aldığı durumlarda işlevsel bağlamı açıklanarak verilmiştir.

3.2. Yedi İklim B2

Tablo 3.8. Yedi İklim B2 (1. Ünite)

1. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Gel şuraya otur**alım**.	İstek kipi	Teklif etmek	Sohbetin geçtiği mekânda değişiklik yapma teklifi	10
Şurada boş bir yer var, oraya geç**elim**.	İstek kipi	Teklif etmek	Sohbetin geçtiği mekânda değişiklik yapma teklifi	10
Ee, anlat bak**alım** kardeşim, nasılsın?	İstek kipi	Sohbet açma	Konuşma başlatmak için söylenen kalıp cümle	10
Neyse, bırakalım bunları da keyifli konulardan bahsed**elim**.	İstek kipi	Yönlendirme	Sohbet konusunu değiştirmek için öneride bulunma	11
Yalnız, hazır birbirimizi bulmuşken tekrar kaybetmey**elim**.	İstek kipi	Örtülü isteme	Geleceğe dair iletişimde kalma teklifi	12
Geniş bir vakitte tekrar buluş**alım** da uzun uzun laflay**alım**.	İstek kipi	Teklifte bulunma	Gelecek bir zamanda buluşma isteğinin bildirimi	12
Şoför bu durakta durmak **istedi** veya onun bu durakta durması gerekiyordu ama durmadı.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Açıklayıcı bildirim	"Şoför bu durakta duracaktı ama durmadı" cümlesine getirilen bağlam açıklaması	13
Geç saatte seni arayıp rahatsız etmek **istemedi**m.	İste- fiilinin olumsuzu, geçmiş zaman kipi	İstememe bildirimi	Geçmişe dair açıklama	14
Alacağınız elemanların hangi özelliklere sahip olmasını **ister**siniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek sorgulaması	Ders kitabında öğrenciye etkinlik kapsamında yöneltilen soru	17
İşinizde başarılı olmak **istiyor**sunuz ama nereden başlayacağınızı bilmiyorsunuz.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Varsayım ifadesi	Bir durumun olasılığı üzerinden tahminde bulunma, varsayımda bulunarak konuya giriş	18
Kendimiz için en iyisini **ister** en yüksek hedeflere koy**ar**ız.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Varsayım ifadesi	Metin bağlamında varsayım üzerinden tanımlama yapma	18
Biliyorum, ben de senden yardım **isteyecekti**m.	İste- fiili, gelecek zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek planı bildirme	Konuşma anından önce planlanan bir isteğin bildirimi	20
Sen de yardım eder**se**n, onlar gelene kadar biti**ir**im.	Şart kipi, geniş zaman kipi	Yardım talebi	"Bitirme" eyleminin şarta bağlı olması	20
Sen de ben yazıyı yazana kadar benim hazırladığım sunumu okuyuver.	Geniş zaman kipi, emir kipi	Yardım talebi	Metin bağlamına göre öneri yönlendirme	20
Tabii siz taşınabilir belleğinizi veriniz.	Emir kipi	Doğrudan isteme	Talimat gereği istekte bulunma	27
Sınıfınızda üçerli takımlar oluşturunuz.	Emir kipi	Yönerge	Harekete geçirme amaçlı istekte bulunma	31
Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti'ni değerlendiren bir rapor yazınız.	Emir kipi	Doğrudan isteme	Talimat gereği istekte bulunma	31
Yaşadığınız şehrin çevre sorunlarını değerlendiriniz.	Emir kipi	Doğrudan isteme	Talimat gereği istekte bulunma	31
Üniversitenizin bilim, kültür ve sanat faaliyetlerini değerlendiren bir rapor yazınız.	Emir kipi	Doğrudan isteme	Talimat gereği istekte bulunma	31
Vaktiyle testi ve çanak-çömlek imal edilen kasabalardan birinde uzun yıllar bu meslekte çalışan bir çırak kalfa olunca artık kendi dükkanını açmak **istemiş**.	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman kipi	Hikâye anlatımı	Hikâye, olay anlatımında istek bildirimi	32
Haydi geç bak**alım** tezgâhın başına da bir testi çıkar.	İstek kipi, emir kipi	Doğrudan isteme	Yönlendirme amaçlı nazik emretme	32
Ben de sana püf noktasını göster**eyim**.	Emir kipi	Bildirimde bulunma	Bir iş sırasında bir sonraki adımı açıklama	32

Tablo 3.9. Yedi İklim B2 (2. Ünite)

2. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Allah bir yastıkta kocatsın.	Emir kipi	Temenni, iyi dilek	Dua anlamında edimsöz	41
Yalnız küçük bir i**steğim** var.	İste- fiili, isim cümlesi	İstek bildirimi	Koşula bağlı istek bildirimi	42
Kız kardeşimle nişanlısının düğünlerini yapmak için üç gün izin **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	İsteğin sebebiyle birlikte belirtilmesi	42
Arkadaşı, hiç sesini çıkarmadan onu kucakladı ve **isteğ**ini kabul et**ti**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Durum bildirimi	Hikâye akışında yaşananların aktarımı	42
Beni de aranıza alın, üçümüzün kalbi bundan sonra bir olsun.	Emir kipi	İstek bildirimi	İstenen durum ifadesi	43
Kral, Mezor'u idam edeceği sırada mezor bir **istek**te bulun**du**.	İstek, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	"İstekte bulunmak" edimsözünün hikâyede kullanımı	45
Vardığımızda palto ve şapkalarımızı değiş**elim** ve sen konuş.	İstek kipi, emir kipi	Plan bildirimi	İstek doğrultusunda eyleme yöneltme	46
Konunun ne olduğunu anlatmak **ister** misin?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Sorgulama	Konunun ne olduğuna dair öğrenme talebinde bulunma	47
Birkaç gün önce Emir benden ders notlarımı **istemişti**.	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman kipi	Geçmişte isteme bildirimimin anlatımı	Geçmişte yaşanan bir olayın hikâye anlatımı biçiminde anlatılması	47
Gerçekten notlarını götürmek **istemedi**n mi?	İste- fiilinin olumsuzu, geçmiş zaman kipi	Doğruları öğrenmek için onay arama	Hikâyenin akışına göre konuşurun gerçekleri öğrenme isteği	48
Ne olur beni bırak.	Emir kipi	Yalvarma	Yalvarma derecesinde isteme	49
Kazanan taraf göstermeden yüzüğü saklar ve karşı grubun bunu bulmasını **istermiş**.	İste- fiili, geniş zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi	Kural anlatımı	Bahsi geçen oyunun kurallarının açıklanarak anlatılması	52
Ne kadar güzel bu oyunu biz de oynay**alım**.	İstek kipi	İstek bildirimi	Talepte bulunma, isteme	52
O zaman arkadaşlar gelince hep birlikte oynay**alım**.	İstek kipi	Teklif değerlendirme	Önerilen teklifi düzenleyerek yeniden öneride bulunmak	52
Bir iki gün kullanmak için kazanı **istemiş**.	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman	Hikâye anlatımı	Hikâye anlatımında istek bildirimi	53

Tablo 3.10. Yedi İklim B2 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Bütün duygu ve düşüncelerimi dile getirebilseydim, size şunları söylemek **isterdi**m.	İste- fiili, geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İhtimal istek bildirimi	Metin bağlamında varsayım, ihtimal ve olasılıkların anlatılması	61
Beni dinleyin.	Emir kipi	Doğrudan isteme	Toplulukta dikkat çekme amaçlı etkisöz	61
Arkadaşlar ne dersiniz, bugün dersten sonra sinemaya gid**elim** mi?	İstek kipi	Öneri	Grupça etkinlik için talepte bulunma	65
Ama ben önce anneme telefon edip izin al**ayım**.	İstek kipi	Bilgilendirme	Gereklilik açıklaması	65
Haydi haydi, biraz daha ye bak**alım**.	İstek kipi	Israr	Bir eyleme devam edilmesi için zorlama	66
Anne gerçekten yemek **istemiyor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	Kesin dille reddetme	Yemek yeme ısrarını kesin olarak reddetme	66
Ben soğuk bir maden suyu **istiyorum**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Sipariş verme	Sipariş verirken kullanılan istek bildirimi	68
Ben çay iç**eceğ**im.	Gelecek zaman kipi	Sipariş verme	Sipariş verirken kullanılan istek bildirimi	68
Haklısın ama sevmediğim bir işte de çalışmak **istemiyor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstenmeyen durumun bildirimi	İstenilmeyen bir durumun ifadesi, şu ana dair hissedilen duygunun ifadesi	68
Piyasada güvenilir ve söz sahibi olan şirketimizde uygun bir pozisyonda görev almak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Talep açıklaması	Başvuru dosyasında bulunan durum bildirimi	69
Allah onlardan razı ol**sun**.	Dilek kipi	Dua	Teşekkür mahiyetinde kalıp söz	73
Allah nazardan sakla**sın**.	Dilek kipi	Dua	Kişiyi\durumu\nesneleri koruması için Allah'a dua etme	73
Allah tez zamanda ailelerine kavuştur**sun**.	Dilek kipi	Dua	Ayrılığın çabuk bitmesi için dua etme	73
Sana böyle bir beden gücünün mü yoksa Pisagor'daki zekâ gücünün mü verilmesini **ister**sin?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek sorgulaması	İki farklı seçenek arasından tercihin sorgulanması	74

Tablo 3.11. Yedi İklim B2 (4. Ünite)

4. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Bize geldiği zaman albümlere bakmak **ister**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Genellikle yaşanan isteğin ifadesi	Sürekli tekrarlanan bir isteğin bildirimi	85
Yemek listesini al**abil**ir miyiz?	Yeterlik kipi	İstek bildirimi	Sipariş verirken kullanılan kalıp ifade	88
Arkadaşınıza davetine katılacağınızı ancak onun önerdiği lokantaya gitmek **iste**mediğinizi ve nedenlerini anlatan bir not yaz**ın**ız. Ayrıca sizin önerdiğiniz lokantanın özelliklerinden de bahsed**in**iz.	İsteme- fiili, Emir kipi	Yönlendirme	Etkinlik açıklaması olarak yapılacakların betimlenmesi ve açıklanması	88
Sabah 3 bardak su iç**meli**.	Gereklilik kipi	Tavsiye	Vücut sağlığı bağlamında öneri	89
Maddi imkanları elverdiği ölçüde misafire en iyi şekilde ikramda bulunmak **ister**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Gelenek anlatımı	Misafir konulu bir metinde geçmişten günümüze gelen misafir(lik) olgusunun tanıtımı	98

Tablo 3.12. Yedi İklim B2 (5. Ünite)

5. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Memleket **ister**im	İste- fiili, geniş zaman kipi	Şiir bağlamında istek bildirimi	Cahit Sıtkı Tarancı'nın "*Memleket İsterim*" adlı şiirinin satırlarıyla istenilen, arzulanan, hayal edilen bir memleket tasviri	106
Nasıl bir ülkede yaşamak **ister**siniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Arzu, hayal sorgulamak	Şiirden yola çıkılarak öğrencinin hayalini kurduğu ülke, memleket betimlemesini öğrenme isteği	106
Olduğumuz gibi kabul edilmeyi **tercih eder**iz.	Tercih et-fiili, geniş zaman kipi	Tercih belirtimi	Var olan bir durumun kabullenilmesini isteme	109
Bugün çok yorulduğundan eve gidip dinlenmek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	İsteğin ne olduğu ve nerede gerçekleşeceğinin bildirimi	111
Padişah onu karşısında görünce yanında yer göstererek oturmasını **istedi**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Padişahın istek bildirimi, emire yakın bir anlam barındırır.	113
Şimdi senden isteğim şu: Devletimizin en ihtişamlı dönemi için benim adıma cami yap.	Emir kipi	Emretme	Metin bağlamında, padişahın mimardan talebinin açıklanması	113
İstersen hesabı getir ödey**eyim**. **İstersen** patronuna söyle onun bir portresini çiz**eyim** dükkanına assın.	İste- fiili, geniş zaman kipi, şart kipi, iste- fiili, şart kipi, istek kipi	Tekliflerin sıralanması	Kişinin, önerileri seçim için sıralaması	115

Tablo 3.13. Yedi İklim B2 (6. Ünite)

6. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
İş buldunuz ama çalışmak **istemiyor**sunuz.	İste- fiilinim olumsuzu, şimdiki zaman kipi	Varsayım bildirimi	Etkinlik cümlesinde tekrar yazılması istenen bir şekilde belirtilmiştir. Varsayım ifade eder.	122
Bu işaretleri merak mı ettiniz? Gelin hep birlikte bu işaretlere bir göz at**alım**.	İstek kipi	Davet etme	Metin içerisinde gelecek satırlara karşı okuyucuya haber verme	123
Bundan sonra hayatın tadını çıkartmak **isteme**si.	İste- fiili, fiilden isim yapım eki	Üçüncü şahsın isteğinin bildirimi	Dinleme etkinliğinin "var-yok" cümlelerinde istek sorgulaması	134

Tablo 3.14. Yedi İklim B2 (7. Ünite)

7. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Öğrenme çeşitlerini şema halinde göstermek **istiyordu**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	Geçmişteki istek bildirimi	Anı anlatımında isteğin bildirilmesi	142
Ahmet ödevini yapmaktansa uyumayı **tercih etti.**	Tercih et- fiili, geçmiş zaman kipi	Tercih bildirimi	Ahmet'in iki seçenek arasında neyi seçtiğinin bildirimi	144
Ders çalışmaktansa mutfakta yemek yapmayı **tercih ediyor**.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	İki seçenek arasında genellikle seçilen bir seçeneğin bildirimi	144
Çocuğunuz ya da kardeşiniz ders çalışmak **istemiyor.**	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe anlatımı	Çözümü aranan bir varsayımın ifadesi	146
Ona ders çalışmak yerine ne yapmak **iste**diğini sor**alım**.	İste- fiili, istek kipi	Yöntem teklifi	Çözümü aranan bir varsayım için çözüm arayışı	146
Eğer ders çalışmaz**sa** ileride neler kaybedeceğini ama ders çalışır**sa** neler kazanacağını ona anlat**alım**.	Şart kipi, istek kipi	Uyarı önerisi	Şartların getireceği durumları açıklama, bildirme	146
Halbuki üniversiteyi kazanmak ve başarılı olmak öncelikle birçok bedelin ödenmesini **isteyen** bir süreçtir.	İste- fiili, sıfat-fiil eki	Bir sürecin gerektirdiklerini bildirme	Başarı sürecinin neler istediğini ve gerekliliklerine dair giriş cümlesi	149
Bu bedellerden biri **istense** de **istenmese** de hedefe ulaşıncaya kadar gereken düzeyde ders çalışmaktır.	İste- fiili	Gerekliliklerin açıklanması	Sürecin ihtiyaçları tanımlanırken istek bağlamında koşul-sonuç ilişkisi kurar	149
Kapının üst çerçevesine asılarak odaya atlamak **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Sürekli hareket halinde olmak isteyen birinin yapmak istediği bir şeyi ifade etmesi	151
Konuşulmasını **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Genel bir isteğin bildirimi	152
Yazmak **istiyor**um ama imkânım yok.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Hayıflanma	Yazma eylemine karşı tutumu bildiriyor, hayıflanma içerir	155

Tablo 3.15. Yedi İklim B2 (8. Ünite)

8. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Kız isteme geleneğinde kahvenin özel bir yeri vardır.	Kız iste- fiili, isim cümlesi	Gelenek açıklaması	Kız isteme(k) olarak kalıplaşmış geleneğin tanıtımı. Anlamsal olarak değişmeye başlasa da işlevsel olarak yerini, şeklini koruyan bir gelenektir.	162
Hanımefendi\Beyefendi, bana bir imzamızı ver**ebilir** misiniz?	Yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Rica etmek	Kişiden (genellikle ünlü) imza isterken kullanılan nazik isteme cümlesi	170

Yedi İklim Türkçe ders kitabının B1 ve B2 seviyelerine ait bölümlerinde yer alan dilsel yapılarda isteme semantiği incelenmiştir. Çalışma kapsamında, kitaplarda yer alan tüm metinler cümle düzeyinde incelenmiş, ancak öğrenciyi doğrudan yönlendiren etkinlik başlıkları (örneğin: “Yazınız”, “Tartışınız”, “Dinleyelim” gibi) araştırma dışında tutulmuştur.

Analizlerde odak noktası; diyaloglar, konuşma metinleri, okuyucuya hitap eden anlatımlar ve metin içine yerleştirilmiş yönlendirici ifadeler olmuştur. Bu alanlarda isteme semantiğinin özellikle doğrudan; iste- fiili ve tasarlama kipleri kullanılarak ya da dolaylı; haber kipleri ve kalıp sözler kullanılarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. "Gel", "yapalım", "arayalım", "bakalım" gibi biçimsel yapılarla desteklenen isteme kipi ve anlamı, iletişimsel bağlamda da edimsel işlev kazanarak okuyucudan bir eylem gerçekleştirmesini talep etmektedir.

Yedi İklim Türkçe B1 seviyesinde isteme semantiğiyle ilişkili yapıların kullanım sıklığı dikkat çekicidir. Özellikle "istemek" fiili, çeşitli bağlamlarda yoğun biçimde yer almaktadır. Ancak bu çalışmada, "istemek" fiilinin geçtiği her yapı analize dahil edilmemiştir.

Bunun yerine, bağlam içinde açıkça isteme anlamı taşıyan ve muhatabı eyleme yönlendirme amacı güden örnekler değerlendirilmiştir. Bu tercih, semantik çözümlemede salt sözcük temelli değil, bağlam temelli bir yaklaşıma öncelik verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Nitekim "istemek" fiili, her zaman isteme anlamını karşılamayabilir; bazı örneklerde temenni, niyet ya da duygu belirtme gibi işlevlerde de kullanılmaktadır. Bu nedenle anlam ve bağlam ilişkisi temel alınarak örnekler seçilmiş, bu yaklaşım tutarlı biçimde çalışmanın genel analiz çerçevesine yansıtılmıştır.

Buna karşın B2 seviyesinde isteme semantiği barındıran yapılarda gözle görülür bir azalma tespit edilmiştir. Bu durum, B2 seviyesinin daha çok anlatıma, soyutlamaya ve düşünsel gelişime odaklanmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, “istemek” fiilinin kullanımında da B1’e oranla belirgin bir azalma söz konusudur.

Sonuç olarak, "Yedi İklim Türkçe" B1 ve B2 kitapları karşılaştırıldığında, isteme semantiği açısından farklılaşan bir dağılım söz konusudur. B1 seviyesinde bu semantik yapılar öğrenciyi eyleme yönlendirme amacıyla daha yoğun biçimde yer almakta; B2 seviyesinde ise bu yoğunluk azalmakta, daha örtük ve bağlamsal isteme biçimlerine yer verilmektedir. Bu durum, öğretim düzeyine bağlı olarak yapıların işlevselliğinin bilinçli biçimde kurgulandığını ve öğretimsel amaçlara hizmet ettiğini göstermektedir.

3.3. Yeni Hitit B1

Yedi İklim Türkçe” ders kitaplarının B1 ve B2 seviyelerinde isteme semantiğine dair yapılan çözümlemelerin ardından, bu çalışmada ele alınan bir diğer önemli kaynak olan “Yeni Hitit” ders kitaplarına geçilecektir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uzun yıllardır kullanılan ve kapsamlı içeriğiyle dikkat çeken “Yeni Hitit” serisi, isteme kipinin ve isteme anlamlı yapıların kullanım biçimlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmek açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda, serinin B1 ve B2 seviyeleri ayrı ayrı incelenerek, isteme semantiğinin nasıl yapılandığı ve öğrenciye nasıl sunulduğu ayrıntılı bir şekilde ortaya konulacaktır.

Tablo 3.16. Yeni Hitit B1 (1. Ünite)

1. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
İyi bir patron olmak **istiyorsa**n, öncelikle elemanlarına motive et**meli**sin.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, şart kipi, gereklilik kipi	Koşullu istek	Bir vasfın kalitesinin şartının belirtimi	6
Bu maaş bana yetmiyor **iste**diğim çoğu şeyi alamı**yor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Yakınma	İstenilen şeylere ulaşılamamasının sebebinin yakınma anlamında açıklanması	6
Onu çok üzdüm, gönlünü almak için ne yap**malı**yım?	Gereklilik kipi	Hata telafisi için sorgulama	Yapılan hatayı düzeltme için yardım isteme	8
Hemşire hanım röntgen filmi için yarın saat kaçta gel**meli**yim?	Gereklilik kipi	Randevu alma	Hastane randevusu almak isteme	8
Mantığım diyor: "Yürü kızım! İşe gitmek zorundasın.", gönlüm diyor: "Kalkma yat, yüreğinin sesini dinle!"	Emir kipi	İçsel çatışma anlatımı	Metin bağlamında yapılması gereken bir işin yapılmak istenmediğinin anlatımı	10
Sakin bir şekilde garsondan **rica etti**m	Rica etmek, geçmiş zaman kipi	Sipariş verme	Metin bağlamında sinirli bir haldeyken sipariş verme anının anlatımı	10
Hepsi olsun **istiyor**um ben.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında siparişi verirken yapılan istek bildirimi	10
Gözümü açtım; "İstifa etmem lazım!" dedim.	Geçmiş zaman kipi, emir kipi	Arzu bildirimi	Metin bağlamında varılan sonuç üzerine arzu istek bildirimi	10
Gökalp 5 ay önce ehliyet aldı. Bir araba almak **istiyor** ama yeterli parası yok.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, isim cümlesi	Durum bildirimi	İstenilenle birlikte var olan durumun açıklanması	13
Babam bana para gönderemedi, bu nedenle arkadaşımdan borç **istemek** zorunda kal**dı**m.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Durum açıklaması	İstenilen bir şeye ulaşmak için yapılan eylemin açıklaması	15
Saat altıda toplantıda olmak zorundayım, seninle sonra görüş**elim**.	İstek kipi	Plan önerisinde bulunma	Bir zorunluluktan dolayı değiştirilen\yapılan plan önerisi	15
Birçok kişi spiker olmak **istiyor** ama herkes olamaz.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Durum bildirimi	Metin bağlamında deneyim aktarma	16
Birçok genç erkek hızlı otomobil kullanmak **ister**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Saptama ifadesi	Metin bağlamında deneyime bağlı yorumda bulunma	16
Belki kahraman olma **iste**ği de vardır içimde.	İste- fiili	Olasılık bildirimi	Metin bağlamında içsel yorumlama aktarımı	16
İsteyerek bu mesleği seçmedim ama yapmaya başladıktan sonra çok sevdim; tekrar dünyaya gelsem yine avukat ol**ur**um.	İste- fiili, zarf-fiil eki, geniş zaman kipi	Sevgi açıklaması	Metin bağlamında konuşurun işini sonradan sevdiğini belirtmesi	17

Tablo 3.17. Yeni Hitit B1 (2. Ünite)

2. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Babacığım, Mert'le ben birbirimize aşığız; evlenmek **istiyor**uz.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Durum açıklaması	Evlenme isteğinin ebeveyne bildirimi	19
Çocuklar çok iyi anlaştı. Tatilin sonunda birbirlerinden ayrılmak **istemedil**er.	İste- fiili olumsuzu, geçmiş zaman kipi	Birlikte olma isteği	Birlikteliğin devam etmesini isteme durumunun anlatımı	19
Olimpiyat Oyunları sizin ülkenizde hiç düzenlendi mi? Düzenlenmesini **ister** misiniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek sorgulaması	Ders etkinliği kapsamında yönlendirici soru	23
Asla bir sistemin parçası olma, kendi sistemini yarat ve onun da su gibi seninle ilerlemesine izin ver.	Emir kipi	Tavsiyelerde bulunma	Metin bağlamında bir sporcudan hayata dair felsefi tavsiye verme	24
Emre, çabuk hazırlan, servise geç kal**acak**sın!	Gelecek zaman kipi	Uyarıda bulunma	Emir, kızma, telaşlandırma vb anlamlar içerebilecek bağlamdan bağımsız uyarı cümlesi	25
Toplantıya siz de katılın. Müdür Bey size söylememi **istedi**.	İste- fiili, emir kipi, geçmiş zaman kipi	Talimat bildirisi	Yetkili tarafından yapılan yönlendirmenin iletilmesinin istenmesi	25
Şimdiden çimin kokusunu alsın **istedi**m.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istek üzerine yapılan durumun açıklanması	28
Bir fanatik, aile mezarlığını sarı-laciverte boyayarak hem kendisinin hem de ailesinin Fenerbahçe tutkusunu göstermek **istemiş**.	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman kipi	İstek aktarımı	Metin bağlamında bir duruma şahit olan kişinin durumu sebeplendirerek anlatması	29

Tablo 3.18. Yeni Hitit B1 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Bir şeyi **istemek** ve onunla ilgili hayaller kurmak, dünyamızı güzelleştirir, kendimize daha güçlü hissetmemizi sağl**ar**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstemek kavramının açıklanması	İstemek kavramına dair açıklamalarda bulunmak	30
Çok işim var. Acaba annemi yardıma çağır**sa**m mı?	Dilek kipi	Tereddüt ifadesi	Yardım talebinin olurunu tahlil etme	31
Patron bugün çok sinirli, zam konusunu hiç açma**sa**k mı?	Dilek kipi	Kararsızlık ifadesi	Çekingen bir duyguyla bir karara varmak için sorgulama	31
Bugün hava çok kapalı, hiç evden çıkma**sa**k mı?	Dilek kipi	Evde kalma teklifi	Hava muhalefetinden dolayı evde kalma önerisinde bulunma	31
Bu tişörtü beğendim ama çok pahalı, al**sa**m mı alma**sa**m mı?	Dilek kipi	Kararsızlık ifadesi	Satın alma isteğine karşın maddi durumun denk gelmeme ifadesi	31
Keşke ben de hasta ol**sa**ydım da birkaç gün işe gitme**se**ydim.	Dilek kipi	Bunalma bildirimi	Metin bağlamında kişinin istenmeyen bir durum karşısında daha kötü bir durma bile razı olması	32
Ben de keşke az yiyip fazla kilolarımdan kurtul**sa**m.	Dilek kipi	Hayıflanma ifadesi	Metin bağlamından hareketle hastalanarak zayıflama isteği	32
Keşke ben de senin gibi işe ara verip evde vakit geçir**se**m.	Dilek kipi	Özenme ifadesi	Metin bağlamında karşıdaki kişiye özenme durumu	32
Neyse, sen dinlenmeye devam et.	Emir kipi	Tavsiye vermek, öneride bulunmak	Metin bağlamında konuşma sonu ifade eden edimsöz	32
"…Keşke ben de onlar gibi uç**abilse**m…" diye bağır**mış.**	Yeterlik kipi, dilek kipi, duyulan geçmiş zaman kipi	Arzu cümlesi aktarımı	Metin bağlamında kartalın isteğinin aktarılması	33
Kartal yavrusu, ne zaman "Keşke ben de bir kartal ol**sa**m, keşke ben de uçabil**se**m dünyayı gökyüzünden görebil**se**m" de**se**, çevresindeki tavuklar aynı şeyleri söylü**yormuş**.	Dilek kipi, şart kipi, şimdiki zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi	Dilek cümlesi aktarımı	Metin bağlamında kartalın dileklerinin ve tavukların karşılıklarının hikâye anlatımı	33
Kartal yavrusunun ailesine ulaşmak **iste**mesi	İste- fiili	İstek bildirimi	Metinle alakalı doğru yanlış etkinliği bağlamında cevabın belirlenmesi	33
Keşke daha iyi bir okulda okuy**abilse**y**di**m.	Yeterlik kipi, dilek kipi, geçmiş zaman kipi	Ukde ifadesi	Geçmişte yaşanması istenmiş ancak olmamış bir olaya karşı yarım kalmış istek bildirimi	34
Keşke yanlış seçimler yapma**sa**ydım.	Dilek kipinin olumsuz rivayeti	Pişmanlık ifadesi	Geçmişe dair pişmanlık ifadesi	34
Artık hayatımda 'keşke' sözcüğüne yer vermek **istemiyor**um.	İste- fiili olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememek bildirimi	Metin bağlamında 'keşke' sözcüğünden vazgeçişi bildirme	34

Yeni Hitit B1 (3. Ünite), Tablo Devamı

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Hayatta bir daha pişmanlık yaşamak **istemiyorum.**	İste- fiili olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememek bildirimi	Metin bağlamında pişmanlık yaşamayı reddetme bildirimi	34
Kardeşime **isteme**den bağırdım ve kalbini kır**dı**m. Şimdi benimle konuşmu**yor**.	İste- fiili olumsuzu, geçmiş zaman kipi	Durum bildirimi	İstemeden yapılan bir hareket sonrasında ortaya çıkan olumsuz durumların açıklanması	35
Bırakın Ayşen'i de yarın iş var, siz onu düşünün.	Emir kipi	Yönlendirme ifadesi	Metin bağlamında konuyu değiştirmek	36
Keşke buradan eve ışınlan**abilse**ydim.	Yeterlik kipi, dilek kipi	Hayal kurma	Metin bağlamında imkânsız da olsa bir an önce eve varma isteğini dile getirme	36
Eee, anlat bakalım, köyün dışına çıkınca neler gör**dü**n bugün?	Geçmiş zaman, kalıp ifadeyle emir	Durum sorgulaması	Metin bağlamında genellikle olan bir şeyin son durumunu öğrenme isteği	37
Hayallerin gerçekleşmesini herkes **isteme**z.	İste- fiili olumsuzu	Genel yargı ifadesi	Metne yönelik etkinlik bağlamında yorum isteme	37
Çalışıyorken rahatsız edilmek **istemiyor**um.	İste- fiili olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Geniş zamanda ya da şimdiki zamanda yorumlanabilecek istek bildirimi	38
Ankara'ya gelmişken seni de görmek **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Bir plan içerisine başka bir planı dahil etme isteğinin bildirimi	38
Tek amacım insanların kendi sınırlarını zorlamaları için onlara cesaret ver**ebilmek**.	Yeterlik kipi	Örnek olma isteği	Metin bağlamında konuşurun deneyimlerinden hareketle ilham kaynağı olmak istemesi	39
Çorabımı yatağın altına saklarken anneme yakalanmak **isteme**m.	İste- fiili olumsuzu	İstememe bildirimi	"İstememe" etkinliği kapsamında istenmeyen durum örneği	40
Parkta çiçek koparırken bekçiye yakalanmak **isteme**m.	İste- fiili olumsuzu	İstememe bildirimi	"İstememe" etkinliği kapsamında istenmeyen durum örneği	40
Sürat yaparken polise yakalanmak **isteme**m.	İste- fiili olumsuzu	İstememe bildirimi	"İstememe" etkinliği kapsamında istenmeyen durum örneği	40
Ofiste internette gezerken patronuma yakalanmak **isteme**m.	İste- fiili olumsuzu	İstememe bildirimi	"İstememe" etkinliği kapsamında istenmeyen durum örneği	40
Berrin bahçeleri olmasını **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Dinleme etkinliği kapsamında düzeltilmesi istenen cümle örneği	40
Demet Hanım artık daha sakin bir hayat yaşamak **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Dinleme etkinliği kapsamında doğru-yanlış seçimi cümlesi	41

Tablo 3.19. Yeni Hitit B1 (4. Ünite)

4. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Günümüzde bayanlar pantolon, spor ayakkabı gibi rahat giysileri, mini etek, topuklu ayakkabı gibi kadınsı giysilere **tercih ediyor**lar.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tercih bildirimi	Günümüzde tercih edilen moda tarzının açıklanması	42
Gençler genellikle tişört ve spor ayakkabı gibi spor giysileri **tercih ediyor**lar.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tercih bildirimi	Gençlerin moda tercihlerinin açıklanması	42
Alışverişimi caddelerdeki mağazalardan yapmayı **tercih eder**im.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih alışkanlığının bildirimi	Alışkanlık olan bir tercihin açıklanması	48
Sezon başında yeni ürünleri almak **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	İsteme ifadesinin örnek cümlesi	48
Hiçbir zaman moda ürünler kullanmak **iste**mem.	İste- fiili olumsuzu	İstememe bildirimi	İstememe ifadesinin örnek cümlesi	48
Film seyretmek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Dinleme etkinliği kapsamında eşleştirme sorusunda istek bildirimi	50
Arkadaşlarımın gardırobundaki kıyafetlerin benim olmasını **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Konuşma etkinliği kapsamında konuşma başlatıcı bağlamda istek bildirimi	50
Size ömür boyu mutluluklar dile**r**im.	Geniş zaman kipi	Temenni ifadesi	Sosyal etkileşimde dilek edimsözü	51
Dış görünüşünüzle mi, yavaş yavaş kendinizi göstererek mi insanları etkilemek **istiyor**sunuz?	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Seçenek sorgulaması	Metin bağlamında seçeneklerin sorgulanması	52
Dış görünüşünüzde sık sık sıra dışı değişiklikler yapmayın.	Emir kipi	Öneri bildirimi	Metin bağlamında modaya dair tavsiyede bulunma	52
Deneme yanılma yöntemi yerine hayal ederek sonuca ulaşmayı **tercih edin**.	Tercih et- fiilii, emir kipi	Öneride bulunmak	Metin bağlamında modaya dair tavsiyede bulunma	52

Tablo 3.20. Yeni Hitit B1 (5. Ünite)

5. ÜNİTE	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Bir yıl sonrasını *düşünüyor**sa**n* tohum ek, Ağaç dik on yıl sonrası ise tasarladığın. Ama yüz yıl sonrası ise düşündüğün, halkı eğit. Bir kez ürün verir *eker**se**n* tohum, Bir kez ağaç *diker**se**n* on kez ürün verir. Yüz kez olur bu ürün *eğitir**se**n* halkı. Balık *verir**se**n* bir kez doyurursun halkı, *Öğretir**se**n* balık tutmasını hep doyar karnı. (Kuan-Tzu Çinli ozan)	Şart kipi	Şiir	Şart kipini öğretmek amacıyla etkinliklere konulmuş şiirdir. İtalik yazılanlar öğrencinin doldurması gereken yerlerdir. Şiir bağlamında geleceğe dair istenilenler için yapılacaklar önerileri	54
Yarın yağmur yağmaz**sa** piknik yapmak yerine sinemaya gid**ebil**iriz.	Şart kipi, yeterlik kipi	Koşullu öneri	Koşula bağlı öneri, teklif	56
Gençs**e**niz öğr**en**in.	Şart kipi, emir kipi	Şarta bağlı öneri	Metin bağlamında tecrübeye dayalı koşullu tavsiye	58
Herkes gelsin katılsın.	Emir kipi	Katılım çağrısı	Metin bağlamında tavsiye anlamında davet	58
Gelip okuma yazmayı, insanlığı, terbiyeyi, sevgiyi öğrensin.	Emir kipi	İdeal davranış modeli sunma	Metin bağlamında gençler başta olmak üzere herkesten istenilen davranış bildirimi	58
Yorgun**sa**n başka zaman görüş**elim**.	Şart kipi, istek kipi	Koşula bağlı öneri	Koşula bağlı plan değişikliği teklifi	59
Yemek hazır**sa** sofraya otur**alım**.	Şart kipi, istek kipi	Koşula bağlı teklif	Koşula bağlı eylem önerisi	59
Açs**an**ız size hemen tost yap**ayım**.	Şart kipi, istek kipi	Koşula bağlı teklif	Koşula bağlı gönüllü eylem teklifi	59
Hava güzel**se** sokağa çık**abil**ir miyiz?	Şart kipi, Yeterlik kipi	Şarta bağlı istek	İstek bildirme\izin isteme\teklif etme anlamları içeren şart cümlesi	59
Bu kalem fazlay**sa** al**abil**ir miyim?	Şart kipi, Yeterlik kipi	Koşula bağlı talepte bulunma	Koşula bağlı talepte bulunma, izin isteme, rica etme anlamları taşıyan istek cümlesi	59
Eğer ben haksız**sa**m söyle.	Şart kipi, emir kipi	Uyarı talebi	Değerlendirmeyi karşıdan bekleme ifadesi	59
Eğer oda çok sıcak**sa** klimayı çalıştır**abil**irim.	Şart kipi, Yeterlik kipi	Öneride bulunma	Koşula bağlı durum değişikliği önerisi	59
Eğer hafta sonu hava güneşliy**se** pikniğe gid**elim** mi?	Şart kipi, istek kipi	Koşula bağlı plan yapma	Koşula bağlı piknik yapma isteği, bunun teklif edilmesi	59
Eğer bu film sıkıcıy**sa** başka bir film seyred**ebil**iriz.	Şart kipi, Yeterlik kipi	Koşula bağlı öneri	Değişiklik önerisinin bağlı olduğu koşulu bildirme	59
Eczacı olmak **istedi**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Geçmiş istek bildirimi	Metinle ilgili doğru-yanlış etkinliği bağlamında istek sorgulaması	61
Şimdi size birkaç öneride bulunmak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Öneri sunma isteği	Metin bağlamında yapılacak öneriler için giriş cümlesi	62
Mümkün olsaydı, hangi özelliğinizi değiştirmek **isterdi**niz?	İste- fiili, geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	Arzu sorgusu	Konuşma etkinliği kapsamında olması istenen değişikliğin sorusu	63
Bir şansınız olsa hangi ünlüyle tanışmak **isterdi**niz?	İste- fiili, geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek sorgusu	Konuşma etkinliği kapsamında hayal\istek sorgusu	63
Kitap oku, örgü ör, bir şey yap, öyle oturup durma.	Emir kipi	Çalışma isteği bildirimi	Metin bağlamında yazarın annesinden aldığı öğütler	64
Ben mesleğimle ilgili bir kurs **tercih eder**im	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	Konuşma etkinliği kapsamında konuşma başlatan cümle örneği	65
Ben sanatla ilgili bir kurs **tercih eder**im.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	Konuşma etkinliği kapsamında konuşma başlatan cümle örneği	65
Ben sporla ilgili bir kurs **tercih eder**im.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	Konuşma etkinliği kapsamında konuşma başlatan cümle örneği	65

Tablo 3.21. Yeni Hitit B1 (6. Ünite)

6. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Lütfen çiçekleri koparmayınız.	Emir kipi	Yasak bildirimi	Nezaket çerçevesinde yasak bildirimi, uyarı, emir anlamları	68
Kadın Genco Erkal'ın oyununa gitmek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında doğru-yanlış etkinliği kapsamında örnek cümle	74
Ben **istemedi**m ama Aylin beni zorla o çocukla tanıştırdı.	İste- fiilinin olumsuzu	İstememe bildirimi	Sitem\isyan\açıklama gibi anlamları olabilecek istememe bildirimi	75
Anne ve baba yaşam tarzlarına uygun görmedikleri bu gençle kızlarını görüştürmek **isteme**zler.	İste- fiilinin olumsuzu	İstememe bildirimi	Metin bağlamında bir tiyatro oyununun tanıtım yazısı kapsamında istenmeyen durumun açıklaması	75
Herkese **tavsiye ediyor**um	Tavsiye et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tavsiye bildirimi	Metin bağlamında tanıtımı yapılan oyunun tavsiye edimsözü	75
Ön koltuklardan bir bilet i**ste**yin.	İste- fiili, emir kipi	Talimat bildirimi	Konuşma etkinliği kapsamında talimat ifadesi	77

Tablo 3.22. Yeni Hitit B1 (7. Ünite)

7. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Belki de sadece anne babaları **istiyor** diye en güzel yıllarını sınavlara hazırlanarak geçiri**yor**lar.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İhtimal durum bildirisi	Sitem içeren başkasının isteği üzerine yapılan bir eylemin açıklaması	84
Örneğin Batuhan Hocaoğlu ölümsüzlük makinesi, para makinesi, ışınlanma makinesi ve bitmeyen kontör icat edilmesini **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İsteklerin sıralanması	Metin bağlamında istenilen şeylerin sıralanarak bildirilmesi	84
Kurbağa kesme sınıfın kızları için mide bulandırıcı olsa da başka derslerden daha çok aksiyon ve eğlence içeriği için herkesçe **tercih edilir**.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Rağbet edilme durumunu anlatma	Metin bağlamında neyin tercih edildiğinin açıklanması	86
Çocukların "Mutlaka icat yap evladım." diye büyütür**se**n, IQ'su normal olan herkes kendi kafasına göre "Çok parlak bir fikir bul**du**m!" der ve o fikrinin patentini al**ır**.	Emir kipi, şart kipi, geçmiş zaman kipi, geniş zaman	Yetiştirme biçimiyle yönlendirme örneği; dolaylı isteme içeriyor	Davranış biçimini örnekleme	86
Bak**ın**ız geçen yıllarda patenti alınmış acayip icatlar:	Emir kipi	Liste açıklaması	Metin bağlamında ardından gelecek olan listenin giriş cümlesi, dikkat çekme isteği	86

Tablo 3.23. Yeni Hitit B1 (8. Ünite)

8. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Çay içmek isteyen elini kaldırsın.	Emir kipi	İstek sorgusu	Çay isteyenleri öğrenmek istemek	91
Onların konaklaması için iyi bir otel ayarlayın lütfen.	Emir kipi	Kibar direktif cümlesi	"lütfen"le kibarlaştırılmış emir cümlesi	91
Artık sağlıklı yaşamın yolu da doğadan geçiyor ve herkes sofralarında doğal yöntemlerle yetiştirilmiş sebze ve meyveleri, köy yumurtalarını **tercih ediyor**.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Güncel durum bildirimi	Metin bağlamında tercih edilen ürünleri ve sebepleri bildirme	95
Bir süre sonra ben de cebimdeki bisküvilerden birini ufalayıp kuşların ziyaretine katkıda bulunmak **istedi**m.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	Anı anlatımı	Metin bağlamında istenilen amacın bildirimi	96
Kuşlara iyilik yapmak **istiyorsa**n, şekerli bisküvi verme, o kadar…	İste- fiili, şart kipi	Şarta bağlı eylem tebliği	Metin bağlamında kuşlara iyilik yapmak istemenin getirisinin bildirimi	96
Tam da bu yüzden kaçmak **istiyor**um ya!	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istenilen durumun sebebine atıfta bulunma	96
Ben de bu şehir insanları gibi olmadan köye dönmek **istiyor**um…	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istenilen durumu açıklama	96
Yaşlı adam kuşlara bisküvi verilmesini istemedi, çünkü…	İste- fiilinin olumsuzu	Açıklama başlangıcı	Metne bağlı etkinlik kapsamında açıklama istenmesi	96
Yaşlı adam bir an önce köye dönmek istiyor, çünkü …	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Açıklama başlangıcı	Metne bağlı etkinlik kapsamında açıklama istenmesi	96
Tükenmez kalemin var mı?	Soru cümlesi	Bilgi isteme	Bağlam değişikliğine göre anlam farklılığı içerir: isteme, bilgi edinme vb. anlamlar taşıyabilir.	99
Film izlerken patlamış mısır yiy**elim**.	İstek kipi	Teklif	Etkinlik sırasında tüketilecek abur cubur isteği	99
Kullanılmış araba almak **istemiyor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Sıfır araba alma isteği bildirimi	99

Tablo 3.24. Yeni Hitit B1 (9. Ünite)

9. ÜNİTE	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Alışverişe çıktığında haber ver, birlikte gid**elim**.	İstek kipi	İstek bildirimi	Etkinliğe birlikte gitme teklifi	103
Bana geleceğin zaman önceden haber ver de sana yemek hazırlay**ayım**.	İstek kipi	Program planlaması	Plan hazırlama isteği	103
Üzüldüğüm zaman yalnız kalmak **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	İstek genellemesi	103
Dışarıda işim olduğu zaman çok güzel görünmek **isteri**m.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	İstek genellemesi	103
Eğlendiğim zaman sürekli gülmek **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	İstek genellemesi	103
Sinirlendiğim zaman sevdiğim bir tatlıyı yemek **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	İstek genellemesi	103
Moralim bozulduğu zaman evden dışarıya bir adım bile atmak **isteme**m.	İste- fiilinin olumsuzu	İstememe bildirimi	İstenmeyen durumun açıklaması	103
Hastalandığım zaman hiçbir şey yemek **isteme**m.	İste- fiilinin olumsuzu	İstememe bildirimi	İstenmeyen durumun açıklaması	103
Sinemada film seyretmeyi **tercih ediyor**um çünkü; en iyi filmleri oradan ulaşabilirim.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tercih bildirimi	Bir tercihin sebebiyle birlikte açıklanması	105
Evde film seyretmeyi **tercih ediyor**um çünkü; pijamalarımla film izleyebilirim.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tercih bildirimi	Bir tercihin sebebiyle birlikte açıklanması	105
Erkek 'Hababam Sınıfı'nı seyretmek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kiipi	İstek bildirimi	Dinleme etkinliği bağlamında doğru-yanlış etkinliğinin örnek cümlesi	111
Sürekli başkalarını suçlayana kadar suçu biraz da kendinde ara.	Emir kipi	Eleştiri	Yargılayıcı eleştiri	112
Ben gelene kadar bütün işlerini bitir de rahat rahat sohbet ed**elim**.	Emir kipi, istek kipi	Plana dair öneri	Planlama ve hazırlık için yönlendirme	112
Üstü kızarana kadar böreği fırından çıkar**mamalı**sın.	Gereklilik kipinin olumsuzu	Tarif yönergesi	Yemek tarifi gereği istek\kural\tavsiye gibi anlamlar içerebilir	112
Ben toplantıdan çıkana kadar odamda beni bekley**ebilir** misin?	Yeterlik kipi	Teklif bildirimi	Bağımsız cümle olduğundan istek\rica\talep etme\kinaye vb. anlamlar içerebilir	112
Bu bilgisayarın çok eski olduğunu biliyorum, ancak şirket yenisini gönderene kadar bununla idare edin lütfen.	Emir kipi	Durum bildirimi, öneride bulunma	Bir durumun sebebini açıklayarak yol gösterme bağımsız cümle olduğundan istek\rica\öneri\alay gibi anlamlar içerebilir	112
Sınav bitene kadar cep telefonlarınızı kapalı tutun.	Emir kipi	Kural bildirimi	Var olan bir kuralın bildirimi ya da hatırlatması	112
Sınav başlayana kadar kantinde otur**alım** mı?	İstek kipi	Teklif	Bağımsız cümle olduğundan öneri\teklif\rica vb. anlamlar içerebilir	112
Dersin bitinceye dek seni burada bekley**eyim**.	İstek kipi	Karar bildirimi	Duruma bağlı yer bildirimi	112
Diplomalarınızı alınca hep beraber bir kutlama yap**alım**.	İstek kipi	Plan önerisi	Geleceğe dair plan önerisinde bulunma, onaya sunma, teklif etme	112
İşini bitirince bana haber ver, beraber çık**alım**.	Emir kipi, istek kipi	Davranış beklentisi, birlikte hareket etme arzusu	Yönlendirme, ortak eylem önerisi	112
Bugün size yeni gösterime giren filmlerden bahsetmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında bahsedilecek konunun girişi	113

Tablo 3.25. Yeni Hitit B1 (10. Ünite)

10.Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
O çağlarda yaşayan insanın akıl erdiremediği şeyler karşısındaki durumunu bir düşünün.	Emir kipi	Empati talebi	Metin bağlamında bir olgu açıklaması ve okurun empati yapmasını isteme	114
İnsanlar yardım **ister**ler**se** Baku'nun kendilerine şans getireceğine inanırdı.	İste- fiili, şart kipi	Açıklama	Metne bağlı etkinlik kapsamında cümle örneği	114
Arkadaşıma 'Bugün hiç dışarı çıkmak **istemiyor**um' dedim.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildiriminin aktarımı	İstememe bildiriminin bar başkasına bildirimi\aktarımı	115
Ne olur Psykhe'yi kurtarın ve bana eş olarak verin.	Emir kipi	Yalvarma	Metin bağlamında bir istek için yalvarma	116
Eros Psykhe'den yüzünü görmemesini **istedi**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metinle alakalı etkinlik kapsamında istek bildiren örnek cümle	117
Eros Zeus'tan Psykhe'yi kurtarıp kendine eş olarak vermesini **istedi**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metinle alakalı etkinlik kapsamında istek bildiren örnek cümle	117

Tablo 3.26. Yeni Hitit B1 (11. Ünite)

11. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Haydi bayramlıklarını giy de dedenin elini öp.	Emir kipi	Yönlendirme	Gelenek aktarımında davranış öğretme amaçlı eylem isteği	126
Bu sabah, elinden tutup oğlumu, yukarıdaki listedeki herkesi gezdirmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında sebebi açıklanan istek bildirimi	128
Geç kalmadıklarını da bari bayramlaş**ayım**.	İstek kipi	İstek ifadesi	Bayramlaşma arzusunun gereklilik hissedilerek istenmesi	128
Siz de öyle yapın: Sevdayı vefayı başka bayrama ertelemeyin.	Emir kipinin olumsuzu	Tavsiye ifadesi	Tecrübelerden kaynaklı tavsiyede bulunma	128
Dünkü davranışlarınızdan dolayı özür dile**meli**siniz.	Gereklilik kipi	Yönlendirme	Bağımsız bir cümle olduğundan emir\tavsiye\öneri\istek anlamlar içerebilir	132
Sonraları işin dinsel boyutu daha öne çıkmış ve Hristiyanlar Meryem Ana'ya kutsal bir gün atfetmek **istemiş**.	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Tarihsel bir metin bağlamında okuyucuya geçmişte gerçekleşmiş istek bildirimi	134
Sana anlattıklarımı başka hiç kimseye söylemediğine emin olmak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Bağımsız bir cümle olarak istek bildirimi İstek\kinaye gibi anlamlar içerebilir	136
Bu beni çok mutlu eder ama yine de bu sene onlardan farklı bir doğum günü kutlaması **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında açıklamalı istek bildirimi	137

Tablo 3.27. Yeni Hitit B1 (12. Ünite)

12. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Seni üzeceğini bildiğim halde gerçekleri sana anlat**malı**yım.	Gereklilik kipi	Gereklilik bildirimi	Bağımsız cümle olduğundan istek\gereklilik\ zorunluluk\utanç vb. anlamlar içerebilir	139
Yarın erken kalkması gerektiği halde erken yatmak **istemiyor.**	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Bağımsız cümlede istememe bildirimi\kinaye\eleştiri vb. anlamlar içerebilir	139
İş teklifini kabul ettiğim halde firmadan düşünmek için zaman **isted**im.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	İstek bildiren bağımsız cümle	139
Çiçeklere bakın, araçlarla konuşun, rüzgârı dinleyin… görmek ve mutlu olmak isteyin… güzellikleri görmeye çalışın.	Emir kipi	Tavsiyede bulunmak	Metin bağlamında bir soruna karşı tavsiyede bulunma	140
Her şeyi boş verin. Gününüzü gün etmeye bakın.	Emir kipi	Tavsiyede bulunmak	Metin bağlamında bir tavsiyede bulunma	140
Dostlarınızı sevin. Ama kendinizi onlara teslim etmeyin… unutmayın… hazırlıklı olun.	Emir kipi	Tavsiyede bulunmak	Metin bağlamında tavsiyelerde bulunma	140
Kendi hayatınızla ilgilenin. Etliye sütlüye karışmayın… Siz kendinizi kurtarın yeter.	Emir kipi	Tavsiyede bulunmak	Metin bağlamında tavsiyelerde bulunma	140
İlk konuşmacı "Trafikte her zaman hoşgörülü olmak mümkün değildir." demek **istiyor.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek açıklaması	Metinle ilgili doğru yanlış etkinliğinde cümle analizi yaparak denileni açıklama	141
İkinci konuşmacı "Gerçekten hoşgörülü olmak ile hoşgörülü görünmek farklı şeylerdir." demek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek açıklaması	Metinle ilgili doğru yanlış etkinliğinde cümle analizi yaparak denileni açıklama	141
Üçüncü konuşmacı "Hoşgörülü olursak, etrafımızdaki insanları farklılıklarıyla kabul edebiliriz." demek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek açıklaması	Metinle ilgili doğru yanlış etkinliğinde cümle analizi yaparak denileni açıklama	141
Dördüncü konuşmacı "Bir insana sürekli hoşgörü gösterirseniz o kişi hatalarını daha iyi anlar." demek **istiyor**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek açıklaması	Metinle ilgili doğru yanlış etkinliğinde cümle analizi yaparak denileni açıklama	141
Kolayı seçiyor ya da farklı olmanın sorumluluklarını taşımak **istemiyor**uz.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Metin bağlamında seçimlerin sebeplerini ve nedenlerini	
Düzenli olarak spor ve diyet yapmanıza rağmen kilo veremiyorsanız bir diyetisyene gidin.	Emir kipi	Koşullu öneri	Öneri, yönlendirme	143
Sabahtan beri aç olmama rağmen canım hiçbir şey **istemiyor.**	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Durum ifadesi bağlamında istememe bildirimi	143
Yola, "Kendimi yaşamak **istiyor**um." diyerek çıkmış.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	İstek bildiren cümlenin direkt aktarımı	143
Hayat düz bir çizgide yaşanmaz, arada bir çizgileri değiştir**meli**, yoldan çık**malı**.	Gereklilik kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında direkt aktarılan cümlede yaşam felsefesi ifadesi	144
Çocuk sevgilimden bant **istedi.**	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istek bildirimi	145
İşe geç geleceğini bana haber ver**se**ydin bari.	Dilek kipi	Sitem ifadesi	Sitem\kinaye\hayal kırıklığı\istek anlamları içeren bağımsız cümle	145
Elin değmişken ütüle bari.	Emir kipi	Gayrı resmi rica	Gündelik dilde kullanılan, ricadan çok öneri ya da beklenti ima eden, örtük yönlendirme içeren bir ifade	145
Yediklerine dikkat et**se**n de spor yapmadan kilo veremezsin.	Şart kipi, emir kipinin olumsuzu	Uyarı	Nedeni açıklayan şart cümlesi	148
İstemesek de akşamki partiye katılmak zorundayız.	İste- fiilinin olumsuzu, şart kipi	Durum bildirimi	İstememenin sebebini açıklama	148
Bu sevgiyi yaşatın ne olur!	Emir kipi	Yalvarma ifadesi	Metin bağlamında okuyucudan çok güçlü ricada bulunmak	149

3.4. Yeni Hitit B2

Tablo 3.28. Yeni Hitit B2 (1. Ünite)

1.Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Film izlemeyi **tercih ediyor**um.	Tercih et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tercih bildirimi	Metin bağlamında kişinin tercihini bildirmesi	6
Ben tam "Necla teyze niçin çıktın balkona?" diyecekken beni kolumdan çekip "Gel**se**ne. Çok güzel bir havai fişek gösterisi var. Balkondan beraber izley**elim**" dedi.	Dilek kipi, istek kipi	Hikâye anlatımında istek ifadesi aktarımı	Metin bağlamında diyalogda geçen istek cümlesinin aktarımı	11
Fatoş konukları ille de güldürmek **istiyordu**.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında geçmişte şahit olunmuş bir isteğin şu anda anlatılması	12
Üzülmeyin efendim.	Emir kipi	Teselli etmek	Metin bağlamında teselli cümlesinin başlangıcı	12
Zeynep, sözde mektubumu kısa kesmek **istiyordu**m, ama yine uzadı.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	Sebep bildirme	Metin bağlamında sebep açıklaması yapmak	12
Balık olmak **istiyordu** çocuk.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek bildirme	Hikâye bağlamında karakter tanıtımı yapma	14
Her şeyinin balık gibi olmasını **istiyordu.**	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek bildirme	Hikâye bağlamında karakter tanıtımı yapma	14
Yardıma muhtaç insanlar Don Kişot'un kendilerine yardım etmesini **ister**ler.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Dinleme metni kapsamında doğru-yanlış etkinliği cümlesi	16
Sizde okuduğunuz bir kitabı karakterlerin özellikleri, olay örgüsü, yazarın anlatımını değerlendirerek anlatınız.	Emir kipi	Yönerge	Etkinlik için istenilenlerin anlatımı ve tanıtımı	17

Tablo 3.29. Yeni Hitit B2 (2. Ünite)

2. ÜNİTE	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Kavga etmek **istemiyor**um ama ben sustukça o benim üstüme geli**yor**.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	Durum bildirimi	Bağımsız cümle olduğundan açıklama\şikâyet etme\isyan etme vb. anlamlar içerebilir	19
Eğer geçmişi geri döndürmek mümkün olsaydı ben 18 yaşıma dönmek **isterdi**m.	İste- fiili, geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	Özlem ifadesi	Metin bağlamında geçmişteki bir döneme duyulan özlem ifadesi	19
Aylin'e avazım çıktığı kadar bağırmak **istedi**m.	İste- kipi, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istenilen ama yapılma hayata geçirilmeyen eylemin ifadesi	21
Aylin güvenimi tamamen kaybetti, artık onu görmek bile **istemiyor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Metin bağlamında varılan sonucun ifadesi	21
Sonunda, erkek tanımadığı yeni aşkının yüzünü merak etmiş, kadından bir fotoğrafını göndermesini **istemişti.**	İste- fiili, duyulan geçmiş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek aktarımı	Metin bağlamında geçmişte yaşanmış bir olayın hikayeleştirilerek aktarımı	22
Hayatımızda her zaman ileride önümüze çıkacak fırsatları düşünüp mutlu ol**malı**yız.	Gereklilik kipi	Tavsiye ifadesi	Dinleme metni kapsamında yapılan etkinliğin doğru-yanlış cümlesinde yaşam tavsiyesi, önerisi	23
Bir zamanlar hayatımızdan çıkarmak istediğimiz insanları bir gün tekrar **isteyebilir**iz.	İste- fiili, yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Saptama cümlesi	Dinleme metni kapsamında yapılan etkinliğin doğru-yanlış cümlesinde saptama ifadesi	23
Oğlum, yiyeceğin kadar yemeği tabağına al.	Emir kipi	Direktif verme	Karşıdakinden israftan kaçınmasını isteme	24
Hayatımda hiçbir şeyi iyi bir tiyatro sanatçısı olmayı istediğim kadar **istemedi**m.	İste- fiilinin olumsuzu, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	İstenilen, arzulanan bir şeyi ifade etme sitem\istek\hayal kırıklığı vb. anlamlar içerebilir bağımsız cümle olduğundan	24
Büyüy**elim** ama yaşlanmay**alım**.	İstek kipi	İstek bildirimi	Yaş ve yaşlanma kavramları üzerine bir metin bağlamında son cümle	26
Kendisine dede mememizden hiç hoşlanmaz adıyla hitap etmemizi **ister**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istenilen isteğin aktarımı	28
Dedenin hayat görüşüne göre insan **isterse** yaşlanmay**abilir**.	İste- fiili, şart kipi, yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Öznel ifade aktarımı	Metinle ilgili etkinlikte öznel görüşe göre şarta bağlı yorum cümlesi aktarımı	28
Gördüğün gibi şu anda çok meşgulüm. Mümkünse öğleden sonra gel**ebil**ir misiniz?	Yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Rica etme	Durum açıklamasıyla birlikte ricada bulunma Bağımsız cümle olduğundan rica\istek\kinaye vb. anlamlar içerebilir	29
Bu yaz da geçen yaz yaptığımız gibi birkaç farklı şehirde tatil yap**alım** mı?	İstek kipi	Teklifte bulunma	Geçmişte yapılan şeylerin aynısını yapmak isteme	29
Sana daha önce de söylediğim gibi bu konu hakkında hiçbir fikrim yok. Lütfen bana soru sorma.	Emir kipi	İstememe ifadesi	İstenilmeyen bir durumun sebebini açıklayarak ricada bulunma	29
Bu akşam da geçen akşam söylediğin gibi şarkı söyle**r** misin bize?	Geniş zaman kipi	Ricada bulunma	Geçmişe atıfta bulunarak rica etme	29

Tablo 3.30. Yeni Hitit B2 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
"Yere bakmamaya gayret edin." "Adım atarken ayağınızı yerden öyle kaldırmayın." "Dikkatli hareket etmeye çalışın."	Emir kipi	Öğüt, yönlendirme	Metin bağlamında bir dansın nasıl yapılması gerektiğini tarif etme	36
Benimle alay ediyormuşçasına konuşma!	Emir kipi	Rest çekme	Kişinin kendisiyle nasıl konuşulmasını istemediğini belirtmesi	39
Sizin gibi doktoru bekleyen derdi takıntı hastası insanlarla tanışın ve sorunlarını öğrenin.	Emir kipi	Yönerge	Etkinlik kapsamında öğrenciden istekte bulunma	41

Tablo 3.31. Yeni Hitit B2 (4. Ünite)

4. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Şu raporu benim yerime sen hazırlayıver**se**n ne olur?	Dilek kipi	Rica	Bağımsız cümle olduğundan rica\istek\sitem\yalvarma vb. anlamlar içerebilir	43
Ayağa kalkmışken şu camı da kapatıver, içerisi buz gibi ol**du**.	Geçmiş zaman kipi	Talepte bulunma	Muhataptan talepte bulunma	43
Her şeyi ben hazırladım, siz de bir zahmet yerinizden kalkıp masaya geliverin.	Emir kipi	Serzenişte bulunma	Bağımsız bir cümledir. Serzeniş bağlamında emir\istek anlamları içerebilir	43
Hanımefendi, siz hangi gömleği alacağınızı düşüne durun, ben diğer müşterilerimizle ilgilene**yim**.	İstek kipi	Bildirimde bulunma	Yapılacak olan eylemin bildirisinde bulunma	47
Pardon, biraz daha sessiz ol**abilir** misiniz?	Yeterlik kipi	Rica etme	Bağlamdan bağımsız bir cümle olup rica\kızgınlık\uyarı\istek anlamları içerebilir	51
Müdür bütün çalışanlarla tek tek görüşmek **istiyormuş**. Bugünlerde bizi de arayabilir.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi, yeterlik kipi	Durum bildirimi	Var olan bir durumu bildirip olasılıkları ifade etme	51
Beyefendi pardon, burada sigara içemezsiniz. **İsterse**niz bahçemizi çık**abilir**siniz.	İste- fiili, şart kipi, yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Kural gereği uyarıda bulunma	Var olan bir kuralı uygulamak adına muhatabı yönlendirme	51
Alo! İyi günler, Serkan Bey'le görüş**ebilir** miyim?	Yeterlik kipi	İzin isteme	İletişim kurma amaçlı muhatap olunacak kişinin uygunluğunu sorma\telefona gelmesini isteme\orada bulunma durumunu öğrenmek isteme gibi anlamlar içerebilir	51
İhtiyaç duyarsam bana yardım ed**ebilir** misin?	Yeterlik kipi	Rica etme	Bağlamdan bağımsız bir cümle olup rica\talep\istek vb. anlamlar içerebilir	51

Tablo 3.32. Yeni Hitit B2 (5. Ünite)

5. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Çok yoğun çalışarak dünya kadar para kazanmaktan**sa** daha az parayla kendime daha çok vakit ayırabilmeyi, stressiz yaşamayı **tercih eder**im.	Şart kipi, tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	Metin bağlamında açıklamasıyla birlikte tercih bildirimi	54
Kapının önünde ayakta beklemekten**se** içeri girip otur**alım**, hava çok soğuk.	Şart kipi, istek kipi	Kıyaslama sonucu istek bildirimi	İki durumun kıyaslanması sonucu sebebini açıklayarak birini istemek	55
İyi bilmediğim konular hakkında konuşmaktan**sa** susmayı **tercih eder**im.	Şart kipi, tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	İki durumun kıyaslanması sonucu tercih bildirimi	55
Maça evde izlemek varken neden bu soğukta stadyuma giri**yor**sun?	Şimdiki zaman kipi	Anlam verememe, eleştiri, evde izlemeyi teklif etme	Sorgulama, dolaylı uyarı	55
Bilet almak için saatlerce sıra beklemekten**se** konseri televizyondan izlemeyi **tercih eder**im.	Şart kipi, tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih belirtme	Sebebini açıklayarak tercih belirtme	55
Spor salonuna dünyanın parasını ödemekten**se** her gün bir saat yürüyüş yap**sa**k olmaz mı?	Şart kipi, dilek kipi	Bir seçene karşı başka bir seçeneği önerme	Kıyaslama yaparak daha mantıklı geleni teklif etme	55
Yarın sabah erkenden dersimiz var ama siz yatıp uyumak yerine geç vakte kadar televizyon seyretmeyi **tercih ediyor**sunuz.	Tercih etme- fiili, şimdiki zaman kipi	Sitem ifadesi	Bağlamdan bağımsız bir cümle olup sitem\isyan\kızgınlık\durum bildirimi vb. anlamlar içerebilir	55
Sorunlarını tek başına çözmeye çalışmak yerine çevrendeki insanlardan yardım **istemeli**sin.	İste- fiili, gereklilik kipi	Öneride bulunma	Bir soruna karşı öneride bulunarak yardım etme isteği	55
Güzel bir evinizin ve iyi bir arabanızın olmasını **istiyorsa**n hayal kuracağına bunlara sahip olmak için bir şeyler yap.	İste- fiili, şart kipi, emir kipi	Öğüt ifadesi	Şarta bağlı bir isteğin gerçekleşmesi için öğüt verme	55
Bunun bir alternatifi olarak yemek kültürüne ait bir imgeyi kullanmak **isterdi**m.	İste- fiili, geniş zaman kipi, geçmiş zaman kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında alternatif bir öneri tasarımı için yapılması istenen şeyin açıklanması	56
Ama gelin enine boyuna bir düşün**elim**, gerçekten paranın ne önemi var?	İstek kipi	Yönlendirme	Metin bağlamında okuyucudan yapılması istenilen şeyin açıklamasıyla bildirimi	57

Yeni Hitit B2 (5. Ünite), Tablo Devamı

5. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Sağlıklı olmak için hayvansal yağlar yerine bitkisel yağları tercih edin.	Emir kipi	Sağlık, bilinçli yaşam önerisi	Emir, tavsiye	59
İşe girdiğinden beri şirketin müdürü olmak için yanıp tutuştuğunu herkes bili**yor**.	Şimdiki zaman kipi	Durum açıklaması	Yanıp tutuşmak deyimiyle çok güçlü bir isteğin ifade edilmesi	58
Sağlıklı olmak için hayvansal yağlar yerine bitkisel yağları **tercih edin**.	Tercih et- fiili, emir kipi	Tavsiye ifadesi	Açıklamasıyla birlikte verilen tavsiye ifadesi	59
Karşımızdaki kişilerin kutsal değerlerini tartışma konusu yapma**malı**yız.	Gereklilik kipi	Âdâb-ı Muaşeret kuralı bildirimi	Ahlaki uyarıda bulunma amaçlı öneri, tavsiye	59
“Şampuanınızı değiştirin.” “Çocuk sahibi olun.” “Yabancı dil öğrenin.” “Cimri olun.” “Araba alın ama kullanmayın.” “Golf oynayın.” “Çirkin giyinin.” “Kemer yerine askı takın.” “Nakit para kullanmayın.”	Emir kipi	Tavsiyeler	Metin bağlamında yapılması gerekenlerin açıklanmadan önce konulan başlıkları	60
Bütün anlaşmazlıklar sona erdiril**ebil**ir, yeter ki birbirimize saygı ve anlayış göstermeyi bil**elim**.	Yeterlik kipi, istek kipi	Öğüt bildirimi	İstenilen bir şeye ulaşmak için öğüt verme	63
Bir tasarruf planı yapıp düşüncelerinizi eşinizle paylaşarak tasarruflarınızı nasıl değerlendireceğiniz konusunda bir karar verin.	Emir kipi	Yönerge	Etkinlik kapsamında öğrencilerden istenilen uygulamalar	65

Tablo 3.33. Yeni Hitit B2 (6. Ünite)

6. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
O yemeği anneannem çok iyi yapar**dı**, ister**se**n hatırladığım kadarıyla tarifini ver**eyim**.	Geçmiş zaman kipi, şart kipi, istek kipi	Öneride bulunda	Tecrübe aktarımı yapma teklifinde bulunma	67
Anladığım kadarıyla siz kursa devam etmek **istemiyor**sunuz.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	Onay bekleme	Muhataba tahmin edilenin doğruluğunu onaylatma cümlesi	67
En iyisi mi her ikisini de layıkıyla yapmanın yollarını öğren**elim**.	İstek kipi	Çözüm önerisi	Metin bağlamında işlenen konu hakkında çözüm önerisinde bulunma	74
Ben yemeği hazırlayana kadar sen de evi süpürüp tozları al.	Emir kipi	İş bölümü planı yapma	Plan için iş bölümü yapıp muhataptan istekte bulunma	74
Senden emir mi alacağım, kura çekeriz, ona göre iş bölümü yaparız.	Geniş zaman kipi	Rest çekme	Kaba bir şekilde yöneltilen teklifi reddetme	74

Tablo 3.34. Yeni Hitit B2 (7. Ünite)

7. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Evet, hayatı ciddiye almak zorundayız ama bunu yaparken de gülmekten, hatta etrafı çınlatırcasına kahkahalar atmaktan vazgeçme**meli**yiz.	Gereklilik kipi	Yaşam felsefesi tavsiyesi verme	Metin bağlamında okuyucuya yaşam tüyosu verme	80
Şöyle sıcak mı sıcak, baharatlı mı baharatlı bir çorba içmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Arzu bildirimi	Çok yapılmak istenen bir eylemin bildirimi	83
Kardeşim "Nant" yazın olsun bitsin, sonundaki es'i niye yazı**yor**sun?	Şimdiki zaman kipi	İsyan bildirimi	Metin bağlamında isyan edilen bir duruma karşı istek bildirimi	84
Biliyorum unutkansın ama hiç değilse evlilik yıl dönümünüzü hatırla**sa**ydın.	Dilek kipi	Sitem etme	Beklenen bir şeyin gerçeklememesine sitem etme	87
Onunla yemeğe çıkmayı hiç **istemiyordu**m ama çok ısrar edince kabul etmek zorunda kal**dı**m.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi, geçmiş zaman kipi	Mecburiyet açıklaması	İstenmeden yapılan bir durumun sebebinin açıklanması	87

Tablo 3.35. Yeni Hitit B2 (8. Ünite)

8. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Uzmanlar spora başlayacak kişilere önce doktor kontrolünden geçmelerini **tavsiye ediyor**lar.	Tavsiye et- fiili, şimdiki zaman kipi	Tavsiye bildirimi	Konu uzmanlarından sağlık için istek ifadesi	92
Bugün çalışmayıp biraz dinlen, böylece daha önce öğrendiklerini sindi**r**miş olursun.	Emir kipi, geniş zaman kipi	Sağlık/dinlenme yönlendirmesi	Dolaylı öneri, yönlendirme	93
Peki müziğin bitkiler üzerindeki etkilerine bir örnek ver**ebil**ir misiniz?	Yeterlik kipi	Bilgi istemi	Dinleme metni bağlamında yapılan etkinliğin bilgi ölçme sorusu	94
Bir hafta kullandığım ayakkabının altı delinince ayakkabıyı iade etmek **istedim**.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstek bildirimi	Geçmiş zamanda meydana gelmiş bir olayın aktarımı	95
Bugünkü programım şimdilik boş görünüyor, görüş**ebil**iriz.	Yeterlik kipi	Uygunluk bildirimi	Bağlamdan bağımsız bir cümle olup uygunluk bildirme\istek\kinaye vb. anlamlar içerebilir	100
Yoğunluktan yeni komşuları daha ziyaret edemedim ama yoğun olmak işime geldi. Bugünlerde canım hiç kimseyle görüşmek **istemiyor.**	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	İstememe bildirimi ve bunun sebebini açıklama	100
Saat çok geç olmuş zaten, biz yavaş yavaş izninizi istey**elim**.	İstek kipi	Toplumda yerleşik dilsel kalıp	Nezaket ifadesi, izin isteme	100
Artık birbirimizle tartışmaya bir son verin. Zaten sinirlerim bozuk, bir de sizi dinlemey**eyim.**	Emir kipi, istek kipi	Tartışmanın sonlandırılması talebi	Huzursuz ortamın son bulmasını isteme, sükunet talebi	100

Tablo 3.36. Yeni Hitit B2 (9. Ünite)

9. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
İlaçlarınızı düzenli kullanmakla birlikte beslenmenize de dikkat edin.	Emir kipi	Sağlıkla ilgili öneri	Olması gerekeni bildirme	103
Ferhat'tan rica etsem bana bu akşam için arabasını ödünç veri**r** mi ki?	Geniş zaman kipi	Onay arayışı	Asıl muhataba soracağı soruyu başkasına onaylatma isteği	111
Önce siz insanlara saygılı davranın ki, başkalarından da aynı saygıyı gör**ebile**siniz.	Yeterlik kipi, istek kipi	Öğüt verme	Şarta bağlı tavsiye	111
Senin ne istediğini anlamadım ki ona göre davran**ayım**.	İstek kipi	Durum bildirimi	Anlaşılmayan bir durumun bildirimi	111
Deminden beri hep bir ağızdan beni suçlayıp duruyorsunuz, konuşmama fırsat vermediniz ki kendimi savun**ayım**.	İstek kipi	Sitem ifadesi	İstenmeyen durumun neden olduğu şeyi sitemle dile getirme	111

Yeni Hitit B1 ve B2 seviyelerine ait ders kitaplarında gerçekleştirilen incelemede, özellikle okuyucuya hitap eden metinler (okuyucuya seslen, okuyucuyla iletişim kuran), konuşma metinleri ve diyaloglar bağlamında isteme semantiğine yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, dilsel yapıların bağlam içinde taşıdığı anlamlar ve işlevler analiz edilmiş; isteme anlamı barındıran yapılara özellikle emir, istek, dilek, yeterlik ve gereklilik kiplerinde yoğun biçimde rastlandığı tespit edilmiştir. Bu kipler aracılığıyla çoğunlukla öneri, istek, arzu vb. bildiren ifadeler gibi duygu belirten anlamlardan oluşturulmuştur. Ayrıca, daha sınırlı sayıda da olsa haber kiplerinin isteme anlamında kullanıldığı örneklere de yer verilmiştir. Diyaloglar bakımından ise B2 seviyesinde, B1'e kıyasla daha sınırlı sayıda örnek sunulduğu belirlenmiştir.

3.5. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1

Tablo 3.37. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (1. Ünite)

1. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Ama şunu bil**meli**yiz ki, yaşadığımız her şey bize tecrübe kazandır**ır**.	Gereklilik kipi, geniş zaman kipi	Tecrübe bildirimi	Tecrübeleri aktarırken kullanılan istek ifadesi Metin bağlamında tecrübe ifadesi	4
Unutmay**alım** ki ilk bakışta dayanılmaz gibi gelen acılar belki de adresinize postalanan bir mutluluk davetiyesid**ir**…	İstek kipi, geniş zaman kipi	Tecrübe aktarımı	Metin bağlamında unutulmaması istenen tecrübe aktarımı	4
Ben seni böyle görmek **istemiyor**um.	İste- fiilinin olumsuzu, şimdiki zaman kipi	İstememe bildirimi	Diyalog bağlamında istememe bildirimi, hüzne ortak olma	6
Sizlere son okuduğum bir romandan bahsetmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında bir konuşma örneği kapsamında konuya giriş cümlesi	6
Diyalogdaki kişilerin hayata bakış açısı nasıldır açıklayınız?	Emir kipi	Yönerge	Metin bağlamında öğrenciden değerlendirme isteme	6
Diyalogda anlatılan hikâye hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.	Emir kipi	Yönerge	Metin bağlamında öğrenciden değerlendirme isteme	6
Çocuklar koyu renkleri **tercih eder**.	Tercih et- fiili, geniş zaman kipi	Tercih bildirimi	Dinleme metni bağlamında doğru yanlış etkinliği cümlesi	7
Belki de okul kütüphanesine bağış yapmak **ister**ler.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek ihtimali bildirisi	Metin bağlamında istek beklentisi ifadesi	9
Yurtdışındaki çeşitli okullarla da iletişim kur**sa**k ve bir yazı gönder**se**k…	Dilek kipi	Plan önerisi	Metin bağlamında yapılacak iş için öneride bulunmak, yöntem teklif etmek	9
Umarım yayın evlerinden ve diğer okullardan olumlu cevap gelir ve okulumuz büyük ve farklı bir kütüphaneye kavuş**ur**.	Geniş zaman kipi	Beklenti ifadesi	Metin bağlamında yapılan işin sonuçları için beklenti ifadesi	9
Bak**abil**ir miyim?	Yeterlik kipi	İzin isteme	Metin bağlamında eylemde bulunmak için izin isteme	14
Neyse, ben bir tane yuvarlak turuncu akik kolye, bir tane de üçgen ametist taşlı kolye **rica ediyor**um.	Rica et- fiili, şimdiki zaman kipi	Talep etmek	Metin bağlamında alışveriş ortamında söylenen isteme kalıp ifadesi	14
7 Ekim'de başlayacak ve on gün sürecek ebru sergimize tüm öğrenciler ve hocalarımız davetli**dir**.	Bildirme eki	Davet bildirimi	El ilanında bulunan davet ilanı	15
Yatırımcılar yumurtaları ayrı sepetlere dağıt**malı**. Yani yatırımlarını farklı enstrümanlara dağıtarak riskleri azalt**malı**lar.	Gereklilik kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında ekonomik tavsiye ifadesidir	16
Bu nedenle yatırımcılara yerel para birimlerini tercih etmelerini öneri**yor**uz.	Şimdiki zaman kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında ekonomik tavsiye ifadesidir	16
Ne yapacağım konusunda çok acil yardımın gereki**yor**.	Şimdiki zaman kipi	Yardım talebi	Metin bağlamında zor bir durumdan kurtulmak için uzmandan yardım talebinde bulunmak	20

Tablo 3.38. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (2. Ünite)

2. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Peki siz ünlü olmak **ister** misiniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek sorgulaması	Metin bağlamında konuyu genişletebilmek için sorulan soru	24
Daima bakımlı ol**malı**sınız.	Gereklilik kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında konu edilen sektörün istediklerini açıklama	24
Şimdi aynı soruyu tekrar sormak **istiyor**um: Hâlâ ünlü olmak **istiyor** mu?	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	Sorgulatma ifadesi	Metnin son satırlarında istekleri tekrar sorgulama	24
İnsanlar niçin şöhret olmak **ister**ler?	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek sebebi sorgulaması	Metinle ilgili etkinliğin sorusu	24
Bana soracak olursan, geleneksel kıyafetler de giy**meli**sin.	Gereklilik kipi	Öneri ifadesi	Metin bağlamında yarışmacıya tavsiye verme	25
Bana sık sık e-posta gönder.	Emir kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında eski arkadaşıyla iletişimde kalma iste	30
O zaman size imzalı bir "Aşk" romanı mı hediye ed**eyim**?	İstek kipi	İstek sorgulama	Metin bağlamında istek sorgulaması	34
İskender'i de kardeşim için imzala**r** mısınız?	Geniş zaman kipi	Rica etme	Metin bağlamında yazardan imza isteme	34
Dile benden ne diler**se**n?	Dilek kipi	Teklif	Kalıplaşmış istek sorgulaması, ucu açıktır ne istersen yaparım anlamı içerir	38
"Kalpten **iste**mek" deyiminin anlamı nedir? A) Az **iste**mek B) Başkasından **iste**mek C) Çok fazla **iste**mek D Hiç **iste**memek	İste- fiili	Dil bilgisi öğretimi	Deyim anlamı öğretmek amacıyla kalpten istemek deyiminin çoktan seçmeli sorusu	39

Tablo 3.39. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Param yok, para kazanmak için çalış**malı**yım.	Gereklilik kipi	Zorunluluk ve kişisel ihtiyaç	İçsel gerekçe, kişisel istek	42
Kısıtlı bütçeme uygun bir şehirde yaşa**malı**yım.	Gereklilik kipi	Rasyonel gerekçeye dayalı tercih	Planlama, karar verme	42
Okulun yurt dışı imkânlarından faydalan**malı**yım.	Gereklilik kipi	Fırsat değerlendirme isteği	Amaç bildirimi	42
Annem yalnız ve rahatsız, onu sık sık ziyaret edebil**meli**yim.	Gereklilik kipi	Fiziksel/duygusal olanak isteği	Arzu, imkân ifadesi	42
Kemal, bunlardan dolayı C Üniversitesi'ni **tercih etti.**	Tercih et- fiili, geçmiş zaman kipi	Tercih bildirimi	Metin bağlamında, yapılan tercihin aktarımı	44
Dört dörtlük kitap keyfinizi dört katlı kitap kafemizde yaşayın.	Emir kipi	Davet ifadesi	Metin bağlamında kafe reklamı, davet ilanı	46
30 Kasım'daki görkemli açılışımıza hepinizi bekli**yor**uz.	Şimdiki zaman eki	Davet ilanı	Metin bağlamında açılışa davet	46
O sergiyi bende görmek **istiyor**um. *	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Dil bilgisi etkinliği kapsamında hataları düzeltme cümlelerinde istek ifadeleri	48
Ahmet'te seni aramak **istiyor**. *	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	*Etkinlik olduğundan direkt alınmıştır	
"Artık kitaplar bilgisayardan okunuyor, kitap kokusuna hasretiz." demeyin.	Emir kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında ele alınacak konuya istek ifade eden giriş cümlesi	49
Eğer yurtdışına çıkmak gibi bir planınız var**sa** geçmemeniz gereken şu yolu mutlaka not edin.	Şart kipi, emir kipi	Uyarı ifadesi	Metin bağlamında uyarı cümlesi	50
Bu arada yolda bazı mezarlar da görürseniz korkuya kapılmayın.	Emir kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında sakin olunmasını isteme	50
Buna rağmen teklifimiz ilginizi çekti ve sıra dışı bir yolculuk yapmaya karar verdiyseniz bize uğrayın.	Emir kipi	Öneri ifadesi	Metin bağlamında reklam cümlesi, iletişim çekme isteği	50
Bizi arayın, size sıra dışı bir yolculuğun kapılarını aralay**alım**.	İstek kipi	Teklif ifadesi	Metin bağlamında vaatte bulunarak davet etme	50
O zaman hiç durmay**alım**.	İstek kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında teşvik cümlesi	55
Haydi, önce sorunumuzu belirley**elim** sonra çözümler üret**elim**.	İstek kipi	Planlama	Metne yönelik etkinlik bağlamında öğrenciye yönerge verme	55

Tablo 3.40. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (4. Ünite)

4. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Keşke seni gör**ebilse**m, seninle sohbet ed**ebilse**m. Gönlünden dökülen mısraların sesini duy**abilse**m…	Yeterlik kipi, dilek kipi	Arzu, özlem ifadesi	Metin bağlamında geçmişteki kişiye duyulan özlem, arzu ifadesi	60
Lütfen sıraya gir**er** misiniz?	Geniş zaman kipi	Rica etme	Bu cümleler "Bu ifadeler uygun birer diyalog yazınız" yönergeli etkinlikte yer almaktadır. Bağlamı öğrenci oluşturacağından burada anlamsal sütunundaki yorumlar işlevsel yorumları olarak değerlendirilmiştir.	62
Yardım ed**ebilir** miyim?	Yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Teklif etme		
Yer ver**ebilir** miyim?	Yeterlik kipi, geniş zaman kipi	Teklif etme		
Lütfen yüksek sesle konuşmayınız.	Emir kipi	Uyarıda bulunma		
Memleket **ister**im.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek bildirimi	Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiiri olup dinleme ve boşluk doldurma etkinliği olarak verilmiştir. Hayal, arzu, istek anlamları içerir	63
Otelinizde yaşadığımız bazı sıkıntıları size aktarmak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında şikâyet etme bildirimi	64
Biletinizi al**abilir** miyim?	Yeterlik kipi, geniş zaman kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında kontrol amaçlı bileti isteme	66
Biraz bekle**r** misiniz?	Geniş zaman kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında gereklilik içeren isteme ifadesi	66
Geçenlerde okuduğum ilginç bir iş ilanını sizinle paylaşmak **istiyor**um:	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında ifade edilen istek	68
Aracınızla ilgileniyorum fakat detaylı bilgi almak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istek bildirimi	69
Öncelikle aracınızın yakıt tipini öğrenmek **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek bildirimi	Metin bağlamında istek bildirimi	69
İsterseniz arabayı bir görün.	İste- fiili, dilek kipi	Teklif ifadesi	Metin bağlamında öneride bulunmak	69
Tamam bir görüş**elim.**	İstek kipi	Plan oluşturma	Metin bağlamında teklifi kabul edip buluşma ayarlama	69
Kabul eder**se**niz, yüksek lisansımı okulunuzda yapmak **istiyor**um.	Dilek kipi, iste- fiili, şimdiki zaman kipi	Başvuru yapma	Metin bağlamında istenilen dileği ifade etme	69
Sana yardım etmemi **ister** misin?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Anlık plan oluşturma	Metin bağlamında yardım teklifinde bulunma	73
-Ne **istiyor**sun, diye seslenir.	İste- fiili, şimdiki zaman kipi	İstek aktarımı	Metin bağlamında istek sorgusu	74
-Aşağı gel, Hocam burada söyley**eyim**.	İstek kipi	İstek ifadesi	Metin bağlamında istek ifadesi	74

“Ev arkadaşı arıyorum.” Gazi Üniversitesi merkez yerleşkesinde 5 dakika yürüme mesafesindeki evime erkek ev arkadaşı arı**yor**um.	Şimdiki zaman kipi	İlan	Metin bağlamında yazarın ev arkadaşı istemesi	75

Tablo 3.41. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 (5. Ünite)

5. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Bak**ayım**, ne oku**yor**sun?	İstek kipi, şimdiki zaman kipi	İsteme ifadesi	Metin bağlamında talepte bulunmak	79
Kitabı okuduktan sonra bana ver**ir** misin?	Geniş zaman kipi	Talepte bulunmak	Metin bağlamında rica ederek talepte bulunma	79
Ben de okumak **istiyor**um.	İste- fiili, şimdiki zaman	İstek bildirimi	Metin bağlamında isteğini bildirme	79
“Söyleyin bak**alım**, beni ne kadar sevi**yor**sunuz?”	Emir kipi, istek kipi, şimdiki zaman kipi	Onay arama	Hikâye metninde retorik sorgulama	82
“Çabuk bunu alın! Kafasını uçurun!”	Emir kipi	Ferman buyurma	Hikâye metninde, masallarda, tarihi olay metinlerinde kalıplaşmış padişahın emri anlamında kalıp söz	82
Aşkını ilan etmek **ister**, fakat yaratılışı buna uygun değildir.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek aktarımı	Metin bağlamında istek ve karşıt görüş ifadesi	86
Susuzluğunu gidermek **ister**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek aktarımı	Metin bağlamında istek bildirimi	86
O zaman dün bana gelen elektronik postadaki gizemli öyküyü iyi dinle.	Emir kipi	Teklif ifadesi	Metin bağlamında cümleyi kuran kişinin arkadaşına teklifte bulunması	87
Eee, neymiş?	Duyulan geçmiş zaman kipi	Merak ifadesi	Metin bağlamında merakı dile getirme ve öğrenmek isteme	87
Sabret ve çalışmaya devam et.	Emir kipi	Tavsiyede bulunmak	Metin bağlamında anlatılan hikâyeden çıkarılan özet	87
Orta şekerli, bol köpüklü kahvemizden **istedi**m.	İste- fiili, geçmiş zaman kipi	İstemek bildirimi	Metin bağlamında geçmişteki bir istemenin aktarımı	88

3.6. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2

Tablo 3.42. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (1. Ünite)

1. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
İsterseniz önce "Avukat kimdir?" sorusunun cevabını vererek başlay**alım.**	İste- fiili, şart kipi, istek kipi	Girizgâh ifadesi	Metin bağlamında konuşmacının giriş yapmak istemesi	4
Eğer bu bölümü tercih etmek **isterse**niz, sadece sosyal bilimlerle ilgili olmanız yetmez.	İste- fiili, şart kipi	İsteğin bağlı olduğu şartı bildirme	Metin bağlamında isteğin bağlantılı olduğu şartı bildirerek yol gösterme	4
Çocuk hangi mesleği **istiyorsa** seç**meli**.	İste- fiili, şart kipi, gereklilik kipi	Fikir belirtme	Etkinlik gereği tartışma başlangıcı cümle	6
Bu konuda neler söylemek **ister**siniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Fikir sorma	Konuyu yönlendirici röportaj sorusu	15
Yeniden dünyaya gel**se**ydiniz kim olmak ve nerede, nasıl bir yaşam sürmek **ister**diniz?	İste- fiili, geniş zaman kipi	Hayal sorgulama	Hayaller, istekler üzerine kompozisyon etkinliği gereği istek sorgulama	16
Bir diğer aşamada ses çıkartılmaz ve köpeğin tamamen koku ile saklanan kişiyi bulması **istenir**.	İste- fiili, geniş zaman kipi	İstek açıklaması	Metin bağlamında köpek eğitimi esnasında yapılan istenen açıklaması	20

Tablo 3.43. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (2. Ünite)

2. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Düşünün bir sabah uyanıyorsunuz hastasınız.	Emir kipi	Hayal ettirme	Kurmaca bir dünya oluşturup fikir alma amaçlı metinde hayal ettirme isteği	27
Yapılan stajlar alınan sertifikalar, diplomalar ve sahip olunan diğer özellikler düzenli bir şekilde belirtil**meli**dir.	Gereklilik kipi	Kural bildirimi	İş başvurusunda yapılması gerekenleri belirtip istenileni ifade etme	28
Kağıdınız düzenli ve temiz ol**malı**dır.	Gereklilik kipi	Kural bildirimi	İş başvurusunda yapılması gerekenleri belirtip istenileni ifade etme	28
Yazı karakterinin seçimine ve boyutuna dikkat edil**meli**dir.	Gereklilik kipi	Kural bildirimi	İş başvurusunda yapılması gerekenleri belirtip istenileni ifade etme	28
Türü ne olursa olsun öz geçmişinize ilk olarak kişisel bilgilerinize (ad, soyad, adres, iletişim numaraları, doğum tarihi, medeni durumu, askerlik vb.) vererek başla**malı**sınız.	Gereklilik kipi	Açıklama, yönlendirme	İş başvurusunda yapılması gerekenleri belirtip istenileni ifade etme	29
Üçüncü adımda önceki iş yerleriniz, oradaki konumunuz işe başlama ve işten ayrılış tarihleriniz ol**malı**dır.	Gereklilik kipi	Bilgi verme, düzen önerisi	İş başvurusunda yapılması gerekenleri belirtip istenileni ifade etme	29
Yardımına ihtiyacım var. Ne yapmamı öner**ir**sin?	Geniş zaman kipi	Yardım isteme	Metin bağlamında tavsiye alma, yardım isteme	37
İyilik yap denize at, balık bilmez**se** Halik bilir.	Şart kipi, emir kipi	Atasözü, öğüt	Yapılan hiçbir iyiliğin karşılıksız kalmayacağını bildirme	41
Karşılık beklemeden iyilik yap.	Emir kipi	Atasözü açıklaması	Yapılması istenen ve tavsiye edilen davranış	41

Tablo 3.44. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (3. Ünite)

3. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Yalnızca özel gösterimlerle seyirci karşısına çıkacak olan filmlerin bir arada bulunduğu bu sinema şenliğini kaçırmayın.	Emir kipi	Tavsiye ifadesi	Metin bağlamında etkinlik duyurusu	44
Okuduğunuz bir romanı tiyatro oyunu olarak izlediğinizi düşünün.	Emir kipi	Hayal kurma	Bir kurgu oluşturarak kompozisyon yazımı isteme	45
Peki, uzaya nasıl çıkmış, nereden hareket etmiş, anlat**sa**na!	Dilek kipi	İstekte bulunma	Metin bağlamında merak gidermek için soru sorulması	46
Sanatseverlerimiz için sizi kısaca tanıy**abil**ir miyiz?	Yeterlik kipi	Rica etme	Metin bağlamında röportaj amacıyla kişinin kendini tanıtmasını isteme	48
Kendi sanatınızı tanımla**r** mısınız?	Geniş zaman kipi	Bilgi isteme	Röportaj esnasında kişiden bilgi isteme	48
O halde yolunuz açık olsun demek **ister**iz.	İste- fiili, geniş zaman kipi	Dilekte bulunma	Röportajın sonunu getirme	48
Hayalî bir dürbünden bir mekâna bakı**yor**sunuz.	Şimdiki zaman kipi	Sahne tasviri, etkinlik başlangıcında yönlendirme	Kompozisyon etkinliği amacıyla tahayyül ettirme	59
Birkaçını anlatı**r** mısın?	Geniş zaman kipi	Bilgi isteme	Metin bağlamında bilgi isteme	62
Sana yarın kitabı getir**eyim.**	İstek kipi	Plan yapma	Metin bağlamında yakın gelecekte yapılacak eylemi belirtme	62
Yırtık perdeyi eyledik viran Varıp sahibine haber ver**elim** heman.	İstek kipi	Edebi bağlamda haber verme isteği	Hacivat-Karagöz atışmasında oyunun sonunun geldiğini bildirme	76
Ben yel değirmeninden başka bir şey göremiyorum, onlarla savaşmak büyük bir saçmalık, Lütfen aklınızı başınıza toplayın.	Emir kipi	Uyarı	Metin bağlamında bir topluluktan istenilen eylemin bildirisi	81

4. Ünite – Veri yok

Tablo 3.45. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (5. Ünite)

5. Ünite	**Biçimsel**	**Anlamsal**	**İşlevsel**	**Sayfa**
Hatalarımızın bedelini henüz doğmamışlara ödetme**meli**yiz.	Gereklilik kipi	Ahlaki uyarı	Metin bağlamında okuyucudan istenen ahlaki davranış	90
Tabiat ananın yasalarına duyarlılık göstermeli ve doğal afetleri ciddiye al**malı**yız.	Gereklilik kipi	Bilinçlendirme	Metin bağlamında okuyucudan istenen ahlaki davranış	90
Sunumun konusunu ve amacını belirleyin.	Emir kipi	Talimat	Akademik yönerge açıklaması	91
Konu ve amaç doğrultusunda bir sunum planlaması yapın.	Emir kipi	Talimat	Akademik yönerge açıklaması	91
Sunumun uzun etkili olması için fotoğraf, video vb. görsel ve iletişimsel araçlardan yararlanın.	Emir kipi	Yönerge, öneri	Akademik yönerge açıklaması	91
Sunum metninizi girişi, ana metin ve sonuç bölümlerinden oluşacak şekilde rapor haline getirin.	Emir kipi	Yönerge, öneri	Akademik yönerge açıklaması	91
Bu sanattan biraz bahseder misin?	Geniş zaman kipi	İstek İfadesi	Metin bağlamında konunun gidişatını kontrol etme	93
Yarın beraber gid**elim**.	İstek kipi	İstek bildirimi	Yakın zaman için plan yapma isteği	93
Şimdi konu hakkında uzman doktorumuz Kadir Şafak Bey'in görüşüne başvur**alım**.	İstek kipi	Yönlendirme	Metin bağlamında sohbeti yönetme	97
Öncelikle "organ nakli" nedir, kısaca anlatı**r** mısınız?	Geniş zaman kipi	Bilgi isteme	Metin bağlamında bilgi isteme	97
Bulaşık makinenizin bulaşıkları parlak ve temiz yıkaması için makinenin su gözeneklerini tıkayacak farklı ürünler kullanmayın.	Emir kipi	Uyarı	Kullanım bilgisi verme amacıyla yapılması gerekenleri ifade etme	100
Bilgisayarınızın bataryası doluyken fişi prize takmayın.	Emir kipi	Uyarı	Kullanım bilgisi verme amacıyla yapılması gerekenleri ifade etme	100

Tablo 3.46. Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B2 (6. Ünite)

6. Ünite	Biçimsel	Anlamsal	İşlevsel	Sayfa
Bu yüzden fırınınızın içinde deterjan kalmamasına özen gösterin.	Emir kipi	Tavsiye	Kullanım bilgisi verme amacıyla yapılması gerekenleri ifade etme	100
Ateşle yaklaşmayınız.	Emir kipi	Tehlike uyarısı	Etkinlik kapsamında simgelerin açıklamaları	101
Çamaşır makinesinde yıkamayınız.	Emir kipi	Yasaklama	Etkinlik kapsamında simgelerin açıklamaları	101
Ütü yapmayınız.	Emir kipi	Yasaklama	Etkinlik kapsamında simgelerin açıklamaları	101
Elde yıkayınız.	Emir kipi	Tavsiye	Etkinlik kapsamında simgelerin açıklamaları	101
Bitince çöpe atınız.	Emir kipi	Yönerge	Etkinlik kapsamında simgelerin açıklamaları	101
Bulaşık makinesinde ve aşırı sıcak suda yıkamayınız.	Emir kipi	Yasaklama	Ürün koruma amaçlı yönerge	102
Gözle temasında bol su ile yıkayınız.	Emir kipi	İlk yardım önerisi	Güvenlik uyarısı	102
Yalnız kuru temizleme yapınız.	Emir kipi	Tavsiye ifadesi	Kullanım yönlendirmesi	102
Önce bebeği arabadan çıkarın, sonra arabayı katlayın.	Emir kipi	Alaycı yönerge ifadesi	Alaycı, mizahi bir üslupla verilen talimat	103
Bu makinede kedi yıkamayın.	Emir kipi	Alaycı yönerge ifadesi	Alaycı, mizahi bir üslupla verilen talimat	103

Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe B1 ve B2 düzeyindeki ders kitaplarında yapılan çözümlemeler sonucunda, isteme semantiğine ilişkin yapıların oldukça sınırlı düzeyde yer aldığı görülmüştür. Özellikle diyalogların sayıca az olması ve okuyucuya hitaben yazılmış metinlerin sınırlı kalması, isteme anlamı taşıyan yapıların kullanım alanını daraltmıştır. Etkinlik yönergelerinde detaylı yönlendirmelere rastlanmakla birlikte, bu yönergeler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Benzer şekilde, kurumun dil bilgisi kitabında isteme semantiği içeren 600'ü aşkın örnek cümle yer almasına rağmen, araştırmanın örneklemi yalnızca ders kitaplarıyla sınırlandırıldığı için bu kaynak çalışmaya dahil edilmemiştir. Bununla birlikte, söz konusu materyallerin incelenmesi, kurumun öğretim yaklaşımı ve isteme semantiğine dair genel eğilimi hakkında dolaylı veriler sunmuştur. Bu çerçevede, Gazi TÖMER kitaplarında isteme semantiğinin sunumu diğer serilere kıyasla daha sınırlı ve yapısal olarak daha dar bir alana yayılmış görünmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Yedi İklim, Yeni Hitit ve Gazi TÖMER'e ait B1 ve B2 seviyesindeki ders kitapları isteme semantiği açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, her kurumun öğretim yaklaşımının ve metin seçim stratejisinin isteme anlamı taşıyan yapıların sunumuna doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Yedi İklim serisinde isteme semantiği özellikle B1 düzeyinde yoğun biçimde kullanılmış; okuyucuya hitap eden metinlerde, diyaloglarda ve yönlendirici ifadelerde bu yapıların yaygınlığı dikkat çekmiştir. Yeni Hitit kitaplarında ise isteme semantiği, okuyucuya yönelik metinlerde ve konuşma parçalarında öne çıkarken, B2 seviyesinde yapıların kullanımında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Gazi TÖMER kitaplarında ise diyalog sayısının azlığı ve metinlerin sınırlılığı nedeniyle isteme semantiğinin temsili daha kısıtlı kalmış; yönergeler her ne kadar detaylı olsa da araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Gazi TÖMER'in dil bilgisi kitabında çok sayıda isteme anlamı içeren örneğe yer verilmiş olmakla birlikte, araştırmanın örneklemi yalnızca ders kitaplarıyla sınırlandığı için bu materyal çalışmaya dahil edilmemiştir. Her ne kadar Gazi TÖMER'e ait dil bilgisi kitabında isteme semantiğini yansıtan çok sayıda örnek cümleye rastlanmış olsa da tez kapsamı yalnızca ders kitaplarıyla sınırlı tutulduğu için bu materyal kapsam dışı bırakılmıştır. Yine de bu kaynak, kurumun isteme kiplerine dair öğretim yaklaşımına ilişkin dolaylı veriler sunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, isteme semantiğinin öğretimsel bağlamda ders kitaplarında sunuluşu düzeyler arası farklılıklar gösterdiği gibi, kurumsal yaklaşım ve kitap türüne bağlı olarak da çeşitlenmektedir.

Ders kitapları incelendiğinde görülmüştür ki isteme semantiği konuşma metinlerinde, etkinliklerde ve soru yönergelerinde bolca örneklendirilmekte ve öğretilmektedir. Kalıp ifadelerle isteme semantiği Türk dilinin kültürel bağlamına uygun aktarılmıştır. "Eğer", "Keşke" gibi ifadelerin kullanımları isteme semantiği kapsamında orijinal metinlerle desteklenmiş, güncel hayattan alınmış metinlerle öğrenci Türkçeyle karşılaştırılmıştır.

Dil bilgisi etkinlikleriyle öğrencinin öğrenmekte olduğu dilde üretici becerisini geliştirmesi desteklenmiş ve dört beceri çerçevesinde sözcelem kurması ve anlaması için zemin hazırlanmıştır. Yeni öğretilecek dil bilgisi kuralı ya da dil bilgisi unsuruna ait

kelime, cümle ya da kalıplar öğretim öncesi metinlerde verilerek öğrenciye yeni öğreneceği birimi sezdirme amaçlanmıştır. Ayrıca, kitaplarda öğretim dizgesinin kolaydan zora ve bilinenden bilinmeyene ilkesine dayalı olarak kurgulandığı gözlemlenmiştir. Örneğin dilek-şart kipinin önce öğretildiği, ardından metin içeriğinde kullanıldığı yapılar bu öğretim mantığını doğrulamaktadır.

Elde edilen bulgular, her kurumun öğretim yaklaşımının ve metin seçim stratejisinin isteme anlamı taşıyan yapıların sunumuna doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Yedi İklim serisinde isteme semantiği özellikle B1 düzeyinde yoğun biçimde kullanılmış; okuyucuya hitap eden metinlerde, diyaloglarda ve yönlendirici ifadelerde bu yapıların yaygınlığı dikkat çekmiştir. Yeni Hitit kitaplarında ise isteme semantiği, okuyucuya yönelik metinlerde ve konuşma parçalarında öne çıkarken, B2 seviyesinde yapıların kullanımında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Gazi TÖMER kitaplarında ise diyalog sayısının azlığı ve metinlerin sınırlılığı nedeniyle isteme semantiğinin temsili daha kısıtlı kalmış; yönergeler her ne kadar detaylı olsa da araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Gazi TÖMER'in dil bilgisi kitabında çok sayıda isteme anlamı içeren örneğe yer verilmiş olmakla birlikte, araştırmanın örneklemi yalnızca ders kitaplarıyla sınırlandığı için bu materyal çalışmaya dahil edilmemiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, isteme semantiğinin öğretimsel bağlamda ders kitaplarında sunuluşu düzeyler arası farklılıklar gösterdiği gibi, kurumsal yaklaşım ve kitap türüne bağlı olarak da çeşitlenmektedir.

Öte yandan, istek kipine ilişkin morfolojik biçimbirimler (–A, –Ayım, –Alım) metinlerde örneklenmiş olmasına rağmen, açık biçimde dil bilgisel konu olarak sunulmamıştır. Bu durum, öğrencilerin bu yapıların formel özelliklerini fark etmelerini ve kullanmalarını zorlaştırabilecek bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Dilek-şart kipinin dilek, tasarı, pişmanlık, hayıflanma gibi farklı işlevleri bazen aynı etkinlik içinde bir arada sunulmuş; bu durum, öğrenicinin anlamı ayırt etmesini güçleştirmiştir. Anlam yönünden ayrıştırmanın yeterince yapılmaması, öğrenme sürecini zorlaştırıcı bir unsur olarak belirlenmiştir.

Bazı etkinliklerde dilek ile tasarının ya da pişmanlık ile hayıflanmanın arasındaki ince farklılıklar bir anda karışık bir şekilde verilmesi öğrencide anlam açısından karmaşaya sebep olup dil bilgisini öğrenme, edinme, sürecini zorlaştırabilmektedir.

Bu durumda yapılması gereken dil öğretilirken anlam bilimi ve edim bilimi çerçevesinde kip ve kiplik ayrımları gözetilerek basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeye gidilmesi ve öğrencinin berrak anlaşılır bir dil öğrenimi görmesi sağlanmalıdır. Türkçede kullanılan istek kipinin de ders içeriğine alınması diğer biçim birimi unsurlarıyla kıyasla az da olsa cümle etkinlikleri verilmesi önerilmektedir. Ders kitaplarında bu etkinliklere içerik düzenlemesi getirilmeli, gerekirse daha fazla ve farklı materyal desteği sağlanmalıdır.

Dört beceri dahilinde bu anlam farklılıkları A1 seviyesinde düzenli başlayarak C1 seviyesine kadar karıştırılarak örnekler hazırlanmalıdır. Kip ve kiplik farkının pekiştirilmesi amacıyla "Gelebilir misin?" cümlesindeki -eBİLMEK yeterlik fiilinin istek anlamı taşımasından yola çıkılarak örnek verilen herhangi bir cümlenin anlamı sabit kalacak şekilde farklı eklerle yeniden inşası tarzında etkinlikler ders kitaplarında örnek etkinlik olarak verilebilir.

4.1. Tartışma

Bu çalışmada, üç farklı kuruma ait toplam altı ders kitabı isteme semantiği bağlamında biçimsel, anlamsal ve işlevsel düzeylerde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, isteme anlamı taşıyan dilsel yapıların her kurumun öğretim yaklaşımına ve materyal üretim tarzına göre belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

Yedi İklim kitaplarında istek kipi (–A, –Ayım, –Alım) metin içeriğinde örneklenmiş olmasına rağmen, morfolojik bir konu olarak açık biçimde öğretilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, öğrencinin isteme kipinin biçimbilimsel özelliklerini fark ederek üretim sürecine dâhil olmasını zorlaştırmaktadır. Yeni Hitit serisinde istek kipi açık biçimde morfolojik olarak sunulmakta; ancak bu kipin anlam çeşitliliği bağlamında yeterince açıklık sağlanamadığı, özellikle dilek, tasarı, rica, pişmanlık gibi anlamların etkinliklerde bir arada ve ayrıştırılmadan sunulmasının öğrencide kavramsal karmaşaya neden olabileceği görülmüştür. Gazi TÖMER kitaplarındaysa dil bilgisi ve ders kitabı içerik olarak ayrı tutulmuş; dil bilgisi kitabında isteme semantiğini yansıtan yüzlerce örnek bulunmasına rağmen, ders kitaplarında bu yapıların sayı bakımından oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, öğrencinin anlam yapılarını bağlam içinde tanıması açısından sınırlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca, öğretimsel sıralamaya bakıldığında kitaplarda genelden özele, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene doğru bir yöntem izlendiği gözlemlenmiştir. Ancak bazı örneklerde, özellikle anlam katmanlarının sunumunda bu sıralamanın yeterince gözetilmediği ve bu durumun öğrencide kavramsal düzeyde anlamlandırma güçlüğüne yol açabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Öneriler

Bu çalışmanın bulgularından yola çıkarak hem materyal geliştiricilere hem de ileride bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara yönelik bazı önerilerde bulunulabilir. İstek kipliğinin öğretimi, sadece morfolojik düzeyde değil, aynı zamanda anlamsal çeşitlilik ve işlevsel kullanım yönünden de ele alınmalıdır. Kipin taşıdığı anlam farklılıkları (dilek, arzu, rica, pişmanlık vb.) açıkça belirtilmeli ve bu anlamların öğrenciler tarafından ayırt edilebileceği etkinliklerle desteklenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca istek anlamı taşıyan ancak istek kipiyle kurulmamış fiilli cümleler de öğrencide farkındalık oluşturacak şekilde verilmelidir. Etkinliklerde anlam sıralaması dikkate alınmalıdır. Özellikle bir kipin farklı anlamları varsa, bu anlamlar önce ayrı ayrı verilerek netleştirilmeli, ardından karışık kullanımlarla pekiştirme yapılmalıdır. Bu konuda Gazi TÖMER'in dil bilgisi kitabı örnek teşkil eder. Bu tür bir sıralama, öğrencinin hem kipin biçimini hem de bağlam içindeki işlevini daha sağlıklı kavramasını destekleyecektir. Ders kitapları dışında kullanılmak üzere, isteme semantiğinin anlam zenginliğini destekleyecek ek çalışma materyalleri hazırlanmalıdır. Bu materyaller, öğrencilerin bağlam içinde yapıların anlamını sezmesini ve kullanıma aktarmasını kolaylaştıracaktır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, öğretmen görüşleri, öğrenci geri bildirimleri ya da uygulama temelli incelemeler ile bu bulgular derinleştirilebilir; özellikle isteme kiplerinin öğretimde nasıl algılandığına ve edinildiğine ilişkin daha kapsamlı veri elde edilebilir.

KAYNAKLAR

Akar, A. (2016). *Türk dili tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.

Ankara TÖMER. (2012a). *Yeni Hitit 2: Yabancılar için Türkçe ders kitabı (B1)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ankara TÖMER. (2012b). *Yeni Hitit 3: Yabancılar için Türkçe ders kitabı (B2-C1)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Anonim. (1984). *Kaşgarlı Mahmud ve Divan-ı Lügati't-Türk*. İstanbul: Toker Yayınları.

Aslan Demir, S. (2007). *Türkiye Türkçesinde İsteme Anlam Birimi: Dilbilgisel ve Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme* (Yayımlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atalay, B. (2023). *Divanü Lûgat-it-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Barutçu Özönder, S. (1995). *Ali Şir Nevâî Muhakemetü'l-Lugateyn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Besli, N. & Tokay, Y. (2022). *Grammatica Turcico-Latina'da isim*. *Journal of Literature and Humanities*, 68, 74–85.

Biçer, N. (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 107–133.

Büyükikiz, K. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. İçinde A. Okur (Ed.), *Türkçe öğretimi el kitabı* (2. baskı, ss. 611–627). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çiçek, S. (2021). Megiser'in gramerindeki Türk atasözlerinde eskicil (arkaik) ögeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(76), 42–61.

Eker, S. (2010). Orhon Yazıtları: İran dilleri ile ilk temaslar ve benzer birkaç öge üzerine. *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss. 321–332). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.

Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erk Emeksiz, Z. E. (2008). Türkçede kiplik anlamının belirsizliği ve anlamsal roller. *Dil Dergisi*, (141), 55–66. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000098

Ergönenç Akbaba, D. (2017). İhtimal ve tahmin anlamı veren kiplik ifadeleri ve Nogay Türkçesi örneği. *Dil Araştırmaları*, 21, 51–60.

Ersoy Yazıcı, H. (2015). Türk yazı dillerinde iyelik işaretleyicilerinin kiplik anlamları. *Dil Araştırmaları*, 17, 51–72. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1531432

Gazi Üniversitesi Türkçe Öğrenim ve Uygulama Merkezi (TÖMER). (2006). *Yabancılar için Türkçe 1–2 ders kitabı*. Ankara.

Göksel, A. & Kerslake, C. (2006). *Turkish: A comprehensive grammar*. Erişim adresi: https://izabelaszmit.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/03/turkish-grammar.pdf

Güzel, A. & Karatay, H. (2014). *Türkçe öğretimi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Karabulut, F. & Kazanlar Ürkmez, E. (2020). Türkçede yükümlülük kipliğinde "istek" unsuru: Palmer modeli temelinde bir analiz. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(23), 73–84. http://dx.doi.org/10.29228/kesit.43889

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 103, 575

Levinson, S. C. (2005). *Pragmatics*. UK: Cambridge University Press.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, öğretme ve değerlendirme tamamlayıcı cilt*. Erişim adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_cefr_tr.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe öğretim programı*. Erişim adresi: https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf

Mystridou, K. (2015). *Türkiye Türkçesinde bilgisellik kipliği ve kesinlik dereceleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Palmer, F. R. (2020). *Semantik: Yeni bir anlambilim projesi* (Çev. F. Karaağaç). Ankara: Fol Kitap.

Searle, J. R. (2000). *Söz edimleri* (Çev. L. Aysever). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Türk Dil Kurumu. (2025a). *İsteme* başlığı. *Genel Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr

Türk Dil Kurumu. (2025b). *İstek* başlığı. *Genel Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr

Türkiye Maarif Vakfı. (2020). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı*. https://www.turkiyemaarif.org/uploads/Turkcenin_Yabanci_Dil_Olarak_Ogretimi_Programi_2_Baski.pdf

Türkyılmaz, F. (1999). *Tasarlama kiplerinin işlevleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, B. (1971). *Ferdinand de Saussure ve dilbilim kavramları*. İstanbul: Tur Basımevi.

Vardar, B., Güz, N., Huber, E., Senemoğlu, O., & Öztokat, E. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. bs.). İstanbul: Multilingual.

Yılmaz Deniz, Ö. (2014). Türkiye Türkçesinde gerçekleşmemiş olanak kipi (konyunktif, subjonktif). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 135–147. https://doi.org/10.16985/MTAD.201417919

Yunus Emre Enstitüsü. (2015a). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı: Seviye B1*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Yunus Emre Enstitüsü. (2015b). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı: Seviye B2*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.